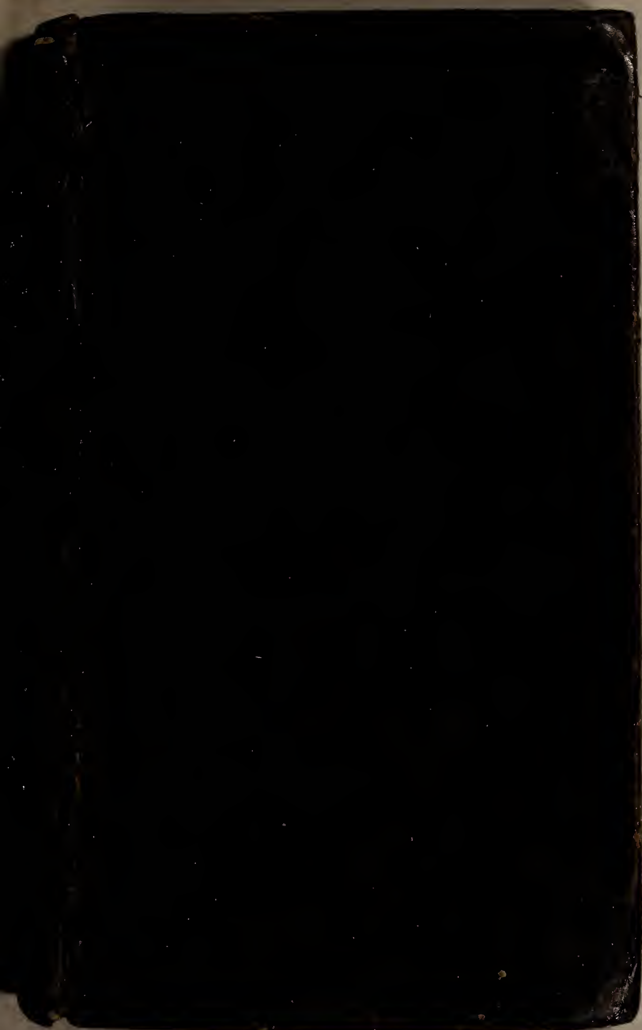


~~1500~~

Coffee Tea &c

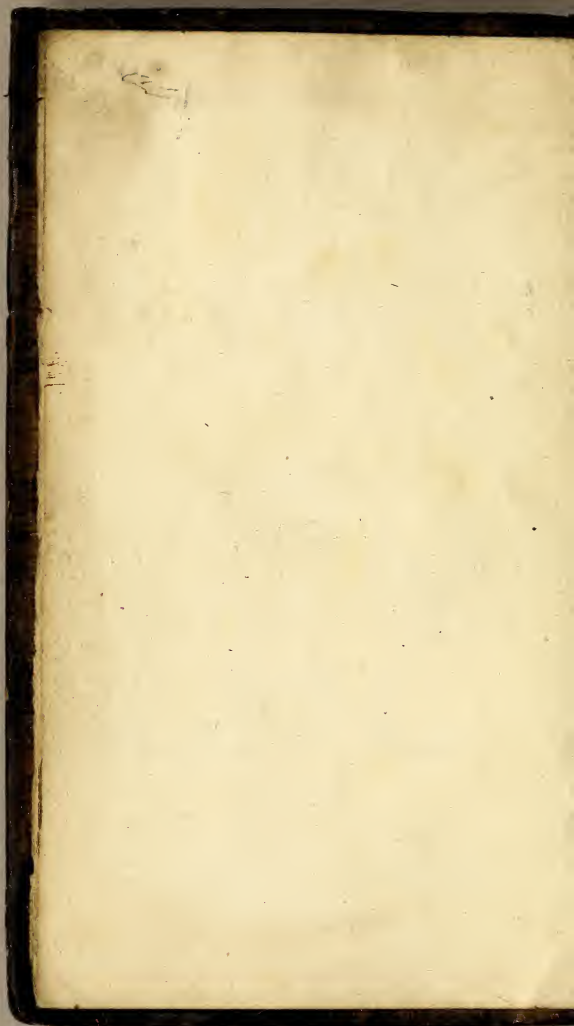
82

oxt

C

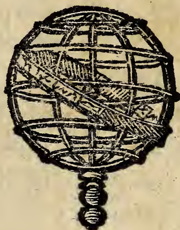
Rs2 C

By Ph. S. Dufour





TRACTATVS
NOVI
E POTV CAPHE;
DE
CHINENSIVM THE;
ET
DE CHOCOLATA.



PARISIIS,
Apud PETRUM MUGUET.

M.DC.LXXXV.
1685.

BIBLIOPOLA
Lectori Salutem.

TAnto applauſu excepta ſunt Opuſcula hæc de *Chocolata, Caphé,* & herbâ *Thé*, Gallico idiomate nuperrime emiſſa, ut iiſdem carere Rempublicam Medicam nefas eſſe crediderim: De his ante aliquot retrò annos, peregrinantium cura & ſtudio ad nos tranſvectis, multa circumferuntur, dubiæ fidei, ab iis quippe tradita qui ex traduce notitiam illorum conſequuti ſunt; Conſcribendi vero materiam ſuppeditavit Vir Clariſſimus, qui mores hominum multorum vidit & urbes, ac terras alio calentes ſole, natales videlicet exotico-

rum illorum ſimplicium, peragravit & perluſtravit; Idem quo ritu indigenæ colligunt, præparant, & in proprios uſus flectunt, oculatus teſtis tabellis conſignavit: Illorum mos cum in Europæos tranſmigraverit, adeo ut non minus apud hos quam illos exoticorum illorum uſus increbeſcat, ſaluber aut inſaluber prout dextrè aut ſiniſtrè uſurpantur; medicaminum quippe claſſi accenſenda, ægris potius quam ſanis conſentanea, eapropter manum Medicam requirebant documenta à Viro Clariſſimo ſuggeſta, qui nudam à ſe obſervatorum patrio in illorum ſolo hiſtoriam tradidit. Onus in ſe ſuſcepit, quanquam gravioribus intentus, Vir Excellentiſſimus, Illuſtribus accenſendus, D. D. *Iacobus Sponius*, Medi-

cus

us Lugdunensis, magni *Caroli*,
arentis, eruditionis & politioris
teraturæ ex asse hæres: Ille civi-
us suis primo observata illa Gal-
ca lingua conscripta dicavit, tri-
us Tractatibus (unicuiq; simplici
ium assignans) distincta; postea
adem Latinitate donari curavit;
atus se rem non gratam modo, sed
z utilem cunctis Philiatris factu-
um, in alias regiones, quæ Galli-
a lingua non utuntur, evulgando,
z publici juris faciendo: Mate-
iam, quam superat opus, à Viro
anti nominis excultum, benevolo
nimo excipe Lector, & labori-
ous nostris fave.


Ibric vel Olla ad decoctionem Café


Planta Café
Instrumentum ad torrefaciendam Cafam
Faba Café



TRACTATUS DE POTU CAPHE'.

INFINITA Dei benignitas atque potentia creaturarum conſervationi ultrò & abundè providit. Is ob oculos & quaſi præ manibus noſtris poſuit ea omnia quibus aut pro alimento aut remedio utamur, quæque ſanitati conſervandæ aut reſtaurandæ conducere poſſunt. Nulla nobis magis apta videntur, quàm quæ apud nos germinant: ſed curioſus & irrequietus hominis animus, alia è longinquo ſollicitè quærit, patrium negligens ſolum ut remotum fodiat. Inde fit, ut in Medicina nulla hodie pharmaca magis in promptu ſint quàm quę nobis ab Oriente allata ſunt; quaſi ve-

rò fœcundior ſit ſol ubi oritur, quàm ubi occidit; quaſi Novercantem naturam accuſaremus, quæ Animali cuilibet prout ipſi convenit ſapienter, ubi naſcitur non ſubminiſtrarit unde ſuſtentetur & conſervetur: ſordeſcunt domeſtica, peregrina laudantur.

Non eſt igitur quod miremur, homines contemptis periculis impenſiſque per mare per terras in remotas curſitare regiones, ut rara, nova & ſi Deo placet ſalutifera ex India utraque & remotiſſimis terræ plagis quotidie nobis afferant, inter quæ non infimum meretur locum Arabicum Café: cujus eximias vires ſcrutari mihi animus eſt, legitimumque uſum indicare breviori & clariori quâ potero methodo.

CAP. I.

Quid ſit Café & de genuino illius nomine.

CAfé eſt leguminis peregrini ſpecies, magnitudinis noſtratium fabarum

barum à quibus non admodum abludit, rotundum ex una parte ex altera planum cum fiſſura in medio, coloris inter candidum & flavum ſubobſcurum: involutum duplici cortice, interiori admodum tenui & ejuſdem coloris ac granum ipſum, exteriori verò ſubnigro & ſatis craſſo: verûm ad nos fertur plerumque decorticatum: arbor cujus eſt fructus ſimilis eſt Evonymo, teſte Proſpero Alpino in tractatu de plantis Ægypti, vel etiam noſtrati Ceraſo, tum in foliis & ramis, tum in magnitudine; frutex enim eſt tenuibus ramis exiguis foliis, æquis, craſſis & viridèntibus ſemper; citò tamen deciduis remanente fructu donec perfectàm maturitatem aſſequatur. At meliùs innoteſcet ex tabella initio hujus tractatus exhibita. Autores qui de Café ſermonem fecere illud ad fabarum genus referunt ob affinitatem quam cum illis habet: quinque & viginti ab hinc annis adeo paucis innotuerat in Gallia, ut à pluribus Morum nuncuparetur, prout in quodam folio

Lutetiæ Typis dato legere eſt, cùm tunc in Gallia ſorbitio hæc in uſum revocari inciperet. Imo & nunc etſi invaluerit, mirum quantum circa ejus nomen & qualitates Autores diſcrepent. Quidam antequam in pulverem redactum ſit nominandum eſſe cenſent latinè *Bunchum*, gallicè. *Bon.* alii in pulverem redacto alia & varia nomina ipſi imponunt, nempe *Café*, *Cophé*, *Cavé*, *Cavet*, *Cahué*, *Caveah*, *Chaubé*, *Choana*, *Chaona*, *aut Cahueh*. Interea referam quæ ad me Alepo acerrimi ingenii vir (*a*) ſcripſit hac de re, conſultis eruditioribus indigenis.

Fabæ de qua ad me ſcribis nomen, inquit, Arabiæ unde illam habemus idiomate eſt *Cahoüeh*, Arabi enim;v.cõſonans ut cæteri populi non habent. Turcæ aliiq́ue Orientales pronuntiant *Cahué*, originemq́ue deducunt à *Cohuet* quod eſt robur: ſic nuncupantes quia ejus effectus inſignis eſt Corrobare. Hæc ille, verûm nos in hoc tractatu

(*a*) Dominus Eques D'Arvieux Conſul pro Gallis.

Caphé

Caphé voce apud Europæos magis notâ perinde uti non dubitabimus.

Cap. II.

Quibus in locis germinet Café & quantum illius quotannis ad nos perfertur.

EX omnibus terræ plagis ſola *Yemen* nunc dicta olim Arabia felix Café progignit,unde quibuſdam Fabæ Arabicæ nomine non malè donatur.Naſcitur abſque cultura in illius vaſtis campis meridiem verſùs. Hinc collectum *Moram Louheïam*.inq; alios maris rubris portus tranſvehitur. Mox cymbis *Geddam* defertur maritimam Arabiæ Petrææ urbem ditionis Cheriffi *Mekæ*. Illic navibus, triremibuſque imponitur, & ad maritimam itidem urbem *Sues* duas & viginti leucas circiter Caïro diſtantem amandatur: quò ſingulis annis viginti quinque millia Saccorum, quorum ſinguli 300. libras continent, Camelis apportari ſolent,

Præterea decem aut quindecim millia ejusdem ponderis Mercatorum *Caravana* Medina cum Peregrinis Prophetæ devotis redux in Ægyptum & syriam affert, Arabesque non paucam etiam copiam ad celebres Mekæ nundinas deferunt.

Multi afferunt, orientis incolas priusquam Arabicam hanc Fabam venum exponant, ne alibi feratur germen illius extinguendi causâ illam in aqua fervefacere, aut in clibano calente aliquandiu detinere. Alii quibus assentior, in contrariam eunt sententiam, huic innixi rationi. Si verum esset inquiunt, Café fervefactum aut clibano leviter torrefactum fuisse, pauca ipsius grana, antequam ex Arabia transferrentur, suo cortice induta remanerent. Ille enim cortex tenuis admodum existens igne quantumvis levi in pulverem decideret, cùm tamen plura cortice adhuc cum involuta nobis occurrant huc allata: præterquam quod saporem, odoremvè quendam torridum, quibus tamē carent, impertiretur ignis.

Nec

Nec mirandum in ſola Felice Arabia paucos duntaxat agros huicce Fabæ procreandæ aptos eſſe. Haud diſpar res agitur circa gummi arboris thuriferа, quæ quidem arbor in vaſtis circa Sinaï montem planitiebus, juxta mare rubrum creſcit copioſiſſimè, at illinc ſemidiei itinere vix unam reperias, & ſi fortè quædam naſcatur perpuſilla eſt & gummi deſtituta. Ita omnibus notum eſt, res nonnullas aliquo in loco abundè provenire, alio verò propinquo deſiderari. Caſſiam optimam in certis Ægypti agris reperire eſt, in alio aliquot milliaribus diſſito aut nullem, aut nullius planè pretii: ita ut verbi gratiâ, *Peluſium* quadringenta aut quingenta centi pondia quotannis ſuppeditet, *Rouſſetum* verò circiter quindecim milliaribus diſtans, aut penitus nullam ejus arborem habeat, aut fermè ſterilem.

Cap. III.

A quo tempore potio Café nobis & Orientalibus in uſu ſit.

A quadraginta circiter annis tantùm in Gallia Café innotuit, ejusque uſus à quinque & viginti annis apud nos obtinuit. Ad id haud dubiè multùm contulit novitatis ſtudium. Obſervatur in Cancellarii Baconis operibus ante quinquaginta annos typis datis tunc temporis Anglis nonniſi nomine notum fuiſſe, ejuſque virtutes eos penitus latuiſſe. *Turcis*, inquit *Autor*, *quædam Plantæ ſpecies eſt, Café dicta, quam ſiccatam in pulverem redigunt, ut ex ea cum aqua calida fiat potus; eo ſe credunt animoſos & ingenio acres evadere, ſed immoderatè ſumptus perturbat unde dignoſcimus plantam illam ex remediis ſomniferis eſſe*: In quo certè fallitur, non ita facilè certoque aſſeri poteſt quandonam Café Orientalibus fuerit detectum. Verùm non dubium eſt, quin uno loco citiùs quàm altero

altero innotuerit; eoque per multos annos antequàm in vulgus abierit nonnulli potiti videntur. Si iis quæ mihi ex Oriente ſcripta ſunt fidem adhibeo, à duobus tantùm circiter ſeculis potui eſſe cæpit. Ita vulgari ac hodie, quod tamen in certum adhuc manet. Quandoquidem Ludovicus Baſſano, Antonius Menavinus & Franciſcus Sanſovinus qui ſcripſere primus anno 1645. ſecundus 1548: alter verò 1563. ubi loquuntur de tribus Turcarum potionibus & eas deſcribunt, nequidem unum verbum de Café pronuntiant. Quod ſi non eſt argumentum demonſtrativum, indicium tamen eſt ſuſpendendo judicio ſufficiens. Imo plures affirmant Turcis & eorum vicinis potum illum non fuiſſe admiſſum, niſi cùm ſultanus Helim debellavit Ægyptum annis ſcilicet 1517. & 1518. ubi illius uſum à longo jam tempore inſtitutum deprehenderunt. Hoc illi haud dubie ab Arabibus quibus Café à centum & ſeptem annis notum erat acceperant, ſi fidem iis adhibeamus quæ de hac re-

ferunt Moderni quidam Autores quorum libri ea opinione ſunt referti Razim & Avicennam de eo ſub nomine *Bunchi* diſſeruiſſe, verùm Velſchius in ſuo tractatu de vena Medinenſi probat *Bunchum* non eſſe Café Arabum, in ambigua voce errorem fuiſſe demonſtrans. Adde quod Ebenbeithar aſſerat Bunchum eſſe *Naſcaphthum* Dioſcoridis, & *Ebenmaruſi* notet in ſuo dictionario *Bunchum* eſſe radicem odoriferam: reapte Avicenna ipſum radicibus adſcribit, quod minime Café convenit. Præterea contendit Velſchius, Proſperum Alpinum accepiſſe *Bun* pro eo quod dixit Avicenna de *glande unguentaria*, Arabibus appellata *Ban*, referre poſſem locum Avicennæ ſed qui ex hujus Autoris obſcuro textu Fabæ noſtræ Arabicæ notitiam quærunt, planè incerto nituntur argumento.

Marcus Paulus qui circa tertii decimi ſæculi medium ſcripſit, quemque norunt accuratum, ne verbum quidem de ea in itinerario ſuo orientem

em versùs profert. Profper Alpinus qui à circiter centum annis iter fecit in Ægyptum & poft ipfum Veslingius qui ibi fat diu verfatus eft, primi ex Europeis de illo fcripfere, id quod nos certiores facit, feculum cui Café detectio tribuitur, fortè non ita longè petendum effe. Apud omnes autem eft in confeffo hodie in Oriente in communem ufum ceffiffe & eo more ut fingulis mane ubi furrexerunt & fuas fudere preces, five domi five foris, cujufcumque ftatus, fexus & omnis ferme ætatis, vel iteratum craterem quam *fingeans* nominant affumere foleant, ftomacho non jejuno ut pluribus in Gallia mos eft, fed ab affumpto cibo. Magnates ante potum iftum acceptum, jentaculum fumunt quod prandii loco effe poffet & quocum ad fecundam ufque poft meridiem horam cibo abftinent. Mercatores & Mercenarii parùm panis huic ufui deftinati, quem alicubi dicunt *Futier*, alibi *Quaqui* edere folent. Hujufmodi panis juxta eam quam ac-

cepi figuram, panem buccellatum palmæ inſtar latum & planum refert. Verbò, & divites & pauperes ſingulis matutinis diebus antequam Café potent cibi aliquid ſumunt, perſuaſi id ſtomacho jejuno ſumptum in bilem converti ac quidquid in ſtomacho offendit in bilem immutare, ipſum arrodere, devorare & ad exinanitionem uſque debilitare, membra omnia gravedine afficere, appetitum tollere, anxietate, mœrore & impatientia animum cumulare, totum denique corpus dejicere. Hinc eſt quòd ad portas tabernarum Café, innumeri reperiantur vendentes *Futier*, buccellatos alioſque artopticios panes, quos potaturi manducandos emunt, experientia edocti illud hac cautione ſumptum ſalubrius eſſe: quod locum dedit proverbio, inter eos obtinenti, ſi ante Café ſumptionem nihil haberent manducandum ſuæ togæ globulum deglutiendum eſſe aut eo abſtinendum.

Interim

Interim, Orientalium pace dicam Medicinæ haud perientissimorum, quotidianâ experientiâ comprobatur in nostris regionibus illud etiam jejunos juvare; quamvis fatebor jam pastis esse salubrius, maximè si contra stomachi incommoda adhibeatur. Circa hæc tamen nullas certas possumus præscribere regulas. Pro vario uniuscujusque temperamento varias necesse est habere rationes, cum remedia & alimenta inequalis sint virtutis juxta diversa quibus applicantur subjecta. Hæc apud Turcas opinio invaluit potionem hanc non sanitati solùm sed nutritioni quoque multùm conducere; quod Eruditi humori Oleagineo Café à natura insito adscribunt; quippe Qui non solùm fermenti æstum temperat, impedit ne stomachi menbranas vellicet cibi appetentiam retardat , sed etiam materiam quamdam in succum nutritium convertibilem suppeditat, spiritúsque reficit , utuntur eo pauperes, quo sumptui parcant; & revera plu-

res in illis regionibus mihi amici, Literis me monent operarios quosdam haustis mane aliquot crateribus, & aliquot aliis per reliquum diem, ipsum absque cibo transigere. In hisce autem regionibus hanc qualitatem saltem non adeo sensibilem ipsi inesse non deprehendi; Cùm verò idipsum à pluribus viatoribus habeamus Confirmatum lubens credo, rationem discriminis hujus ex parte esse in eo, quòd è remotis adeo regionibus huc allatum multum de virtute sua deperdat. Eoque magis animo insidet hæc opinio, quod ipsam amplectatur Dominus Bernier in illis plagis versatus proque maxima sua sinceritate credendus. Exhibebo sub finem quæ in literis quas ad me dedit super hac re disserit.

Turcis generatim non satis est Café potare in privatis ædibus, invisunt etiam tabernas quæ plures sunt in locis urbium clarioribus, quasque *Cahué kané* nuncupant. Illuc singulis ferè horis potatum se conferunt, nulla

status

ſtatus habitâ ratione; & poſt diverſos
itus & reditus magnam ibi diei par-
tem tranſigunt confabulando, nec rei
cuipiam certi argumenti ſeſe ad-
ſtringendo, licèt quamlibet mate-
riam ſui juris faciant. Sermocinantur
interdum de rebus publicis, interdum
figmentis joculis prout quiſque ad lu-
bitum fingit ſeſe oblectant. Taberna-
rum domini, quo magis rationi-
bus ſuis ſtudeant commoditates ac
omnigenas voluptates iis conciliant:
imo varii generis muſicos qui alli-
ciant & oblectent ſumptibus ſuis deti-
nent. Frequenti adeuntium multi-
tudine celebrantur illæ domus, im-
primis ad tertiam & quartam poſt
meridiem horam, quod tempus pre-
cibus, quas *Laſſero* aut *Quindi* appel-
lant, dicatum eſt: tunc Catervatim
illuc confluunt velut ad oblectatio-
nem qua vix abſtinere poſſent.
Café non plebeiis ſolùm Commune;
apud Magnates etiam in officiis urba-
nitatis exhibendis oblectamento eſt,
& ſi deſideraretur parum placeret

congreſſus. Supremi Regiæ Miniſtri ſicut ex civibus minimi, ipſum tenentur offerre potum omnibus qui ipſos conveniunt, id ſi intermitterent in uſu & urbanitate multùm delinquerent. Viſirius ipſe ne ullum quidem Legatum in concilium advocat, quin ipſum Café adjunctis Sorbeto & ſuffitu excipiat; Contemptui alioquin tribueretur. Verùm aliquando non offertur ſuffitus durante ſcilicet Ramadam quod Turcis tempus eſt jejunio ſacrum. Adeo uſque Religionis ſuæ zelant leges, ut ſi quàm minimum odorarentur jejunij violati reos ſeſe crederent, & eodem Religionis animo etiam ſi aliis Café offerant, illo tamen ut abſtineant diligenter cavent. Verbò, in Oriente & maxime apud Turcas in exhibendo ſibi invicem honore, Café ut præcipuum adjungitur & ideo inter epitheta quibus illud inſigniunt honorabile dicere ſolent.

CAP. IV.

Quomodo Café fuerit detectum?

IN dubium revocari non poteſt quin Deus in rerum primordiis cum terram juſſit herbas, arboréſque producere, qualitates pro ſua voluntate ipſis indiderit. Stante hoc principio, certum eſt Café ab origine illis omnibus qualitalibus propter quas tanto cum ſtudio illud requirimus præditum fuiſſe. Nec tamen ideo eas ab omni ævo fuiſſe notas opinandum eſt: per multa ſecula non ſolùm tectæ remanſerant; ſed etiam quid eſſet Café planè ignorabatur. Deus tamen qui has facultates ad hominis utilitatem ipſi indiderat, noluit ut ob ejus ignorantiam ipſarum uſu privaretur; huncque theſaurum, quo tot populi gaudent demum è tenebris erui voluit. Media ad hunc finem adhibita divinam providentiam ita prædicant ut nemo ſit qui eas addiſcere dedigne-

tur. Quæ ſuper has re proferam, deprompſi ex diſſertatione Fauſti Naironis Maronitæ Linguarum Chaldaicæ & Syriacæ in Collegio Romano profeſſoris, quæ extat in Italorum Eruditorum Ephemeride, anni 1671.
" Cuſtos, inquit, Camelorum aut
" Caprarum, ut exiſtimant alij, qui-
" buſdam Monachis retulit, nonnun-
" quã Capras aut Camelos ſuos noctes
" vigilando & ſaltando tranſigere, id
" quod Abbas pabulo tribuendum ſta-
" tim conjecit. Cujus ut certior fie-
" ret, in loca tunc temporis pecudi
" frequentata ſe contulit & animad-
" vertit, illam die nocti quam Saltan-
" do egerat anteriori multos certi cu-
" juſdã generis occurriſſe frutices, quo-
" rum fructus veriſimiliter comederat.
" Nonnullos itaque eorum qualitates
" inveſtigandi cauſa Collectos aqua
" fervefecit & liquore epotato ſom-
" num averti deprehendit, quo mo-
" tus, Monachis ſuis ne officij nocturni
" tempore dormirent potandum præ-
" buit. Res ex voto ceſſit; & paulò
poſt

" post multas fructui illi salubres esse
" qualitates detectum fuit. Quaprop-
" ter multis desiderabilis evasit, ma-
" ximè autem ipsius mercatoribus;
" quippe qui in grati animi fidem
" preces privatas & solemnes sacrant
" *Sciadli & Aydro* quibus Monachis hu-
" jus fructus investigationis tribuitur
" honor.

Cap. V.

Observationes pro deligendo Café; modus convenienter ipsum torrefaciendi; & quibus cautionibus in farinam redactum conservetur?

PRiusquam loquar de modo Café torrefaciendi; quasdam, necessum credo, prælibare cautiones quibus convenienter eligatur. Paucis id agetur. Memoria tantùm tenendum est, Cùm Café sit de leguminum genere hoc illi commune esse cum aliis leguminibus, quòd quò minùs exsuccum est, eo melius sit. Insuper observan-

dum an ſordibus quibus pondus illius augeretur, quibúſque de ſua virtute amitteret, purgatum ſit. Optandum eſſet ut vetus à recente probè diſtinguere poſſemus, certum enim eſt Café quò vetuſtius eſt eò minus valere, quo plus enim ſiccatur eo plùs de ſucco & de ſapore ſuo evaneſcit. Sed hæc captu noſtro majora ſunt. Nec video quomodo quis in hoc fraudem vitare queat, niſi, ut ſoleo identidem Café ex locis proximis ſibi deferendum curet; nec id tamen periculo nos eximit. Sunt qui ipſum coloris flavi obſcuri, & levem, ſubalbo & gravi anteponendum eſſe cenſent. Ea ſunt quę hac in re hucuſque deprehendere potui.

Si dixero Café quale ab Oriente defertur, in ſe habere qualitates quas illi tribuimus & ipſum non habere, Contradictorium videbitur. Attamen hoc certo certius eſt. En quam do rationem. Sumatur Café, quale illud accipimus, Contundatur & fervefiat, aliquot ex eo Calices hauriantur nullius

lius erit effectus. Sed si dum torresit, illi ut par est coctionis gradus addentur & farinâ fervefactâ crateres aliquot sorbeantur, eæ inerunt quæ ipsi tribuuntur qualitates. Hoc probat virtutem Café, licèt ipsi à natura insitam, eam tamen velut extinctam esse, nisi ignis ope excitaretur. Etenim non nisi torrefacto utimur, quia experientia Compertum est illius corpus ignis vi penetrari & Phlegma quo irretiebantur ejus spiritus exhalari, ideoque illud aperitivum & stomachicum effici : Cujus rei causa est sal aliquod fixum & humor quidam oleaginosus ipsi proprius, ut inferiùs patebit. At non nisi longo usu, torrefactionis gradum discimus. Si nimium aut minùs quàm par sit aduratur inutile redditur, id quod invictè probat ad torrefactionem convenientem & utilem peragendam, medium tenere maximi esse momenti. Multi hujus artis se jactant peritos, sed pauci illam callent, non dicā solum in Gallia, ubi tot habemus hujus farinæ ho-

mines qui cum peritiâ ſint admodum brevi, tamen eruditiſſimi & omniſcij haberi volunt, ſed etiam in Oriente ubi frequenti uſu Café, ij ſaltem qui illud vendendo toti ſe dant omnia præparationi requiſita edoceri debuiſſent, Hoc adeò verum eſt ut Dominus Bernier qui Caïri, ubi multum Café conſumitur ſat diu verſatus eſt, duos tantùm fuiſſe tabernarios perfectè torrefaciendi Café peritos famam proclamare teſtatur. Interim qui committuntur in hoc errores cauſam eſſe opinor cur minùs hic ſuos effectus ſortiatur. Longè aliter ſe res haberet ſi plerique eorum qui illud torrefaciendum ſuſcipiunt, tandem ſe huic arti impares eſſe ſibi perſuaderent, & iis acquieſcerent quos longa & frequens experientia edocuit. At non ſperem illos hoc conſilio ad ſanam de peritia ſua opinionem adductum iri, qui potiùs miſeratione digni ſunt. Ego, ſi præjudicia tollere nequeam, eorum tamen ignorantiæ providere tentabo. Patefaciam igitur, quod conveniens

Café

Café torrefaciendo & utiliter potando deprehendi, tum experientiâ propriâ, tum amicorum, quorum aliqui maximam vitæ partem in Oriente commorati ſunt, quos quoque mos Café potandi, attentos & Curioſos circa minima quæ ad rectam præparationem ſunt adhibenda, reddidit.

Torrefactio.

Accipe quæ torrefacere vis grana *Bun*, (voce illa impræſentiarum utor, ut ſententiæ eorum me accommodem qui priuſquam in pulverem redactum fuerit, *Café* vocandum eſſe negant) dummodò duarum aut trium librarum, pro ſingula vice, quantitatem non excedat: quo minori enim quantitate ſumuntur grana eo melius torrefiunt. Sartagini aut æneæ lanci, vel ſi mavis pelvi fictili, ſuperpoſitæ igni carbonum probè ſine flamma tamen accenſo injicias, cura deinde ut ſtatim atque ipſa incaleſieri animadverteris cochleari ferreo vel ſpathulâ indeſinenter agitentur,

& ſic ſingula grana æqualiter ignis vim recipiant donec ſemi-uſta appareant; Cavendo maximé ne ulterius procedat uſtio; quod tibi innoteſcet cùm colore caſtaneo & ſubnigro grana tincta videbis, tùncque igne eximas. Si debitè peracta fuerit, jucundum veluti panis aduſti odorem ſed cephalicum & ſtomachicum magis percipies. Torrefieri etiam poteſt in vaſe ex ferro albicante aut cupro ſtanneo confecto, quale videre eſt in tabella quam initio hujus Tractatus exhibeo, quod quidem granis impletur, tegitur operculo & ad ignem carbonum valdè accenſum circumagitur donec ſatis torrefacta ſint. Hoc pacto haud dubiè, minori quantitate ac in pelvi fictili detecta volatiles partes evaneſcerent, indéque melius evaderet. Licèt tamen modum iſtum pluries experiri conatus ſim, nunquam res ex ſententia ceſſit, aliorum fortè voto & experimentis ſuccedet. Grana decocta contundes & in pulverem rediges; non multùm minutè con-

Concisa Orientalibus placent, Gallis
verò ita tenuia ut subtilissimum cri-
brum subire queant. Granis decoctis
& contusis apprimè cavendum ne
evanida fiat farina, huic enim magis
est obnoxia quàm vinum ipsum; & si
semel vappida sit, nulli rei amplius
conducit, ejus qualitates enim non
modò debilitantur sed penitus pe-
reunt, quod nunquam satis vitare
debemus. Curandum igitur molito
grano, farinam corio adipe exteriùs
uncto aut cerato includi, ita ut nec
per corii poros nec per sacci suturas
ullus aëri detur aditus subito igitur
stringendus saccus ad Café superfi-
ciem usque nec nisi ad usum aperien-
dus, túncque cochleari utendum est,
ut protinus & cum omni diligentia
eligetur. Ratio hujus est, quòd virtus
Café maxima in spiritus qui per tor-
refactionem elevantur consistat, qui si
evanuerint, nonnisi magma aut insi-
pida quædam farina mucidum & si-
tum redolens superstes erit, illiúsque
decoctio æque injucunda est ac sani-

tati noxia. Hoc animadvertere eſt, cùm farina loco odoris panis calidi & aduſti, mucidum olet. Quò diutiùs aſſervatur, eò minoris eſt virtutis, in dies odorem & ſaporem balſamicum qui igne excitatur aëre verò diſſipatur, amittendo. Minima igitur & quâ ſolùm opus eſt quantitate, pro ſingula vice & ipſum ſumendi imminenti tempore molendum eſt, ut majoris jucunditatis & utilitatis ſit potio. Hac ut pote præſtantiori methodo utuntur Arabiæ deſertæ incolæ; moleſtus tamen eſt iis qui jucunditatem ſine curis expetunt. Interim aliter agere & in tertium & quartum menſem congeſtam ſervare farinam, præcipuum negligere eſt. En deſcribo modum facilem quo in torrefaciendo Café nunquam aberres. Si autem ſemel Café inveneris tuo temperamento ſanum, illius in ſpecimen pugillum aſſerva, & torrefaciendo cùm ipſum prope coctum videris quædam ex intervallo contunde grana donec farina eodem colore imbuatur,

tur. Hac cautione vix intento fru-
straberis.

Quamvis multis è locis acceperim; Café corticem æque ac ipsum granum usurpari, hoc tamen missum facio duas ob rationes. Prima, est quia non majori virtute quàm Café Cortex pollere observetur altera verò quia Licèt ita se res haberet parva adeo Corticis quantitas nobis adfertur, ut nonnisi in pauxillum tempus Comparare possemus.

Cap. VI.

Quomodo ad potum farina Café sit Coquenda? quâ quantitate & quo pacto sit insumenda?

EX capite præcedenti patet, quantùm referat, Café ut utilitati vertatur, debitè torrefieri; in hocce verò videbimus, non minùs interesse, si amabilis speretur effectus, ut farina debitè coquatur. Non inficior tamen, quod cùm tot in posteriori hac fari-

næ præparatione obſervanda & cavenda non occurrant, rem feliciorem plerumque ſequi exitum ſi curæ, cordique ſint', ea quæ dare in procinctu ſtamus conſilia ad decoquendum Café ſpecies nonnulla vaſis ænei intus & extus ſtanno obducti in Oriente adhibetur cujus ſtructuram ex arte Gallis noſtris aſſequi nondum datum eſt. *Ibriq* eam ſicut & ollas & vaſa alia anſata, appellant. Ejus figura initio hujus libri exhibetur, & huic uſui maximè mihi videtur appoſitum. cùm venter ejus admodùm tumidus, recipiendæ vi ignis ſicque celeriùs aquæ coctioni promovendæ ſit idoneus; ejus verò collum, utpote anguſtum, volatiles Café Spiritus, quique potiſſimam ipſius partem conſtituunt, retinere ſitjaptum. Hæc tamen ſi deſideretur, anſata quævis olla plumbagine, aut cuprea ſtanno obducta & huic unico uſui deſtinata uti licebit, cui aquæ craterem infundes decem aut duodecim unciarum pondus non excedentem igniculo virido

car-

carbonario imponatur, eique cum aqua aliquantulum fervuerit circiter trium drachmarum pulverem injicias, sedulò cavens ne quidquam effundatur; pulvere enim aquæ immisso, illicò incredibili celeritate in spumam agitur. Curandum quoque ut quamprimum aqua ollæ labia attingere animadverteris igne amoveas, admovendam identidem usque dum duodecies Circiter efferbuerit aqua, ne quidquam effundatur etiam atque etiam cavendo; hoc enim si accideret in vanum fieret decoctio cùm omnes spiritus & sic omnis virtus evanescet et & penitus periret. Quo peracto olla igne amoveatur cineribus satis calidis imponenda ut decoctum caloris quantum poterit absque bullitione conservet ibique relinquatur donec magma fundum petierit & decoctio limpida & subflava supersit. Tunc inclinatione calici affundetur cavendo ne magma quod nihili est liquori remisceatur. Cæterùm hic potus non est continuâ serie bibendus

ſed tantùm ſorbillandus , quantùm poterit calidè quò calidiùs enim aſſumitur eò ſalubriùs. Lingua ne aduratur crateri non eſt immittenda ſed eâ mediâ inter labrum inferius ita extremis calicis proluere ut ferè ipſis non innitatur: Sic poſtea ſorbillandus. Potionis hujus ſapor aliquantulum amarus eſſe debet alioquin ſua non polleret virtute. Qui adeo delicati erit palati, ut pauxillum illud amaritudinis non patiatur, Café injecto mitiget Saccharo, quod ipſi majorem jucunditatem inducit, qualitates autem beneficas nonnihil minuit ſolámque caliditatem relinquit, præſertim ſi nimia quantitate addatur. Id ita conſuetum eſt Gallis noſtris & Pariſiis potiſſimum ut eis potus hic ut plurimum in ſyrupum quendam nigrum faceſſat. Hac mixtione non admiſsâ ipſis intolerabile videatur & admodum jucundum amaritudine ſublatâ celebrant. Verùm equidem eſt Café ſuis qualitatibus inſtructum & recens ipſo uti incipientibus & amaritudinem

nem averſantibus non arridere; ſed ubi parum huic potui aſſueverint nec amaritudinem ſapient, imo nec ſine illa ipſis placebit. Quod plurimi qui vel per ignorantiam vel parcimoniæ cauſa, ex prima infuſione aliam aqua recenti conficiunt prorſus contemnendum, ſingula enim ut utilis evadat pro ſingula vice tantum admittenda quia virtutem omnem abſtulit prima decoctio. Errant qui ad Café ſpiſſius reddendum, ipſum in olla ſubinde movent ut Chocolati inſtar turbulentam aſſumant; magma enim, ut ſuperiùs dixi, nihil prodeſt & inter Orientales abjectiſſimi ſoli illud Café potandum aſſumunt. Stomachum gravat & tantùm nocet quantum limpida decoctio modo tempeſtivè moderate potetur, conducit. Unus aut alter crater ad maximum, mane jejunio ſtomacho aſſumptus, (quidquid cenſeant Orientales) ſufficiet abſtinendo à cibo aliquot exinde horis : Sicque ſingulis diebus ſemel potaſſe ſat erit niſi ad novos adhibendum crateres pe-

culiares inducant rationes. Qui ad ſtomachi invaletudinem levandam id adhibent eum non matutino tempore, Sed poſt prandium immediatè uſurpabunt. Quo caſu commodè ſatis Caryophillos aliquot contuſos aut Cinnamomi tantillùm injiciant,ut factitare in Oriente aſſolent quandoque etiam aliquot Cardamomi grana addunt: at apud nos uſus iſte nondum invaluit. Qui palato indulgent aliquas ambari griſæi eſſentiæ guttas aut parum ſacchari ambaro perfuſi, aut aquæ florum arantiorum ſemicochleare, vel aliud quid odorati admiſcere ſolent. Ad normam ſupradictæ doſeos, pro una tantum perſona deſcriptæ dirigere ſe quis poterit, ad majorem quantitatem prout plures erunt potaturi. Et eo plus aut minus quo recentior aut vetuſtior, magiſque aut, minùs uſtulatus eſt.

Alius adhuc coquendi modus multas ob rationes commodior uſurpari poterit, eadem nempe quantitate ſuperiùs deſcriptâ farina aquæ frigidæ injiciatur,

ur, ſubinde coquatur, & ſtatim ac de-
oxerit, adhibitis ſupra notatis cau-
ionibus, igne amoveatur. Qui modus
Arabibus & in Oriente Magnatibus
nagis arridet, præſertim ubi iter fa-
iunt, aut caſtra ſequuntur.

Café pulvis, panè aduſto, vel tor-
efactis fabis tertiâ parte augeri & al-
erari poteſt, ita ut verſatiſſimi vix ad-
vertant. Periculoſæ fraudis fomes lu-
crum eſt, quos enim non cogit auri ſa-
cra fames? Quibus non vacat, Café
torrefacere aut torrefacientibus adeſ-
ſe, ſi meum ſequantur conſilium, non
niſi ab illis quorum fides ſibi probata
ſit comparabunt nec viliſſimô emendū
quærent, ſi fraudem vitare ſatagant.

Cap. VII.

DE

Primis Café qualitatibus.

QUæ dixi hactenus, ad materiam
viam ſternunt; nunc in rei cardi-
ne verſor, de primis enim Café quali-

tatibus hocce capite mihi differendum incumbit. In ſcholis primæ corporis mixti qualitates intelliguntur eæ, quæ ex unione principiorum ipſius reſultant & ex quarum combinatione aliæ corporum dependent proprietates quæque à Peripateticis qualitates ſecundæ nuncupantur; ipſi enim omnia mixta quatuor elementis conſtare ſentiunt qualitatibus ſuis ſtipatis calore, frigiditate ſiccitate & humiditate; unde hujus argumenti enucleatio perneceſſaria eſt. Vix námque Lectorem de Café vi quibuſdam morbis ſanandis convincam, niſi demonſtravero, qua qualitate id queat efficere. Interim hîc opus, hîc labor eſt; Antiqui enim authores qui de Medicina ſcripſere, ut plurimi artis veterani, cùm ad explicandas alimentorum & medicamentorum qualitates accedunt nihil aliud crepant niſi calidum, frigidum, ſiccum & humidum: Neotericorum verò cohors nihil quidquam altiùs proferunt quàm Acidum & Alkali, aut Sal Sulphur

& Mer-

& Mercurium, filiis noſtris fortè jam alias meditantibus hypotheſes, quas novitatis ſtudium avide amplecte-tur, quod veſtibus. Ex alia parte, Phy-ſica ad quam quoque pertinet iſtud argumentum, me magis ac magis in-tricat, nam ſi corporum qualitates ni-hil aliud ſunt quàm vel figuræ, vel motus atomorum ut neotericis pla-cet; non erit determinatu facile, num mixtis inſit calor aut frigus & Café ne ex talis aut talis figuræ atomis con-ſtet. Sic timens ne cui ſectæ aut Medicorum aut Philoſophorum diſ-pliceam, quorum rationes ſequar, ignoro. Interim miſſum facere argu-mentum & Lectoris voto deeſſe nefas eſt: itaque referam ea quæ à Medicis quibuſdam, ſelectionis judicij, tum ore tum literis didici.

In alimentorum & medicamentorum qualitatibus enarrandis. Quatuor pri-marum qualitatum mentio neceſſaria eſt: indocti enim ſicut & docti ani-madvertere ſolent utrum quod ore

ſumunt calorem aut refrigerationem ſaltem cùm actio eſt admodũ ſenſibilis ipſis inducat. Sic ad dignoſcendum, utrum aqua vitæ, pipere, vino & omni aromatum genere incaleſcamus & è contra utrum Chicorio, lactucis, aqua & ptiſana ſimplici refrigeremur, nec Galenum conſuluiſſe nec Chimiæ ſtuduiſſe opus eſt. Contendant Phiſici & Medici an calor & frigus quibus afficimur ſint accidentia diſtincta realiter à propriis ſubſtantiis; aut ſenſationes; quas in anima excitant ad nervorum commotionem, quæ figurâ & agitatione ſuarum particularum aut ſulphuribus vel ſalibus ſuis fixis & volatilibus excitatur. Hoc ſanitatis noſtræ parum intereſt; lubens credam, hoc modo cujuſque corporum naturalium proprietatis ut alimentorum, medicamentorumque correctionis & præparationis rationes facilius indagari poſſe. At cum hæc ſingulatim deſcribere mei inſtituti non ſit; ſatis erit impreſentiarum, diſquiſiiſſe rationem primarum qualitatum ſeu calo-

caloris & frigoris Café, donec in ſequenti capite ubi de ipſius Analyſi ſeu diſtillatione, in gratiam Chimiæ ſtudioſorum plenius de iis diſſeram. Verum antequam definiamus quas habet proprietates, cum Medicis tenendum, res frigidas aut calidas, ſiccas aut humidas nuncupari, vel reſpectu eorũ qui iis utuntur, vel ipſarum inter ſe comparatione ſic ſpiritu vini & vino incaleſcimus, quia ab iis ſolito magis agitatur ſanguis: ptiſanâ verò, juſculo vitulinæ carnis cyatho Limonatę, aut Cereviſiæ, & aliis hujuſmodi potionibus refrigeſcimus; quia cùm iis minùs caloris inſit quàm ſanguini, illius motum minuunt; abſolutè tamen iis quoque ineſt caloris aliquantulum; aqua vitæ enim ex cereviſia & ardens ſpiritus ex ſaccharo quod aquæ limonii componendæ inſumitur extrahi poſſunt. Sic inter ſe comparata edulia, potus & medicamina plús aut minùs ſanguinem & corpus excalefaciunt. Hæc ut argumento meo accommodem, & quæſtioni mihi proponendæ reſpon-

deam Calidumne an ftigidum ſit Café dico vino, exempli gratiâ, ſi comparetur frigidum eſſe, quia minùs activis & minùs inflammabilibus particulis conſtat, ſed ſi cum aquâ, ptiſanâ, limonatâ aliiſque aquoſis potionibus, Calidum eſſe, quia amaritudinem & acutum ſaporem aliquem aquæ, ſanguini verò ſpiritibuſque plus motus quam aliæ aquæ potiones communicat; præterquam quòd Café Calidi epoti actualis diutius ſpirituum motum conſervat. Temperatum igitur hac notione rectè cenſebitur ad ſecundum dico Café reſpectu potantium ſi ſint temperamenti frigidi & phlegmatici Calidum eſſe quia majorem chylo & ſanguini pituitoſos humores attenuando agitationem conciliat. Frigidum verò, igneis temperamentis, in iis enim agitationem ſanguinis nimiam temperat, quia multâ aquâ dilutus & partibus terreſtribus implicatus minuit humorum ebullitionem. Reipſa ipſius potores conſultemus, alii ab eo calefieri, alii refrigerari ſe teſtabuntur. Non-
nulli

nulli denique, nec melius nec pejus ab eo ſe habere dicent, quod temperatum eſſe & pro variis ſubjectis diverſimodè agere ſignificet. Temperatæ hujus qualitatis ratio, haud difficilis diſquiſitionis eſt. Café naturâ ſuâ, ſpecies eſt quædam leguminis glutinoſi & terreſtris quod ipſum in alimentum ſumptum, ſanguinem craſſum & viſcidum efficiendi & conſequenter refrigerandi vi tantummodo polleret. Sed cùm torreſit, phlegmatis pars conſumitur, ſpiritus exaltantur, unde ejus particulæ ſubtiles & vellicantes fiunt: interim quia torrefactio haud vehemens eſt & particulas terreſtres ſalis adhuc ſuperſtites habent quæ actionem præpediant, effectus moderatus & temperaturæ inter calorem & ſæpius mediæ eveniat neceſſe eſt.

Ex his quæ Diximus hactenus, minùs nobis admirationis ciere debent, diverſæ circa duas primas Café qualitates Authorum ſententiæ quorum alii Calidum alii frigidum ut quo placet gradu illud definiunt quaſi novæ artis

trutinam, corporum calore aut frigore ponderando aptam excogitaſſent. Abitror ex illis plurimos huic materię tractandæ adeo parum huc uſque notæ haud ſatis invigilaſſe, aut ut ipſis cõniveamus, ſub diverſo reſpectu conſidetarunt Café. Et hinc in diverſas abiere partes. Verùm enim verò, Circa ſiccitatem aut humiditatem ejus minùs deberent diſſentire Auctores, quippe fatendum, rem toſtam ut eſt Café non poſſe non communicare decoctioni qualitatem exſiccantem, quæ eò magis ſenſibilis ſit quò potio illa quam omnes qui eâ utuntur diutericam eſſe norunt, de ſero ſanguinis aufert & ſic exſiccandi vim habet; nec ſiccitatem hanc magnam eſſe putandum, modo caveatur ne magna quod ſicciſſimum eſt epotetur, & aquâ diluatur.

Ex his omnibus concludo, eos qui hoc potu minus oblectamenti quàm ſanitatis gratiâ uti voluerit, ſi ſuum temperamentum & malorum ſuorum originem ignorent Medicos artis ſuæ gnaros conſulere debere; ſicque, me

omnibus

omnibus iis quæ forte in hocce libro
ſperantur conſiliis expedio; quamvis
n ſequentibus capitibus hac de re ſu-
perſedere haud mens ſit: explicare ten-
abo juxta peritorum quos conſului
ſententias, qui ſint morbi, quibus me-
dendis generalim Café inſerviat, At
priùs de Analyſi chimica & de quali-
atibus ipſius ſecundis diſſerere con-
venit,

Cap. VIII.

Analyſis Café; *quæ ſunt ipſius qualitates ſecundæ.*

UT nihil de Café intactum relin-
quam, penituſquè ipſum cogno-
ſcatur, ejus principia explicare atque
Chimiæ operâ, de eo Analyſim experi-
i mihi animus eſt. Analyſis, (in gra-
iam ingenuæ hujus artis ignarorum
lico) eſt reſolutio mixti in ſua princi-
pia ſenſibilia, ſeu diverſarum illud
componentium ſubſtantiarum, quæ
gne fit, ſeparatio. Dominum Caſſaire

filium, qui in hoc consilio me juvaret rogavi, Is pro humanitate & peritia votis annuit, & coram me ac erudito amico Sponio Medicinæ Doctore rem auspicatus est.

Café ut fabas cæteras distillandum esse censens ex puriori, accuratè lecto & optimo libram accepit, eoque retortam vitream lutatam ad dimidium implevit, ei magnum recipiens adaptans, lutatisque juncturis ignem per gradus applicans. Exiit primò phlegma limpidum instar aquæ, sequuntur vapores quos in liquorem sub rubicundum condensari vidimus,& liquor iste quò ulterius progreditur operatio, eò magis coagulatur crassiorque, nigrior & oleosior fit, nec etiam rectè lutata vasa impediere quominus laboratorium Café odore imbueretur. Intra octo aut novem horarum spatium absolutum opus vasa igne amovet ut refrigescerent ex iis inde substantias stillatas educturus. Ex recipiente extraximus tum phlegmatis, tum spiritus,tum olei ad dimidium circiter pon-

deris

ſeris materię quam in retorta poſueramus. Caput mortuum in ea reſiduum libræ quadrantem pendebat, ita quod in operatione amiſſum eſt volatilium particularum, libræ etiam quadrantem æquabat. Quod apprimè notandum eſt ut Café volatilitatem atque inde rationem effectuum ipſi tributorum noverimus.

Oleum quod ſuper plegmate & ſpiritus, butyri inſtar denigrati coagulatum erat haud difficulter à reliquo disjunctum eſt. Uncias duas circiter & drachmas quinque pendebat, quod ut cum ſingulis oleis chimicis accidit rectificatum colorem flavum ſubnigrum contraxit. Lixivij ope è capite mortuo calcinato ſalis fixi drachmam eduximus. Cumque vehementi ſatis ad calcinationem opus ſit igne, inde fit ut ſal illud valdè alkaliſatum ſit atque ſalis tartari inſtar ad guſtum acre.

Quod verò ſpiritum ut ſalem volatilem ſpectat, in hac deſtillatione phlegmatis portionem ſecum ſemper abducit ſal volatile, quòd illum liqui-

dum conſervat & hæc cauſa eſt cur ipſum rectificatione in ſalis formam reduci nequeat. Perſentimus tantùm ſapore peracuto magnâ ſatis volatilis ſalis quantitate phlegma impregnatum eſſe, hæcque permixtio vocatur ſpiritus; qui flavus eſt; eoquòd ſecum vehat partem olei magis æthercam quę ipſum hoc colore tingit: impeditque quo minus acida cum ſale alcali volatili ſpiritui immerſo fermentent, illius enim poros obturat actionique impedimento eſt. At Alcali fixum è capite mortuo extractum, incineratione oleo ſuo omnino deſtitutum cum acidis haud ſecus ac cætera alcalia fixa fermentatur. Atque hæc duntaxat, Analyſi ſeparari potuerunt, quæ quamvis adeo ſimplicia videantur, iis tamen quæ deinceps de ejus effectis dicturus ſum fundamenti loco eſſe debent. His ita poſitis Fabæ noſtræ Arabicæ, proprietates, earumque rationes faciliùs apprehendentur. Sic temerè nimis aut hyperbolicè de ea loqui nemo me accuſet, ſi vires ejus altiùs extulero.

Ac-

Ac ſanè ubi Café ſulphure & ſale
olatili plenum eſſe, quis pro comper-
o habebit, ipſum nutrire ſomnumque
vertere non mirabitur. Utriuſque ra-
io patebit, ex eo quòd ſal volatile &
leum arctiſſimè unita, activitate ſom-
um fugant, & eodem tempore lentore
uo alimentum præbere aptiſſima ſunt,
Dleum etenim particulis ramoſis &
nplicatu facilibus conſtans, ſale vo-
atili qui ipſi vehiculi loco eſt adjutum
nimal nutrire, atque ſal humores ra-
efacere; ſpiritibuſque in cerebro con-
itatis vigiliam provocare poſſunt.

Cùm ergo circa Café qualitates, ni-
il niſi præmiſſa Analyſeos operâ edu-
tus protulerim, non imitabor Simo-
em Pauli Daniæ Regis Medicum, qui
ractatum de tabaco & Thé edidit, ubi
n iſtius uſum & ex occaſione in Café
cerbiùs invehitur; quamvis experi-
nento nullo fulcitus, omne quod circa
Café regerit, non alio nitatur funda-
nento quàm dictis quorumdam, qui
llud & nimis exſiccare & viros effe-
minare opinati ſunt. Hæc alibi expen-

dam, hîc autem cùm de ejus qualitatibus in genere agatur, Medicis qui frequenti uſu ejus effectus aut damna animadverterunt, potius quàm eorum opinionibus qui de iis aliorum tantùm & forte imperitorum ore loquuntur fidem adhibere rationi longè convenientius videtur.

Primæ uti jam dixi *Proſper Alpinus* in ſuo de plantis Ægypti tractatu & in ſua Ægyptiorum Medicina Café mentionem fecit. Hujuſce inquit potionis facultas frigida eſt & ſicca, aut potiùs ad primas qualitates temperata, propter aliquem ei immixtum calorem: hoc enim granum ex duabus ſubſtantiis conſtat aliâ nempe craſſâ & terreſtri quâ corroborat, aliâ ſubtili ex particulis calidis quarum ope calefacit, detergit & obſtructiones tollit. Hæc decoctio ſaporem cichorei tincturæ non abſimilem ſapit, & expeditius obſtructiones levat.

Veslingius qui poſt Proſperum Alpinum Ægyptum luſtravit ejuſque librum de Plantis, ſuis obſervationibus

exor-

xornavit, de qualitatibus ejus diſſe-
ens illius corticem parum frigidum
& ſiccum, nucleum verò quo utimur
noderatè calidum eſſe dicit. Torre-
actum amaritudinis ſenſibilis eſſe at
Linguæ haud ingratæ, unde fit ut ple-
umque potio ex eo preparata nullam
nauſeam procreet etiam ſatis magna
quantitate. Addit præterea tragæas
Cafeteas fieri. Hac de re unum & alte-
um amicum qui diu in Oriente dege-
unt conſului, illud ipſum uno ore ra-
um fecerunt haſque in Ægypto uſita-
iſſimas eſſe plurimique æſtimari aſſe-
verarunt. His motus ejuſdem generis
ragemata condiri Curavi, eique qui
em ſuſcepit. Feliciter ſucceſſit: ſed
verum fatebor perjucundi ſaporis eſſe
non ſum expertus atque utrùm ulla
virtute polleant incertus hæreo.

Recentiores Authores omnes poſt
Veslingium & Alpinum conſentiunt
Café ſtomachum roborare; corporis hu-
mores exſiccare, obſtructiones reſerare;
vapores in cerebrum aſcendentes re-
tundere; ſomnum avertere, innume-

rosque alios ipsi inesse effectus.

Non ingratè me facturum opinor si Medicorum testimoniis allatis circa ejus qualitates addam, quæ de eo hujus sæculi Peregrinatores nonnulli illustrissimi referũt. Chorùm aperiet Petrus *della Valle*. Js in primo relationum volumine, quæ sequuntur annotat. „Inter Turcas potus niger obtinet qui „æstate valdè refrigerat, hyeme verò „calefacit, non mutatâ tamen naturâ, „eademque manente potione, quæ „calida epotatur. Majoribus & inter-„dum dimidiatis haustibus sumitur, „non inter cibandum sed cibo sumpto „palato scilicet indulgendi gratia, in-„ter potandum confabulantur amici „& raros reperire est congressus in „quibus potus iste nõ celebretur. Hunc „*Cahué* vocant, illumque ex grano vel „ex fructu cujusdam arboris in Arabia „Mekam versus nascentis conficiunt. „Si Turcis credamus, multùm sanita-„ti conducit, digestionem juvat, sto-„machum roborat, catharrosque sistit. „Addunt quoque, ut jam notavi, so-

porem

orem poſt cœnam fugere & ideo qui "
ſtudiorum cauſa vigilare volunt ſeſe "
hac potione præmunire. Alia plurima "
quæ addit Petrus dela Vallé quia ad "
rem parum faciunt miſſa facio ; nunc "
ad ea tranſeo quæ *Thevenot* non mi- "
nùs ſincerus & celebris ſcripſit.

Turca, inquit, potum habent perfa- "
miliarem , quem ſinguli diei horis "
uſurpant , quemque *Cahué* vocant. "
Potio illa ex grano in Arabia Mekam "
prope procreſcente conficitur. Illud "
in ſartagine aut alio culinario vaſe "
torrefaciunt , deinde contritum in "
pulverem admodum tenuem redi- "
gunt. Eam potionem ſumpturi, Cu- "
cumâ de induſtria factâ quam Ibrih "
vocant aquâ adimpletâ ipſum deco- "
quunt & inter decoquendum pulve- "
rem ad cochlearis menſuram tribus "
crateribus ſufficientem injiciunt ; eo "
ipſo quo decoquitur, igne amovetur, "
aut ſaltem motitatur ; alioquin ni- "
mium ſeſe elevando, extra cucumam "
deſiliret. Poſt duodecimam aut ad "
minùs decimam ebullitionem , po- "

tum crateribus ea porcellana ſuper pictum orbem ligneum diſpoſitis, infundunt; adhuc ferventem offerunt, & modeſtè calidum potatur, ſed repetitis vicibus, alioquin nullius utilitatis foret. Potio illi amara eſt & ſubnigra & aliquatenus uſtum redolet: eam dimidiatis hauſtibus ne adurantur aſſumunt, ideo in Cavehana (hoc nomine dicunt locum ubi vendibilem & paratam inveniunt) ex ſorbillandi modo. Lepida reſonat muſica. Hæc fumis è ſtomacho ad caput aſcendentibus deprimendis, & ex illis nato dolori auferendo, admodum conducit; hæc quoque ratio eſt, qua ſomnum avertit. Cum Mercatoribus noſtris Gallis, multæ incumbunt exarandæ litteræ, totamque volunt inſumere noctem; ea ingruente, unum aut alterum craterem hauriunt. Stomacho, corroborando etiam inſervit, digeſtionem juvat; verbo, ſic opinantibus Turcis, polychreſtum medicamentum eſt, non minùs ac Chinenſium Thé. Quoad guſtum, qui ſemel

&

& ſemel biberit, pro aſſueto habet, "
nec ulterius inſuavis eſt. Sunt qui ipſi "
Caryophillos & aliqua Cardamomi "
grana immiſcent, alii addunt Saccha- "
rum. Mixtione hac ſuavior quidem "
fit, ſed tantùm deperdit efficaciæ nec "
pauper nec dives eſt, qui hoc potu "
non gaudeat bino aut terno cratere "
ad diem; & hoc unum ex iis eſt, quæ "
maritus uxori ſubminiſtrare tenetur. "
Quamplurimæ occurrunt tabernæ "
Cahué vendibilis, ibique illud in ahe- "
mis capacibus decoquunt. Hæc loca "
invìſunt cujuſvis ſtatus homines, nul- "
la habita nec Religionis nec Profeſ- "
ſionis ratione, nec pudori vertitur eas "
frequentare. Illuc ad confabulan- "
dum ſe conferunt plurimi, foras ad "
tabernæ portas apponuntur ſcamna "
Cæmentitiæ ſtructura tapetibus in- "
ſtrata, quibus inſident ji quos præte- "
reũtes videre & auram captare dele- "
ctat. Huc ſolitò adſunt fidicines, ti- "
bicines & muſici plures à Cavahenæ "
Domino ut inſtrumentis & cantu "
continuo potatores alliciant, merce- "

de conducti. Cùm quis in Cavehana "
est & sibi familiares intrent si urbani- "
tatis aliquantulum sit Studiosus, ca- "
vebit ne ipsorum loculos pro potu "
acceptat dominus, pro quo, unico "
verbo opus est, clamando tantum, "
dum ipsis offertur *Cahué*, *Giaba*, quod "
sonat *gratis*. Sorbeto etiam utuntur, "
exquisita admodum potione, quæ "
conficitur in Ægypto ex saccharo, "
Limonii succo, moscho, Ambaro & "
aqua rosacea lautè quempiam qui eos "
invisit excepturi, primùm Cahue "
craterem potandum offerunt, sorbe- "
tum postea ac tandem suffitua. "

Eduardus Terry famosus peregrinator Anglus sermonem faciens de Religione Mogol, in relatione quam de itinere suo ad Indias Orientales scripsit asse- "
rit, plures quos vinum potare Religio "
vetat, loco ejus gaudere liquore quo- "
piam, qui si palato non sapiat, sal- "
tem valde ad sanitatem confert. Eum "
vocant *Cahué*, confectum ex farina "
certi cujusdam fabarum generis, eam "
in aqua decoquunt, cui nonnisi parũ "
saporis

ſaporis ſui impertit, licèt maxime "
digeſtionem juvet, ſpiritus excitet, "
ſanguinemque expurget.

Duloir in itinere ſuo Orientali, diſſerens de more Turcarum in obeundis viſitationibus, refert, ubi conſederint, herum acerram odorariam amicum prope poni curare, & ne ſuffimenti fumus evaneſcat, duos ex famulis caput amici ſtragulâ tegere, tandem ſuper Hypocrateram ligneam foliis, more Perſarum, depictam, capacem calicem, plenum ſorbeto offerre, deinde in cratere non ita capaci *Cahué*, potionem nempe ſufflavam, quæ nomen ſimul & colorem habet à grano quodam ex Ægypto allato in aqua decocto potio hæc, inquit is, nullius utilitatis erit, niſi calida potetur; adeo ut vix primoribus labris nec niſi repetitis vicibus deguſtari queat. Sapor ejus fumum quidem redolet, at illius in ſtomacho effectus experiuntur mirabiles, & vapores ad cerebrum aſcendentes deprimit.

Tædio efficerem lectores, ſi ſingula quæ hodierni peregrinatores referent

adjungerem; finem facient quæ profert Dominus *De Bourges* in itinerario Episcopi Berytensis ad Cochinchinam inter incommoda caravanæ in deserto sustinenda, notat aquarum raritatem, quas cum invenenerint maximam partem sunt infectæ, hac de re sic loquens pagina 40.& 41.

Cùm aqua quæ occurrit sæpe sit « vitiata, Turcę ut adversus incommoda quæ evenirent præmuniant stomachum, potionem sumunt quam « dicunt *Café*, quæque jam in quibusdam Europæ locis usu venire cæpit. « conficitur ex parvis fabis, in Arabia « Mekam propè productis, tantâ copiâ « ut illinc per totam Asiam & in omnes « fere locos quos incolunt Mahometani transferantur. Hanc sumunt vini « loco, cujus valde æmulatur effectus, « quippe quæ virtute pollet stomachum corroborandi, digestionem « promovendi, insuper capitis vapores expurgandi, fabas illas in sartagine torrefactas, in mortario in pulverem reducunt & postquam furfur «

cribrum

cribrum ſubiit, farinam iſtam nigram "
& ſemiuſtam ſpatio *Miſererę* in aqua "
decoquunt, deinde quâ poſſunt cali- "
diorem epotant. Quamvis liquor iſte "
guſtui non abblandiatur ſed potius "
amarum ſit, nihilominus ob ipſius tot "
& tantos effectus maximi facere non "
deſinunt; id quod Dei providentiam "
prodit. Cui quippe regiones quasli- "
bet, omnibus homini neceſſariis dita- "
re curæ eſt, nec dubitare fas eſt quin "
in aliis regionibus plantas æqualis "
virtutis reperire detur. "

CAP. IX.

De effectis Café, imprimis ad ſtomachi affectus,

PRimum quidem obſerva potum hunc licet ſatis calidum, modo debitè ſit præparatum, nec palatum adurere nec aquæ inſtar eodem caloris gradu aſſumptæ, linguam lædere, quod fortè ita accidit, quia decoctio ſubtiliſſima iſtius pulveris parte permiſta eſt,

ſicque ejus actio aliquantulum præpedita, non tam facile atque aqua penetrare queat.

Metuerent forte mulieres pulchritudinis & elegantiæ ſuæ ſtudioſæ, ne nimius potus iſtius calor ſuos deformaret denigraretque dentes; at præterquam quod Orientales tantopere potu hoc gaudentes, dentes quàm cæteri populi non habent nigriores; ipſum Café magna diligenter adhibitum priſtinam dentibus munditiem reſtituit, quemadmodum & de tabaco ſuperſtes cinis albe dinem, etiamſi fumus nigredinem dentibus inducat.

Notabilis maximè hujus potionis effectus editur in ſtomacho indubium quippe eſt, mirum in modum coctionem quæ ibi peragitur adjuvare; à multis etiam populis & Aſiaticis & Africanis imò & quibuſdam Europeis, quibus lex Mahometana uſu vini interdicit, iſtius loco uſurpatur. Aſt quos in hiſce regionibus habemus plurimos vini amantes audio ſuſurrantes, Café admittendum tantum eſſe ut vino ſubſtitueretur,

tueretur, verùm cum vitibus & uvis satis superque terræ nostræ abundent ecquid illius potionis peregrinæ, quæ nec vel tantùm posset.

Respondeo, certis casibus Café vino esse præferendum, quemadmodum certis quoque casibus illud isti longo intervallo cedit. Quamplurimi sunt cujusque sexus & ætatis abstemii, quibus Café nonnisi utile esse potest; quotquot itidem febri aliqua, aut Cephalaegiâ aliâque invaletudine laborant, vinum non nisi noxium esse potest, cùm è contra Café valde ipsis sit salutiferum.

In stomachis calidis & musto plenis certa quædam distillatio artificiali similis peragitur. Spiritus subito separatur, in venas repit incitato motu sanguinem agitat, cerebrique membranas lædit; quod residuum manet in stomacho est aut acetosum quid aut tartarum vini, plegmate dissolutum, quod tartarum si in intestina deportetur colicæ; si in renes, calculi; si in articulos, podagræ, causa est. Horum

nihil Café causatur. Illius spirituosæ, partes non adeo inflammabiles sunt; nullum inest ei acidum, quod ejusmodi incommoda post se trahat: adeo ut quælibet quantitate assumatur nullum capiti dolorem inferat, non inebriat, non calculum aut podagram gignat, prout in iis quæ sequentur id monstrabo. Itaque non est quod inficientur, multis in locis Café vino longè utilius esse. Nec silentio præterire possum, quod sententiam meam ratam facit, Café nempe extemplo solvere ebrietatem, eorum saltem qui vinô planè mersi non sunt. Cujus rei en exemplũ. unus ex familiaribus meis largiter aliquando vino indulserat, & ne quid jocis deesset, chartis ludebat, statim vini fumo obtenebratis oculis, adversario imparerat, quòdcùm animadvertissem ipsum in aliam cameram adduxi & Café craterem potandum dedi, quô haustô ea animi ac oculorum libertate quâ jejunus lusit. Eo saltem nomine vini potoribus gratum esse debet. Ita aliquando in Anglia publicæ tabernæ

Café

Café quarum ibi ſupra fidem erat numerus,pro politicæ ratione omnes prohibitæ ſunt, vini verò popinæ nequaquam, quia nempe in prioribus ſedate nimis de regni rationibus per potionem colloqui licebat, quod per turbulenta vini fumus non licet.

Café ergo. primam coctionem mirabiliter juvat, omnemque ab ea perturbationem avertit. Primam coctionem appellant Medici, quæ perficitur in ſtomacho mutationem Alimentorum in ſubſtantiam albicantem & liquidam quæ dicitur chilus: qui ſi,ut pareſt, coctus & fermentatus ſit, nec ulla intemperie,aut inteſtinorum & primarum viarum obſtructionibus alteratur, laudabilis ſanguis fit cujus particulæ creſcunt, nutriuntur & integræ manent, & hoc ſecunda & tertia coctio nuncupatur quæ perinde meliùs ſe habere debent.

Adde, quòd Café, ut jam diximus duabus ſubſtantis una ſubtili & volatili, altera terreſtri conſtet; ſubtilique nimiam fermenti ſtomachi aciditatem

obtundat & chilum, quemadmodum ſal volatile, omne acidum, delinit & mitigat. Pars terreſtris verò detorſiva eſt & tantillum adſtringens ſicque ſtomacho amica. Hujus quippe fermentum roborat qualitate ſua deterſivâ, tartareque fæces in eo & tenuibus inteſtinis contentas expurgat, ſuâque ſiccitate partium ſuperfluas humiditates abſumit. Præterquam quòd acidas cruditates quæ in primis viis interdum fluctuant ſuo Alkali abſorbet. Nulli omnino corruptioni obnoxium eſt; coagulationes morborum vulgatiſſimas cauſas fortiter impedit: & hinc tranſpirationem inſenſilem & ſanitatis conſervatricem admodum juvat. Jam, quia Medicina experientiam ratiociniis attexere debet, quam plurima referrem exempla hominum quibus Café ſtomachi invaletudinis levavit, & unum generale & demonſtrativum allegare ſufficiet. Turcæ licèt, non niſi aquam potent, leguminibus, cibis lacteis & fructibus gaudeant magis quàm carnibus, veſcantur pane azy-
mo

mo minúſque coƈto, quod ſtomacho noxium maximè videtur, rariſſimè tamen ejus affeƈtibus laborant quod nonniſi huic potui debent. Licét enim potiones alios ut ſorbetum & Choſaf ex melle, uvis ſiccis & acido cedri confeƈtum quandoque uſurpent credibile tamen non eſt ejuſmodi potiones ſtomachi cruditatibus ex Alimentorum indigeſtione natis corrigendis idoneas eſſe. Adde quòd ſorbetum nonniſi æſtate, Café verò nullo non tempore ipſis in uſu ſit. Interim in Gallia etſi vinum ſatis generoſum potetur, nec nobis ut Orientalibus cibis ita crudis veſci accidat, mirum quantùm ſtomachi in valetudinibus & indigeſtionibus obnoxij ſimus. Café effeƈtu mirabili cernere erat in Illuſtriſſimo Marchione de Crillon; qui cum diutino retentus fuiſſet morbo & illo durante, nimio limonatæ aliorúmque hujuſmodi potuum uſu tum ad ſitis æſtum extinguendum, tum obleƈtamenti gratiâ ſumptorum, tandem ſtomachum in-

fringerat & omnium ciborum faſtidio laborabat, cum hocce potu, uti incepit; ſuperiùs & inferiùs excreti fuere glareæ viſcidæ & recoctæ globuli quâ ſtomachus gravabatur & ipſius pori per quos fermentum alimenta diſſoluturum eam partem vellicaturum influit, interducebantur. Verum quidem eſt, per raro Café vomitum ciere: ciet tamen aliquandò, fundô imprimis ſtomachi reliquiis chili indigeſti & glareâ pleno; quia eas eliquat & extenuat, cùmque ex illis cruditatibus alimentum idoneum effici nequeat, ſtomachus lepore hujus potus excitatur ad ipſas expellendas. Aliàs potiùs vomitum ſiſtit qui ſæpe ab humore acido nimiſque corroſivo evenit, quemque Café ſale ſuo volatili & partibus ſuis oleoſis obtundit.

Poſtquam demonſtratum eſt Café laudabilem procurare digeſtionem; concludendùm venit ipſum quoque idoneum eſſe impediendæ generationi lumbricorum qui ex indigeſtione & cruditatibus in aliqua corporis ca-

vitate

vitate ſtagnantibus naſcuntur: Conducit quoque corruptioni oppugnandæ, non ſecus ac alia amarà & detergentia pharmaca.

Cap. X.

De ventris infimi, & mulierum morbis, quibus Café inſervit; de Calculo & Podagra.

PItuitam vitream, colicæ inteſtinorum cauſam frequentem, non ſecus ac cruditates ſtomachi, fundere & reſolvere, valet Fabæ noſtræ Arabiæ potus, ſicque etiam hepatis, lienis pancreatiſque, obſtructiones à viſcidis humoribus ortas feliciter reſerare. Huic intento uſurpant in Ægypto, teſte Proſpero Alpino, idque certius operatur quàm tinctura cichorij à cujus ſapore non admodum abludit. Veslingius paripariter aſſerit præſtantiſſimum eſſe cùm ſucci frigidi & craſſi inteſtina, vaſáque per totum corpus diſperſa ob-

ſtruunt: hicque effectus ita omni contradictione major eſt ut in cauſa ſit cur *Bunchum* Avicennæ, pro iſto *Bon* aut Café acceperint ob eximias quas ipſi tribuunt vires. Hodierni omnes unanimiter conveniunt, ipſum inſignis utilitatis eſſe viris phlegmaticis, puelliſque Chloroſi laborantibus, quarum plurimos hæc ſola ſorbitio levat; quumque inſtitutâ ejus analyſi, ſale volatili abundare viderimus, non mirabimur ipſum prava ſanguinis fermenta emendare; ſanguinem ſuperflui humidi & glutinoſi conſumptione exſiccare humoréſque craſſiores attenuando, eorum expulſionem promovere. Hinc concludendum eſt idoneum quoque eſſe promovendis fæminarum menſtruis, quod quidem experientiâ conſtat. Aſſeverant enim plurimi uteri obſtructiones tollere atque ſolitas mulierum evacuationes ſuppreſſas procurare. Frequenter in hunc finem mulieres Ægyptiæ & Arabicæ eo utuntur, præſentem fluxum facilitaturæ, aut earum excretionem pro-

romoturæ. Cæterum conjicere est, um morbis mulierum ortis ab ista e-acuatione minuita aut depravatâ in-erviat, aliis quoque hujus sexus in-aletudinibus avertendis præcipué-ue vaporibus uterinis dissipandis on esse ineptum. Celebris Medicus antonensis D. de la Closure literis ad ponium nostrum datis, testatur se equenti experientiâ nosse Café calidè umptum fluentibus cataminiis alvi ormina patientibus magno esse subsi-io, sanguinem minùs acrem & magis uidum reddendo. Addit etiam con-enire mulieribus jam enixis citra ul-m periculum ad vires reparandas toque puerperij tempore ad cratores nos singulis diebus.

Plura circa hujus potus præstan-am jam diximus, nec tamen adhuc us omnes qualitates celebravimus. tilissimum quippe pariter reperie-us ad renes expurgandos, ac sero am sternendam. Præterea calorem turalem suscitat & fovet. Impedi-s quascumque vias expedit & per-

transit, exaltat & mitigat viscerum
fermenta, illorumque perficit fermen-
tationes, sicque universam œcono-
miam naturalem ad summam perfe-
ctionis apicem perducit. Frequenti
haud dubiè illius usui debeat Turcæ
quòd ab omni hydrope ferè sint tuti
hócque morbi genus pene in Oriente
ignoretur. Angli quoque scripto quo-
dam decem circiter aut duodecim ab
hinc annis Londini edito testantur
hydropem sicut & Podagram longè
jam inter ipsos rariorem esse ex quo
tempore Café sæpius indulgent. Nec
dubito quin si Nostrates potatores
vino ad potionem istam averterent in-
fausto huic morbo longè minus obno-
xij forent.

Asserit Mollenbroccius Medicus
Germanus in Tractatu de Podagra va-
ga Scorbutica, Danis, Suecis & Bata-
vis quotidie in morbis hypocondria-
cis & scorbuticis Café utilitatem pro-
bari. Nec subit mirum, morbi enim
isti cùm ab humoribus tartareis aci-
dis & Corrosivis originem trahant si-
milibus

ilibus præsidiis mitigantur necesse
t. Idque suo sale volatili præstat, ve-
ti alia antiscorbutica cochlearia,
ritannica, nasturtiúmque aquati-
im.
Maxime insuper commendat hunc
otum facultas præservandi à calculo
Podagra, tum stomachi coctionem
vando, tum sanguinem à superfluis
libus, seróque expurgando. Gene-
ensis quidam ad Dom. Gras hujus
bis Medicum literas exarabat, eo
mpore quo *Café* innotescere cepe-
t. Nobilis quidam, inquit, nomi-
e Dominus De Verace mei ferè tem-
eramenti pinguis] & πολύσαρκος fre-
uentes jam ab ætate juvenili ad se-
agesimam usque Podagræ passus in-
ıltus, utitur jam ab annis quatuor
arvo quodam grano nigro ex India
dportato nominato Café, quo me-
iante ab insultibus hujus mali tutus
xistit, licèt manus pedesque jam ha-
uerit tophis induratos. Prætendit
tam decoctionem serum & super-
uos humores purgare; abdominosus

erat ſicuti & ego at totus iſtò remedi
minutus eſt. Conſulit mihi ut i
uſurparem, prius conſilium tuum ex
peto.

En aliud non dedignandum exem
plum. R. Pater Alexander de Albe
tas Auguſtinianus ſexageſimum quin
tum annum agens à quadrageſim
podagræ doloribus vehementer affli
ctus mirum in modum per duos an
nos ab iis potu hocce ſe ſublevatun
mihi retulit. Alius hujus Civitatis in
cola, hoc morbo diu detentus ſol
hoc potu, tam fæliciter ſanitati ſua
reddebatur, ut ſeptem jam ab hinc an
nis, quod ex proprio ipſius ore teneo
ne minimum quidem præſentierit do
lorem.

Aliis argumentorum ponderibus
hæcce qualitas adſtrui poſſet, niſi pe-
nitus perſuaſus forem præfata huic
veritati ſtabiliendæ ſufficere. Verùm
adhuc id confirmant qui diu in Orien-
te degerunt, in iis nempe regionibus
podagram & calculum rarò reperiri,
quod nonniſi ex frequenti potionis
iſtius

us usu oriri potest, quæ tantum
iis hisce averruncandis inservit.
hac qualitatum enarratione omisé-
Autores ejus utilitatem in diar-
a & dysenteria sistenda. Dominus
ues Chardinus litteris ad me exa-
is feliciter hoc in casu in Oriente
m fuisse narrat, seque aliquot cali-
sorbendo pertinaci diarrhœa fuis-
curatum.

Cap. XI.

usu Café in pectoris morbis; de lacte Cafeteo; & de efficacia Café ad febres sanandas.

CUm tota massa sanguinea Circu-
lationis lege fluat per pulmo-
, impossibile est ipsos non labefa-
ri si sanguis sit impurus, atque ideo
rudus aut nimium serosus sit, pe-
s non potest non gravari, tussis,
hma & spirandi difficultas non ori-
In dubium itaque est, Café in his
ibus magno subsidio fore. Civitatis

iſtius Medicus non incelebris ſe cum
ſucceſſu quibuſdam ſputatoribus &
Aſthmaticis præſcripſiſſe teſtatur.
Alius Monſpelienſis Profeſſor certio-
rem me fecit mirabilis experientiæ
cujus fuit teſtis circa ſuum concivem
in ſuprema ſubſidiorum curia conſi-
liarium. Hic ægrotus exſcreare con-
tinuò cogebatur & interdum ob viſ-
coſitatem ſalivæ extrema agebat; at
Café uſu convaluit, hoc enim median-
te laudabilis chilus effectus eſt, quo-
tidie mane aut ſtatim à prandio ſorbi-
tionem aſſumens. Plures etiam con-
cionatores vocis ſuæ firmandæ gratiâ
eo uti cepére. Sic magni nominis præ-
dicator in Italia, ſuggeſtum nunquam
conſcendebat priuſquam craterem
hauſiſſet, quia experientia edoctus no
rat potionem iſtam pectus dilatare
ſonoram vocem, fortes lumbos ſa
numque caput reddere ac ſtomach
fumos repellere. Alius mihi retulit ſ
concionaturum inopinato ſermonem
oblitum fuiſſe, jámque campanâ mo
nente incipiendum fuiſſe. Præſto ill
fui

it Café qui memoriam redintegra-
t, eâ adhuc notabili circumſtantiâ
quolibet hauſtu vapores qui cere-
um annubilabant ſenſim deprimi &
gitationibus quæ evanuerant lo-
m cedere expertus ſit.

Certiſſimum quoque perhibeo pro
oracis morbis, lacte Cafetato de quo
n ſermo erit, benignius & efficacius
hil adhiberi poſſe. Primus ni fallor
i ſic uſurpavit, fuit Medicus Ger-
anus nomine Neuhofius qui hujus
legatione Batavorum ad Chinam
iam edidit mentionem facit. Cum
cte decoquendum curabat faba-
ímque ſuum juſculum nuncupare
lebat: in hoc forte Chinarum con-
etudinem reſpiciens, quibus ſo-
nne eſt, præbere, phtiſicis *Thé* cum
cte illudque in delicias aſſumere. D.
onin Celebris Medicus Gratiano-
litanus aliquot ab hinc annis Lac
fetatum miro cum ſucceſſu præ-
it: quod ſuper hoc ad me reſcripſit
mij momenti eſt ut ſilentio præter-
m. Ipſiuſmet verba referam.

" Ut ad ea quę de lacte Catefato sci-
" re peroptas faciam satis, scias velim,
" quinque aut sex ab hinc annis me
" in variis morbis quibus lac convenit
" præscribere assuevisse & semper fe-
" licem habuisse exitum. Miraberis
" sanè quod in stomacho non coagule-
" tur, nec viscera obstruat, nec cere-
" brum afficiat, nec etiam mixto Café
" minùs acrimoniam humorum ob-
" tundat, fermentationem sedet, tus-
" sim sistat, nutriat & pinguefaciat
" ægrotos, rationem habes in com-
" perto missa facio plura quæ de illo
" feci experimenta, dicam tamen pri-
" mùm in me ipso sex ab hinc annis
" rei periculum fecisse. Hemicraniæ à
" natura obnoxius eram & propter
" viscerum fervorem lac nunquam
" ferre poteram. Sex septimanis fæli-
" cissimo cum successu ita correctum
" usurpavi; sæpissimeque imo novis-
" simo adhuc mense novembri pros-
" perrime reiteravi. Sic conjugi meæ
" phtisi laboranti, & post pleuroperip-
" neumoniam extrema agenti illud

" assu

assumendum præbui. Vehementi isto morbo intra octiduum remediis ordinariis sedato tussis importuna, pulmonum calor supererat, pulsúsque celer cum atrophia universi corporis. Hinc timens ne in phtisim recideret remediis catharticis & aperitivis(cùm viscera imprimis verò lien admodnm essent obstructa) ad usum lactis asinini ipsam præparavi. Integri mensis spatio satis methodicè at sine ullo successu eô utebatur, pulsu eodem stante, tussi vehementi, cum sputis subflavis & subviridibus copiosis. At quum lac istud adhibitum nullius ei utilitatis esse animadvertissem,lac vaccinum Cafeteum ei usurpandum præscripsi, cujus singulis quoque diebus sex hebdomadum spatio octodecim circiter uncias assumpsit, ipsámque singulis decem aut aut duodecim diebus purgandam curavi. Usu istius lactis ta fuit levata, ut omnia quæ ante narravi symptomata primo octiduo

"cessarint viguerit appetitus, ac sa-
"nitate pristinæ reddita, ita quidem
"ut collegæ cujusdam conjux qua pe
"mensem ipsam non viderat, puta-
"verit eam vultu fuisse subtumido
"non verò pleno ac sano.

Ad hujusce potus præparationem
sartagunculæ immitto lactis scutel
lam quod cum igni suppositam assur
gere cœperit, Café quantitatem coch
learis ei admisceo, & probè circuma
go, ne in globulos coalescat. Post le
vem ebullitionem ab igne remove
brevi farinâ fundum petente, cassona
tæ cochlear admisceo, ac diversis hau
stibus sorbillandum calidè præbeo
Postea quatuor horarum spatio cib
omni abstinendum jubeo; quo fact
prandium concedo. Dosis Café sarta
gunculæ immissi trium drachmatum
est: at ne aduratur diligenter cavend
ingrato alioquin sapore lac imbueret

Idem ea quæ sequentur ad m
scripsit.

Quidam civitatis istius incola præ
nobilis quatuor abhinc annis ver
no

novo & autũno Lac Cafeteum aſſumit, quod per totum annum robore & viribus ipſum præmunit, ita ut fungi queat laboribus quos nimia ipſius pietatis exercitia cauſantur, quódque miũ inde ſtomachi dolores ab aciditate oriundos non ampliùs perſentiſcat.

Perſpecta Café Analyſi facile erit rationem reddere cur lactis coagulationem impediat, cùm enim ſale volatili abundet acidorum acumina non poteſt non obtundere quæ lac alioquin coagularent: equidem ſal Armoniacum cum lacte adjecto ſaccharo permixtum coagulationem impedit, at parum admodum, imo non ſufficit aliquando. Eadem ratione ſuprà laudatus D. de la Cloſure lac præbet aſſumendum cum aqua calcis, ad coagulationem impediendam, dyſſenteriiſque & ſtomachi morbis medendum, quod lac ſolum præſtare nequiret citra iſtud correctivũ aut aliud ſimile Addam de lacte Cafetato non ſemper neceſſe eſſe ut Café in lacte coquatur ne ſpiſſum nimis reddatur. Sed

Si cupias dilutiorem potum paretur cum aqua vulgari modo ; indeque cum æquali aut majori parte lactis misceatur; aut verò ante vel post lac assumatur , modo enim in stomacho misceantur, quacunque ratione sumantur parum refert. Novi nonnullos qui singulorum istorum modorum experimenta fecêre eosque singulos non ineptos deprehendere : quilibet pro gustu suo eliget. In grata nullatenus est hæc mixtio, Café imprimis in lacte fervefacto aliquantulúmque inspissato; tunc enim sapori Chocolatæ accedit qui omnium gustui arridet. Idem cum lacte asinino aut caprino fieri potest. Imo & ægri, qui morbi causâ lac muliebre sugere coguntur, si ejus aliquam coagulationem metuant, post suctionem, Café haustum sumere possunt.

D. D'Apples Medicus Lausanensis ad amicum scribit potum hunc lactis Cafetati invaluisse apud eos pro podagricis, ex quo non minimum levamen percipiant. Quantum ad vulgarem

garem Café potum, prælaudatus Dominus Monin ait ſe proſpero ſucceſſu multis febricitantibus id præſcripſiſſe. Ipſum decoquit aliquando in aqua pimpinellæ exhibitque ſub finem paroxyſmi febrium intermittentium aut ſub finem exacerbationis febrium continuarum tum ad vapores qui cephalalgiam gignunt diſſipandos. Tum ad ſuperfluam ſalino-acrem lympham per renes expurgandam. Obſervat quoque durante febris æſtu hujus hauſtum, ſiti levandæ aptiorem eſſe quàm vulgaris ptiſana copiosè licèt aſſumpta addit inſuper ſe initio febris quartanæ utiliſſimè præbuiſſe, calidè quantùm ægri ferre poterant, hincque animadvertiſſe, potionem, vehementiſſimos & acerrimos rigores non ſolummodò mitigaſſe ſed integræ ſanitati febri detentos reſtituiſſe. Ita nobilis mulier Gratianopolitana, quartanaria & lienis tumore affecta initio paroxyſmi omne aliud quam Café remedium admittere renuens: ſine ullo incommodo eſt ſine

ullo incommodo eſt ſine recidiva ſanabatur & jam ab annis ſex perfectiſſima fruitur ſanitate.

Ultimis hiſce diebus quidam amicus noſter aliquos febris tertianæ paroxyſmos à prava digeſtione ſtomachi ortos paſſus, bis vel ter aſſumpto Café ſanitati reſtitutus eſt. Et nominatus jam Dominus de la Cloſure ſcripſit ad Sponium Dominam de Lauſun, octuageſimum & ſecundum ætatis annum agentem, nec ita pridem à febri triplici quartana uſu Quinquinæ ſanitati reſtitutam, cùm Café poſtea uſa fuerit, juniorem quaſi factam, & ſine baculi ut priùs ſolebat, auxilio incedere, quod Dominus de la Garde Medicus Nemauſenſis non incelebris cùm per quindecim dies magno cibi laboraret faſtidio illicoque cibo aſſumpto dolore & acidis nectibus tentaretur, tandem in duplici tertianâ correptus eſt, cujus paroxyſmi 14. aut 15. horas durabant; & tantum abeſt ut purgantia ullo modo ipſum reſtituerint, ut quotieſcunque

que ſumeret majori dolore ſe affectum
entiret, unde viribus exhauſtus pur-
gationem imo & venæ ſectionem in-
ermittere tenebatur. Depravatæ ſto-
nachi functioni corrigendæ unicè in-
entus, Café binos aut tres crateres
tempore intermiſſionis hauriebat, pri-
naque vice acceſſio febrilis minuta,
tùmque ſecunda planè exulavit, abſ-
que alio præſidio feliciſſimè perſana-
tus.

CAP. XII.

De utilitate Café in levandis Capitis doloribus; numque homines inſomnes teneat?

CUm Café partibus duabus craſsâ unâ & terreſtri, alterâ verò ſubtili & ſpirituosâ conſtet; ſciendum eſt partem illam ſpirituoſam, quum utpote ſulphuris & nitri multùm participem, nitro-ſulphureum dixeris à ſpiritibus animalibus non valde diſſimilem eſſe; multas quoque ejuſmodi

partes vinum continet, atque ita puræ non ſunt, nec cum iis quæ ſpiritus animales componunt ita conformes; vinum quippe partibus heterogeneis multùm abundat quæ cum ejus ſpiritu ad caput facillime aſcendentes, functiones ejus non parum perturbant: cùm è contra Café ſpiritus puriores ſint minúſque diſſipabiles, ac capiti proinde levando idonei, conſtat enim frequenti experientiâ capitis dolores potum hunc citò ſublevare, quia vapores humoréſque acres ad cerebrum repentes effundit & diſſipat, novoſque oriri impedit. Imo ſunt qui ſolo calentis potus fumo in caput recepto, dolores mitigari obſervarunt, quod parti ejus volatili dubio procul debetur.

Cæterùm egomet crudeli hemicraniâ multos annos aliquando laborans cum venæſectionem, clyſteres, purgationem, diætam balneúmque, nihil denique non tentaſſem doloris iſtius levandi causâ, omniaque hæc fruſtra, ad unicum tandem Café confugi, quo brevi

revi dolor ita ſedatus, ut annis inte-
ris eo uſus liber fuerim ſexcenti alij
naximum inde ſolamen percipiunt, ij
naximè qui non ob nimiam menbra-
arum cerebri ſenſibilitatem nec ob
arum inflammationem nec ob ſan-
uinis impetum, cauſam malignam
ut aliam quæ in partibus iſtis reſi-
leat, ſed ob capitis cum ſtomacho aut
nteſtinis ſympathiam dolore affli-
guntur. Excederet libri hujus mo-
es ſi mihi nota referre ſtuderem exem-
pla, unum ſufficiet.

Pariſiis Domina de Briére ce-
phalalgiâ graviſſima, diu confli-
ctata in caſſum multa tentaverat, in
pejuſque mens letho proxima vide-
batur. Aſſidentes Medici Chirur-
gique extremum præſidium trepa-
num jam erant adhibituri, cùm ecce
familiaris quidam accedens offert re-
medium efficaciſſimum facile & nul-
lius periculi. Ea annuente, Café pro-
pinari juſſit, bis aut ter in die. Inde
tridui ſpatio diminutum dolorem
ſenſit, in dies ſomnus à plurimis jam
menſibus fugatus rediit, ſimul & ap-

petentia ciborum. Denique ante heb-
domadas tres absolutas, pristinæ &
perfectæ sanitati restituta fuit.

Orientales hunc potum non modo
levandis capitis doloribus idoneum
arbitrantur, sed experientiâ quoque
sunt persuasi fumum oculis receptum
maximè favere iis qui oculorum do-
loribus tenentur aut quibus alioquin
debilis est visus acies. Quod in cau-
sa est cur plurimi cum *Fingeans* calid
Café ipsis offertur, antequam illud
potent, oculis supponunt ejúsque va-
pores recipiunt; plurimi etiam tollen-
dis aurium doloribus craterem ad fu-
mum excipiendum auribus appo-
nunt indeque non minimo afficiun-
tur levamine.

Jam de hujusce potus ad somnum
avertendum facultate dicamus. Vil-
lis in ultimis & posthumis suis ope-
ribus, de Café, Londini usatissimo lo-
quitur, & suas observationes Medici
præscripturis necessarias proponit; il-
lud remediis Nartoticis opponit, ab-
solutoque de his tractatu, de ist
quo

quoque verba facit. Omnem ejus somni pellendi facultatem à certis quibusdam partibus adustis dependere prætendit. quibus & naturâ & præparatione valde imprægnatur. Quæ partes operari dicit postquam massam sanguinis intrârint; ita ut poros cerebri teneant apertos liberúmque spiritibus transitum sternent. Celebris hujus Medici multórumque aliorum Medicinam profitentium experimentis suffulti credimus potum hunc Massam sanguineam, humidum nimis & glutinosum absumendo exsiccare, spiritûsque animalis proventum accelerare; quo minus enim sanguinis massa materiâ glutinosâ & pingui abundat eo facilius partes ejus subtiliores emicant: quemadmodum ex liquoribus minus pinguibus & viscidis aut quorũ partes minùs confusæ sunt, facilius spiritus extrahitur. Sanè juxta Villis opinionem Café exsiccat, iisque qui sunt graciles aut tẽperamenti sicci & Calidi interdicitur; è contra cum successu iis præscribitur qui tempera-

mento contrario ſunt Septentrionalibus & Aſialicis, mollibus quippe & effæminatis aut vino alioquin abſtinentibus non parùm conducit.

Sunt qui credunt, Café reapſe ſomnum præter naturam fugare hincque omnibus morbis lethargicis medendis idoneum eſſe ; non vero impedire ſomnum naturalem : reperire enim eſt homines qui ejus uſu inſomnia curarunt, inter quos Dominus Ferrand Medicorum lemovicenſium Decanus qui morbo quodam detentus, ſomno frui nequibat, ſingulis veſperis Café hauſtu ſomnum ſibi procurabat. Hic nihilominus effectus ordinarius non eſt, multique non malo ſe habentes aſſumpto poſt cænam Café ad ſomnum vix ſeſe componunt vigilaturi aptum valde deprehendunt, ſpirituum ſcilicet quos vigilia diſſipat reparatione. Probabile ulterius eſt calorem quo cum ſumitur actualem, ejuſque acrimoniam, nimium ſpiſſis chili fumis diſſipandis non parum idoneum eſſe ejuſque particulas diureticas ma-

gnam

gnam humiditatis, procurando somno necessariæ partem per urinas abripere.

Hæcce facultas spiritus excitandi & soporem impediendi, futilem Petri della Valle opinionem esse demonstrat. Credebat celebris iste Peregrinator si cum vino peteretur ut assumitur cum aqua, esse forsan Homeri Neparthe quod Helenam ex Ægypto habuisse dicit, unde etiam Café origo est. Verùm cuinam hujusce cum vino permixtio arrideret? Deinde, præsupponit Homerus Nepenthe herbam esse Narcoticam, hoc est, quæ somnum promoveat, cum tamen Café, somnum fuget, eumque magis adhuc fugaturus si vini acuminibus esset stipatus.

Cap. XIII.

De temperamentis & morbis quibus Café minùs idoneum est.

PRæstanrissima remedia, aliquando evadunt noxia inconsultò adhibi-

ta aut temperamentis eorum qui iis utuntur minime convenientia; ita in aliquibus casibus aut subjectis Café potus inutilis & minime idoneus est. Hinc si quidam ex ejus usu commoda non percipiunt, qualitates attributas ipsi deesse ne existiment. Plantæ non ejusdem omnibus sunt efficaciæ. Quod adeo verum est, ut norim multos, quos Manna cõstipat aliosque quos Sena in syncopem præcipitat, licèt vulgò purgantia sint benignissima. Si qui sint ergo quibus Café nocet, illud ne propterea vituperent. Fuit in culpa temperamenti sui ignoratio, & omissa periti alicujus Medici consultatio. Amicus quidã noster qui diu in Oriente peregrinatus est, huic potui assuescere nescivit, nec unquam assumit, quin vomitum vehementem excitet: quod invictè probat stomacho æque ac cordi suas esse Antipathias.

Ad dignoscendum igitur casus quibus Café periculosum & incommodum esse posset: considerandi sunt ii, in quibus Café utilitatem commendavimus,

vimus, indeque concludendum, corpori in ſtatu & temperamento oppoſito conſtituto non niſi noxium eſſe poſſe. Sicque quam temperamentis pidtuitoſis, ſtomachis debilibus lengeſtionem perficientibus, obſtructio-tè nibus, humoribus glutinoſis valde ſit conducibile, ergo bilioſis, ſtomachis juſtò celerius digerentibus nimiu ęque calidis, iis quibus vaſa ſanguine ſubtili rapidiuſque circulante ſunt repleta, non niſi noxium eſt. Quibus tuſſis & ſputum frequens à venarũ arteriarumq; anaſtomoſi vel diapedeſi aut ſubtili acriorique ſanguine originem trahens minimé etiam convenire videtur.

In genere minùs conducit Macilentis quàm Repletis: ſaltē ſi à ſanguine fervidiori macies oriatur, qui nimis fluidus, juſtoque rapidius circulans in partibus ad ſuppeditandum iis alimentum detineri ſatis nequit. Etenim ſi macies oriatur ex eo quòd ſtomachus functiones ſuas non ut par eſt obeat; ſive quod in inteſtinis lateant obſtructiones, quæ ſanguinis purificationem

impediant, iis conducit Café eosque pinguefacit: hinc videre est in vanum abire quæstionem illam: Café an sagi-net an verò emaciet? ut expediam eos qui quæstionem hanc absolutè ita mihi proponunt respondere soleo, quod pingues emaciet & macilentos pinguefaciat. Hoc verissimum persæpe sese probat, at imprimis dependet id à modo illud assumendi; jejuno enim assumptum stomacho magis quam à pusta emaciat. Temperamentum principem in hisce regulam esse oportet. Super hoc notasse juvabit cum peregrinatoribus, in Turcia ubi Mahometani Græcique easdem incolunt urbes & pagos & diversis potionibus utentes, Turcas Café ut & sorbeto, & Boza potu ex Milio confecto gaudentes, omni vero vini usu abstinentes, homines esse pingues & carnosos, sanitate bene dispositos, vigore præditos nec tamen abdomine prominulo incedentes, econtra verò Græcos qui Café negligunt, generosum & purum vinum epotant vinique spiritum, Macilentos,

sicco-

iccos, vultu ſubflavo, bilioſos eſſe &
nimio iracundo.

Ji quibus ſanguis eſt nimis abun-
lans nimiſque ſubtilis Café abſtinent
n morbis pectoris; ne videlicet ſangui-
iem ulterius adhuc volatilis & ipſum-
ue in pulmones effundit. In hac urbe
idimus nobiliſſimum Virum ita affe-
tum & reſpirandi difficultate labo-
antem, qui potu Café ſe levatum iri
utavit, at contra ab ejus uſu peripneu-
ioniâ prehenſus paucis diebus ani-
iam exhalavit. Phtiſici quoque con-
rmati præpoſtero ejus uſu obitum
um maturarunt. Ex quibus omni-
is videre eſt, non niſi adhibitis caute-
s Café remedii loco eſſe uſurpandum:
nſulendique ſunt, qui iiſdem mor-
s detenti ſanitati fuere reſtituti, aut
iquis Medicinæ peritus.

Verbo conſiderandum eſt liquores
rpus noſtrum pervadentes machi-
mque noſtram Elaſticum in motum
ligentes duobus modis oppoſitis eſſe
rruptibiles aut enim; nimis inſpiſſa-
ſunt aut nimis ſubtiliſati, in ptiori

casu nisi aliud obstet Café perutile erit at in posteriori pessimum, nisi malignum aliquod fermentum rarefactionem nimiam fermentationis ope producens oppugnet.

Jam tempus est examinare sententiam Simonis Pauli fabam istam rejicientis, quoniam inquit ejus usus homines enervat generationique ineptos reddit. Errorem hausit ex historia particulari ab Oleario legationis à Duce Holsatiæ in Moscoviam & Persiam missæ secretario relata. Is enim de Persis sermonem faciens eos *Cahua* (quod nostrum Café est) aut aquam nigram potare solitos ait paratum ex fructu quodam ab Ægypto allato, qui colore frumentum refert, sapit granum Turcicum, æquatque magnitudine vulgarem fabam. In sartagine torrefactũ " aut potius adustum in pulvetem re- " digunt & in aqua coquunt, unde adu- " stum sapit nec faucibus admodum " gratum est. Utuntur isto potu ad mo- " derandum calorem naturalem, virtu- " tumque generandi minuendam, ut "

pote

ote qui multis se nolunt liberis one- "
ros, quemadmodum id ipsi fate- "
ntur à Medico nostro ejusmodi re- "
edia sæpissime rogantes. "
Ferunt etiam, pergit Olearius, nimiũ "
ahué usum viros procreandis liberis "
ane reddere inhabiles; hinc de quo- "
am ipsorum Rege nominato *Sulta-* "
Mahomet Kasüin ante Tamerlanem "
rum potiente referunt, eum potioni "
i ita fuisse assuetum, ut ingens inde "
ontra uxorem conceperit odium: "
uæ quum equum aliquando ca- "
randum vidisset, rationemq; hujus "
i sciscitata responsum accepisset, "
ræstari id ad minuendum equo vi- "
orem quo nimium pollebat, respon- "
it tantâ vi non opus esse hac de cau- "
, ac Café exhiberetur solummodo "
ujus sorbitione æque ac maritus "
sius, evasurus esset frigidus. "
Huic innixus relationi Simon Pauli
tractatu de Abusu Tabaci & Thé an-
am contra Café declamandi capit,
uòd nimirum nimiâ partium sulphu-
earum abundantiâ principia genera-

tionis enecet. At ausim asserere cum bona ipsius venia aliorumque sententiam ejus amplectentium, parum ipsis naturam hujus grani notam esse & licet in ipsius abusu maligna hæc deprehenderetur qualitas, quod tamen non est, minime ad Garamantas & Indos amandandum esse. Vini effectus quis ignorat multo pejores, Paralysim puta, hydropem Apoplexiam, mortem imo ipsam; nec tamen fronte ita severo extitit ullus qui extra naturæ fines illud exterminandum censuerit.

Verum quidem est Café sulphure admodum abundare, at in ipsius torrefactione ignis non satis est vehemens, ut illum ab aliis principiis extricet. Patet enim Analysi, illud continuato igne nonnisi post spiritum exire: hinc quidquid est sulphurei aut butyrosi in magmate sepultum jacet; Tum suppone si libet, simul cum Café multas assumi partes sulphureas, sulphur istud proprio suo flegmati, magmati, & aquæ in qua diluitur implicitum, omnino spiritibus animalibus & pro-

lificis

cis erit proportionatum, quorum
c motum irregularem ciet, nec eos
ſipat quod tamen præſtat vinum;
jus quippe ſulphur agitatius eſt in-
nmabilius, & à phlegmate ſuo &
ua cui miſcetur ſeparatu facilius.
At quid juvat afferre ratiocinia ex
ius Medicinæ penu deprompta cùm
debellandum Simonis Pauli ejus-
e Patronorum de Café ſententiam
s ſuperque ſufficiat quotidiana ex-
ientia? in quo enim mundi angulo
àm in Turcia Café magis uſurpatur?
tamen malignos illos qui ei tri-
ıntur effectus ibi reperiunt, imo e-
tra regiones, ubi maximè in uſu,
lis Ægyptus & ipſius Metropolis
gnum Caire omnium videas popu-
ſſimas. Unde fit etiam, ut ſolus
arius rei conſideratu ita dignæ
ıtionem fecerit, Figueroam verò
paniarum Regis ad Schach Abbas
gem Perſarum legatum ante Olea-
n integris annis in Hiſpahan Com-
atum alto id premat ſilentio? qui
dquid rari ibi concurriſſet diligen-

tiſſime adnotans in itineris ſui qua
in lucem edidit relatione pagina 30
hæc de Café verba facit: *Cahua utunt*
Perſæ tum ſanitatis gratia tum deliciis indu
gendo, illudque ſtomacho admodum conduci
le autumant. Si Perſæ, ut Olearius co
tendit, rei ita univerſaliter notæ exp
rientia forent convicti, ad quid Aut
iſte ubi Café qualitates deprædic
iſtam ſileret; quo pacto etiam Domin
Tavernier modernus ac ſedulus pe
grinator rem tanti momenti ignora
ut ne verbulum quidem fecerit. Sup
ſedeo aliis allegandis argumentis, q
convincerent Olearium gratis id
quutum fuiſſe. Addam tamen om
exceptione majorem teſtem perit
Medicum ac Philoſophum Dominu
Bernier ſat diu in Perſia commorat
qui de maligna iſta Café qualit
ſparſos rumores in Perſia audivit nu
quam; cùm tamen in Epiſtola cu
jam jam copiam dabo, afferat Café
plaga Perſiæ maritima & magis adh
in continenti vix cognitum eſſe. U
de concludo vanam ac futilem eſſe
hu

hujus fabæ prava, ac veluti deleteria qualitate opinionem, quòd ſcilicet viros enervet & infœcundos reddat. Et hîc Tractatui noſtro de Café potu, finis eſto.

EPISTOLA.

Domini Bernier.

SCribo ad te Patrone & amice cariſſime ſiquidem ita juſſeris, quidquid circa Café aut ipſius natale ſolũ didici. In parvo mundi angulo *Yeman* nempe aut Arabia felici progerminat. E montibus iſtius regionis Mokam, Louhaïam alioſq; portus plagæ maris rubri adjacentes deportatum Cymbulis Geddam aut Zeydem ferendum imponitur. Is parvus eſt portus maris Arabiæ petreæ in provinciæ Chariffi Mekæ ſeptem aut octo inde leucas diſtantis. Arabes multum camelis impoſitum Mekam transferunt in tempore nundinarum quæ ſunt veluti Mahometanorum Paſcha, venale exponen-

dum. Hincque magnæ illæ & diversę caravanæ quæ inibi locorum ſunt, revertentes in patriam ſuam non parum ſecum afferunt; maxima tamen pars Giddâ in litoralem urbem *Suez* ad caput maris rubri viginti circiter duas leucas Caïro diſſitam duabus triremibus & ſeptem vel octo navibus Ægyptiis impoſita defertur. Poſtea *Caravana Suez* Caïrum tranſvehit, unde in omnem Turciam aliorſumque Maſſiliam uſque diſpergitur.

Nunc uſu Café in Europa etiam vigente, Angli & Batavi ab India Orientali Mokam per mare rubrum advecti magnam quantitatem navibus ſuis imponunt.

Inter Indos Perſaſque exigui prorſus uſus eſt, portus maris vix tranſit, neque in còntinentem niſi parum admodum advehitur at ut jamjam dixi per integram Turciam latiſſimè uſurpatur, Turceque ſingulis mane & Veſperi, imo & totâ die aut in ædibus privatis aut locis publicis ad id deſtinatis ſorbillare ſolent. Apud omnes enim

nim urbanitatis Studiosos *Ibrik* aut
ucuma cuprea in qua Café decoquitur
b igne nunquam removetur, deesseque
fficio reputaretur qui in honesto con-
ressu Café non offerret.

Per integrum quo in Ægypto age-
am sesqui annum potionem istam
versabarat cùm quinque vel sex heb-
omadis in partibus Arabiæ fælicis
.ouhaïæ nempe & Mokæ versarer mi-
ifice ea arridebat, & sine Saccharo,
'urcarum more singulis diebus quin-
que aut sex crateres hauriebam. In-
ubium autem est, illud ibi longè quam
n locis aliis remotioribus præstantius
sse cùm ibi sit recentius. Eadem enim
es agitur cum hac faba sicut cum no-
tratibus amygdalis aut vulgaribus fa-
is quæ si asserventur multum de sa-
ore suo amittunt, siccantur & eva-
orantur. Hæc quoque ratio est cur
Turcæ id contusum sacculo coriaco
robè inclusum conservent.

Sitne species quædam fabæ quotan-
nis nostratum fabarum instar seminan-
dæ aut fruticis cujusdam fructus dice-

re nequeo. Certus ſum tamen Vol-vuli cujuſdam ſpeciem eſſe plentatum quippe juxta *Mouzén* ei innititur & adhæret. *Mouzé* autem eſt Fiſcus Adami ita Luſitanis dictas, ob folia ejus ſemi-orgyam interdum longa nec minùs adhuc lata.

Quantum ad proprietates ejus dicebam aliquando in Ægypto eodem modo rem cum Café ſe habere ac cum Tabaco, nonniſi inanem eſſe Turcarum occupationem. Ji enim ſicut & noſtrates qui in illis regionibus agunt Mercatores maximam temporis partem otioſi, bis vel ter per diem confabulationis gratiâ publicos frequentant *Bazars* & *Cachue Kanê*, Tabacum & Café ſumpturi. Illud verò adeo ibi exigui eſt pretii, ut vix uno obobo plùs ſolvatur crater, cum ei aſſuefactus fui deprehendi: primo illud nutritioni multum inſervire & ita ut iter facturi aſſumptus mane crater ſufficiat ad ſeptem aut octo horas jejunium ferendum. Quo fit ut nec curſorem nec militem reperias parvo ſuo Cafetario non

inſtructum

ıſtructum. Secundo quòd experge-
aciat exhilaret, multumque corrobo-
et, quòd vapores retundat, capitiſque
olori torpori & ſtupori avertendis
on parum conducat. Tertiò quod iis
ui temperamenti ſunt frigidi &
hlegmatici quales plerique ſunt Tur-
æ parum cibi neque ordinario vino
tentes meliùs conveniat quàm Maci-
entis & iis qui temperamenti ſunt ca-
idi. Licet enim & iſtis aliquando uti-
e ſit, cùm tamen ſit adſtringens & ſic-
um, præſertim ſi in nimium uſum
onvertatur, calefacit tandemque non
arum nocet.

Hoc penè eſt quidquid de Café te-
ıeo, nec enim illud nobilibus iis quas
ıovitas potiùs quàm veritas & expe-
ientia ei tribuit qualitatibus pollere
rediderim. In illo non deprehendes
Quinquina mirificum illud febrifu-
gum, divinum remedium, ab ipſo Hip-
pocrate, ſi id noviſſet adorandum. Ne-
mo enim veterum aſſerere poterat quod
nos impræſentiarum audemus, cum
hoc cortice, ægrotum nempe poſt tres

aut quatuor illius remedii hauſtus cer-
tò febri liberatum iri. Oblitus pene
eram tibi ſuperaddere; ſingulari quo-
dam ſtudio Café eſſe torrefaciendum
Recordor enim eò quò Caïre egi tem-
pore, non niſi duos illîc viros torrefa-
ciendi peritos fuiſſe. Quòd ſi iſthæc
olim tibi cordi fuiſſe divinaſſem, majo-
ri diligentiâ & cura fuiſſem indagatus
Id velim ſis certus, ut & mei in te ſtu-
dii, cultuſque. Vale,

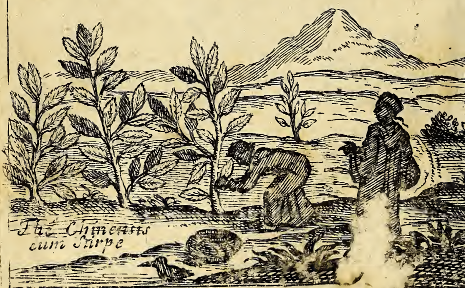
Finis Tractatus de potu Café.



TRA



Chinensis cum olla cui incoquuntur folia The



The Chinensis cum Stirpe



TRACTATUS DE CHINENSIUM THE'.

Cap. I.

De natura Thé, de nomine ejus, locis è quibus affertur & usus ejus antiquitate.

PERLUSTRATA natura Café, Chinensium *Thé* nunc aggredimur, inter ista enim non minima est convenientia. Ut Arabiæ Ca- ita Chinæ Thé debemus; ejusdem nt amaritudinis; eodem penè tem-

pore Europæis innotuerunt, ambo ca
lidè assumuntur, experientiaque a
diversa Autorum scripta eadem fer
effectus iis tribuunt. Notabilis tame
hæc inter ea intercedit differenti
quod Café granum, Thé verò foliur
sit. Pari utar methodo in ejus natur
& facultatibus exponendis. Thé fo
lium est in China & Japonia nascen
Chinensibus *Thée* dicitur, Japonens
bus ut & Indis *Cha* aut *Tcha*, Tartari
ac Persis *Tay* vel *Tzay*, Europæis deni
que *Thé*. In Asiam & Europam feren
dum siccatur. Frutex folia hæc ferens
cujus figuram ab initio hujus tractatu
cernere est, ita leviter à Botanicis co
gnitus est ut prudentiæ intersit docer
quæ à peregrinatoribus nostris haben
tur antequam opinionem meam pro
feram.

Author libri illius cui titulus est *Le
gatio Provinciarum Confœderatarum ad Chi
narum Imperatorem*, excusi Lugduni Ba
tavorum anno 1675. in hujus Imperi
quam exhibet descriptione loquens d
Thé pagina 74. in hac erumpit. Præ
stantissim

tantiſſima folia *Cha & Thé* reperire "
eſt in regione *Kiangnon* & quidem "
prope urbem Hæicheu. Folium iſtud "
parvum eſt nec differt à Coriariorum "
Sumach, cujus quoque ſpeciem ali- "
quam eſſe crediderim; nec tamen ſyl- "
vaticum eſt, ſed domeſticum & dili- "
genter excultum; neque etiam arbor "
ſed frutex in jucundos luxurians ra- "
muſculos. Flos ejus flori Sumach "
multum ſimilis, niſi quòd Coloris ſit "
magis flavi. Tempore æſtivo pri- "
mum tradit florem non admodum "
fragrãtem. Baccæ verò primò coloris "
viridis fiunt ſubnigræ; rami floribus "
veſtiuntur albis & flavis de ſummo "
adimum denticulatis & aculeatis. "
Ad conficiendam potionem ex Cha "
Indis tanti æſtimatam, prius ſolum "
quod vere novo naſcitur folium re- "
quiritur quod mollius quoque eſt. "
Unum poſt alterum & ſeparatim id "
collectum parvo & lento in cucuma "
igni apponunt ſubtilique culcitræ "
ex tela goſſipina tenui & lævi mani- "
bus convolvunt ita involutum igni "

de novo apponunt, alteraque vice fri- "
cant usquedum tantopere involu- "
tum & conglomeratum plane tan- "
dem siccum evadat, quo facto maxi- "
mam partem vasis stanneis bene ob- "
turatjs arctissime includunt, ne vide- "
licet substantia & qualitates nimis "
subtiles evanescant; longo enim tem- "
pore asservatum, si aquæ injiciatur "
pristinam acquirit viriditatem; ex- "
tenditur seseque dilatat, etsi selectum "
probumque sit, aquam sapore & odo- "
re jucundo, subviridique colore im- "
buit. "

Diversa Chinenses ei imposuere "
nomina, juxta varias in quibus ger- "
minat locos, ac quibus pollere potest "
qualitates; quumque id quod prope "
Haicheu crescit omnium sit præstan- "
tissimum, id quoque *Slungocha* nomi- "
narunt & aliquoties 150. francis li- "
bram divendunt. Semen ejus terræ "
injectum elapsis tribus annis jucun- "
dos producit frutices nostrates Ribes "
rosasve magnitudine æquantes. Altæ "
nivis grandinisque rigores incremen- "
to

ejus nullatenus officiunt, quod "
ihi perſuadet terram noſtram ei "
on adeò fore Novercam, ſi in loco "
iquo umbroſo fertilique granum "
us ſeminaretur. "

Reverendus Pater de Rhodes in iti-
eribus ſuis typis datis hanc deſcri-
ionem inſtituit. Thé foliũ eſt magni-
dinis folii arboris punicę. In frutici- "
us provenit Bruſco ſimilibus. Duę in "
hina duntaxat provinciæ, ei natale "
lum miniſtrant prima eſt *Nanquin* "
bi Thé naſcitur præſtantius, *Cha* di- "
um, altera verò *Chincheau*. Folii iſtius "
ollectio non minori ac vindemiæ "
oſtræ curâ perficitur: in tanta ibi "
ccreſcit copia, ut ſuppeditetur cæ- "
eris Provinciis Chinę, Japonię, Tun- "
uino, Cochinchinæ regionibuſque "
iis in quibus ita viget uſus Thé ut "
emperantiſſimi, ter ſaltem ſingulis "
iebus, imo plurimi decies aut duo- "
ecies vel ut veriùs dicam ſingulis "
oris id hauriant. Folium hoc colle- "
um in fornace bene ſiccandum cu- "
ant, vaſiſque ſtanneis bene obcluſis "

postea includunt quoniam exposi-tum aëri omnes, veluti vinum, vires amittit Batavine eam cùm illud in Gallia divendunt adhibeant curam, ignoro.

Tulpius Medicus Amstelodamensi in observationibus suis Medicis libr quarto cap. 59. de herba hæc fatur, nihil Indis est frequentius quam potu confectus decoctione plantę Chinensibus Thé Japonensibus vero Tehia dictæ, cujus omnem quæ ab ipsis regionum illarum primoribus accepi notitiam posteritati consecrare non dubito. Huic igitur plantæ sicut folia sunt longiuscula acculeata & denticulata ita alibi quoque radices habet fibrosas & in parvulas particulas distinctas; neque in China tantùm & Japonia latè succrescit sedet in Chiam aut Siam: hęc interim intercedit differentia quòd folia in China provenientia coloris sint viridi-fusci ad nigrum accędentis; ea verò quæ in Japonia, viriditate sint magis pallida & decolori saporeque jucundiore,

qu

quo fit etiam ut Tchia Japonenses "
pluris æstimetur quàm Thé Chinen- "
sium, ita ut sæpenumero Tchia cen- "
tum francis libram veneat. "

Videntur Authores isti differre ali-
quo modo opinionibus, siquidem
Nieuhofius in relatione legationis ad
Chinam duas tantum regiones folii
cujus foraces ait & incontrarium abit
Pater de Rhodes, id in Japonia quo-
que crescere aiens. Scribit verò Tul-
pius eo & Siam gaudere. Sed parùm
hoc referret, modo Cuinam plantę spe-
ciei Thé annumerandum constaret,
quod scitu difficile est, quum non nisi
folium siccum absque semine, flore aut
radice hucusque allatum sit. Nieu-
hoftius inter species Sumach collocare
videtur, qui frutex in regionibus istis
haud ignotus. Gasparus Bauhinus in
Pinace speciebus fœniculi id annume-
rat. Bontius Thé parvam dicit her-
bulam cujus folia denticulata consoli-
dam minorem referunt. Simon Pauli
in *tractatu de Tabaco & Thé*, postremum
istud non Chinæ tantum est Japoniæ

deberi, ſed plantam eſſe in univerſa Europæ cognitam contendit, eam nempe quæ Latinis *Chamæleagnus* aut *Myrtus Brabantica*, Germanis *Poſt* Gallis *Piment Royal* Danis *Pors* & Belgis *Gagel* dicitur. Quod ſuper hoc differit prolixum nimis, quã ut huic tractatui inſeratur. Dico tautùm paucos admodum in ſententiam ejus iviſſe, quoniam ad plantam in certam ſpeciem redigendam, non ſufficit folia ejus exteriora conſideraſſe, ſed penitiùs ea tota perſcrutanda eſt. Doctoris hujus principio, & Sumacho & Betonicæ Thé annumerari quiret, cùm & ea referat. Indefinitum ergo manebit donec eam meliùs ſimus edocti. Inſuper Author proprio alibi ſe jugulat gladio, etenim ruſticos Belgas refert Chameleagnum Cereviſiæ ſuæ injicere fortiori reddendæ & ad inebriandum aptiori, quod Thé viribus planè contrarium eſt, cùm præcipue ejus facultas ſit, ebrietatem ſolvere.

Maginus in commentariis ſuis Geographicis refert Scytas Minores qui

nconditis & parcis cibis vescuntur,
quâ, lacte, potuque quodam ex
nilio, tum si detur copia vini Baccho
ndulgentes, ut præcavant quæ ex
limentis & potu evenire possent in-
ommoda variis uti plantis in Ta-
ais ripis succrescentibus inter quas
naximi habent eam quam vocant
Baltracan, quæ ipsos enutrit robu-
tósque reddit. Ubi fructus ejus plan-
æ apparet, inutilis suis campis reli-
tis huic quærendæ unicè se dedunt
t qua majori possunt quantitate do-
nos suas repleant; tanti eam faciunt
t si omnibus eduliis destituerentur,
ola ipsis sufficeret. Simon Pauli Thé
nter ipsos æque ac in China nasci
Autumans, credebat eos nauci illud
acere, siquidem Maginus eos illo de-
ectari non referat. At non in ista
Scytia quærendum est Thé. Scythia
mmenso spatio extenditur, plurima-
que diversa continet climata, & qui
Thé in ea germinare asserunt de Scy-
hia Septentrionali Chinæ vicinâ in-
elligunt.

Dubitatur plurimis Authorum noſtratum, num frutex aut tantùm planta ſit Chinenſium Thé. Sunt qui exiſtimant herbam eſſe mediocrem, ſiquidem folia ejus tenuia & odorifera ſint, ſuáſque vires facillimè exuant & impertiant infuſioni verum iis ſtandum cenſeo qui inibi locorum egerunt quique Thé fruticem eſſe aſſerunt & ita depingunt.

In China uſus ejus ita antiquus non videtur, ſiquidem in vetuſtis ipſorum libris caracteres qui nomen ejus exprimant nulli deprehenduntur, cum tamen aliæ res omnes multis ab ævis ipſis cognitæ, caracteribus ſuis inſigniantur. Simon Pauli ab eo tantum tempore uſu inter ipſos invaluiſſe autumat quô Scythæ rerum potiuntur, quod evenit anno 1644. Id tamen veriſimile parum eſt cum & ipſis Europæis jam ab hujus ſœculi initio innotuerit; ſupra citatus Bauhinus ejus mentionem facit in ſuo Pinace excusô anno 1623. Debetur negotiationibus Batavorum qui ex Japonia

ponia & China illud nobis attulerunt: & obſervatu digna eſt eorum in hoc negotio. Hanc herbam æconomia, enim nummis præſentibus vix emunt, ſed mercibus ex Europa deportatis commutant, verbi gratiâ ſalviá quâ deſtituitur ſolum Chinenſe: Hanc ut multis morbis, quibus Chinenſes ſunt obnoxij, medendis aptiſſimam de prædicant & reapſe bene hinc ſe habent; cujus cùm ſint perſuaſi, tum elogia quibus eam cumulant Batavi, tum ob ejus utilitatem & vires experiantiâ confirmatas, duas libras Thé pro ſalviæ unicâ libenter dant.

Cap. II.

De Thé eligendo; de Regionibus ubi in uſu non eſt; de modóque illud præparandi.

UT probo Thé gaudeamus, curandū ſuper omnia recētiſſimum eligere; recentiſſimum autem eſt quod coloris eſt viridis obſcuri. Si omnium præſtan-

tiſſimum nobis adportaretur, aquam cui infunditur calore ſubviridi imbueret, referente Domino Tavernier in ſua de Regione Tunquin relatione. At qualitatis hujuſce nullum nobis affertur, id enim quod habemus, infuſionem ſubflavam efficit. Amarum ſit oportet odoriſque dulcis & jucundi, odori violæ multùm accedentis. In ejus quoque natalitiis regionibus, maxima eſt diverſitas unumque altero ſecundum diverſas qualitates carius eſt. Referunt Authores in Japonia Thé reperiri quod centum francis libram veneat. Ulterius procedit Dominus Tavernier & ex ore ipſius teneo, idem quoque ni fallor in ejus extat relationibus, dari Thé quod quingentis francis libram divendi viderit; non tamen de folio ſed de flore ejus loquitur, Principibus in delicias aſſervato, unde Thé Imperiale à nonnullis dicitur. Hujus generis Thé nos in Europa latere opinor ſaltem privatos. Color viriditatis longe clarioris eſt quàm commune; in dubium quo-

uoque eſt efficacius eſſe ſaporemque
onge jucundiorem. Quibus Thé aſ-
ervandi animus eſt, vappeſcat etiam
tque etiam caveant: omnes enim
ias ſicuti Café amitteret vires. Hinc
aſis ſtanneis optime obturatis inclu-
atur ne videlicet humiditate cor-
umpatur vel aëri exponatur.

En modum The præparandi Chi-
nenſibus uſitatum, referente Patre
de Rhodes. Aquam in vaſe terſo &
& nitido coquent, quæ dum ferveſ-
cit, igne amovetur & juxta quanti-
tatem aquæ folia injiciunt, dimi-
diam nempe drachmam Thé pro
ſingulis aquæ cyathis. Vas illud
tegunt, folioque fundum petente
potant infuſionem; tunc enim vires
ſuas in aqua depoſuit eámque colo-
re ſubrubro tinxit. Calidè quantùm
poſſunt ſorbillant refrigeratum nul-
lius momenti eſſe dicentes. Quod
in fundo remanſit folium etiam ſe-
cunda vice adhiberi non ineptum
eſt. Sed tunc cum aqua coquatur ne-
ceſſe eſt.

" Japonensibus, pergit idem, alius
" præparandi modus id enim redigunt
" in pulverem, posteaque aquæ fer-
" venti injectum utrumque hauriunt
" Num hicce sumendi modus prior
" præstet, nescio, ego quidem sem-
" per & quidem salubriter usurpavi eo
" modo qui inter Chinenses obtinet
" utrique ad deliniendam ipsius acri-
" moniam quam tamen non injucun-
" dam Sonlio Sacchari aliquantulum
" cum Thé permiscent.

In Persia aliquando in præparando paululum anisi aut fœniculi aliquót-ve Caryophillos injici refert Olearius in suo itinere Persico. Cæterùm juxta has observationes eas & quotidianam experientiam duobus cruteribus con-ficiendis sume sextarium aquæ in Cu-cuma argentea, Cuprea stanno obdu-ctâ, aut terreâ vernice illitâ; aquæ fer-venti drachma circiter foliorum inji-ciatur, eodemque tempore cucuman igne amorendo per quadratem hora coopertam sine, donec folium fun-dum petierit & aqua colore debito

imbuta

mbuta videatur. Tunc in porcellaios aut Faventinos crateres ſenſim ffundatur injecto ſaccharo communi ut cando ad magnitudinem Avellaiæ, aut ſaccharum in ore teneatur ut ndi aſſolent, Calidiſſimum & repetiis hauſtibus petetur ſive ſorbilleur.

Stomacho jejunio aut ſtatim à menſa & quandocunque placuerit juxta liverſum uniuſcujuſque ſcopum The ſumi poterit. Ad ſtomachi vapores retundendos, jejunio hauriatur, ſi ad corroborandum ſtomachum juvandámque digeſtionem ſtatim à menſa, vel quacunque horâ niſi fortè ſub noctem, ſi dormire quis cupiat.

Vaſa ſunt Chinenſibus ex certa quadam bolo rubra aut terra ſigillata confecta, in quibus infunſionem aptius perfici arbitrantur, quod num ità ſe habeat, neſcio, ſed eorum figura quæ hujus tractatus initio excuſa eſt, ſerelegans eſt. Hoc vaſorum agenus cum nobis deeſt quæcunque vaſa adhiberi poſſunt modo in gratum

odorem vel ſaporem infuſioni non impertiant & probè claudantur. Idem dictum ſit de vaſis porcellaniis licèt elegantiſſimis & continendis in ſe liquoribus ferventibus aptiſſimis, extremitates enim niſi proluantur minimè calefaciunt, quod ad parcendum labris, adurendis alioquin commodum admodum eſt. At in eo totum reſidet quod ex eorum uſu haberi poteſt commodum, non enim virtutem aliquam peculiarem habent quæ digeſtioni inſerviat. Thè nonniſi eô quæ potandum tempore parandum eſt, infuſio enim ejus iteràto calefactam præcipuas vires deperdit. Memoriâ tenendum quod diximus eadem folia bis adhiberi poſſe, juxta modum Patri de Rhodes obſervatum. Sunt qui ipſiſſima adhuc folia pluribus diverſis vicibus adhiberi poſſe contendunt, modò reſiccentur; at certum eſt poſt ſemel iteratam infuſionem nequidquam prodeſſe. Si quis omnem utilitatem percipere voluerit, in modum acetarii ſuperſtes

folium

olium oleum & acetum adjiciens, ſi-
uti mos eſt Batavis inter Indos de-
gentibus.

Quantum ad diverſum qui Chinen-
es inter & Japonenſes, Thè præparan-
di modum, audiamus Tulpium Me-
dicum Batavum in Medicis obſerva-
tionibus.

Quoad modum Thè utendi, notandum eſt Chinenſes & Japonenſes in re iſta valde differre, ſiquidem illi in pulverem redigunt, illum ſuper petram ſerpentinam conterendo ac eum aqua calida bene temperando: Hi vero pulverem hunc in liquore aliquo coquunt, adjectis ei aliquot aut ſalis aut ſacchari granis, quam decoctionem dum adhuc calida eſt urbanè admodum ſuis conviviis offerunt omnibuſque qui eos inviſunt. Id tanta diligentia & attentione peragunt, ut & primi ordinis homines ipſam hanc coctionem in amicorum ſuorum gratiam propriis præparare manibus aut ſaltem in eo præparando alios juvare non

"dedignentur: Cameras etiam in me-
"diis ſuis palatiis datâ opera haben-
"tes, in quibus parvulæ ſunt forna-
"ces ex lapidibus præcioſiſſimis li-
"gnôque exquiſitiſſimo conſtructæ,
"ibique loci ſolo uſui Thè deſtinata
"ſervantur Ollæ, tripodes, infundi-
"bula, calices, cochlearia aliaque id
"genus vaſa culinaria ad artem hu-
"juſmodi eléganter efficta, quibus
"millia aliquot impendere non cu-
"rant quæ omnia pannis bombycinis
"nitide involuta tenent nec niſi fami-
"liaribus oſtendunt,& quaſi inter nos
"gemmæ habentur.

Dominus Tencke Profeſſor Monſpe-
lienſis in Formulis ſuis Medicinalibus
alios quoſdam modos ſumendi Th
refert non ita vulgatos. Variis inqui
modis herba hæc adhibetur & aſſumi
tur. Primo quidem in ſubſtanti
quando ſiccata ad ſemidrachmam au
drachmam integram in Cyatho aqua
tepidæ aſſumitur. Secundo decoctum
herbæ ad drachmam & ſemis adject
ſaccharo ut jucundior ſit potio, & ca
lid

da ſorbillatur. Fortio diſtillata in alneo Mariæ cum aquis appropria-s. Quarttò infuſa ad unciam & ſe-is in aqua quadam Cardiaca aut eneroſo vino, cujus tria vel quatuor ochlearia ſorbentur adjecto nonni-il ſacchari. Quinto ex ea exprimun-ır ſucci quos in pilulas coaptant ad ozim granorum decem. Sexto deni-ue ad inſtar Tabaci in attrahitur fu-ius fiſtulis & ſiphunculis & eo mo-o capitis & pectoris morbis frigidis, ec non fluxionibus narium Con-ucit.

CAP. III.

De herbæ Thé viribus fugan-dum ſomnum.

SIcut Arabica faba ita etiam in herba Thé duæ diverſæ obſervari poſſunt ıbſtantiæ à quibus omnes dependent ffectus: volatilis una & ſpirituoſa dore ſuo ſuavi & jucundo, ſe præ-ens, aquæ cui infunditur minimo

calore communicabili, altera vero fi-
xa & terrestris, quæ animadvertitur
sapore suo amaro aspero & astringen-
ti, nec tamen hic ulla torrefactio ad
excitandos spiritus eósque substantiæ
terrestri expediendos requiritur. Si-
quidem hanc minima torrefactio adu-
reret: Sol enim parens ille plantarum
in folio isthoc tenero quod in grano
Café ignis vis efficit. Sufficienter
quippe spiritus ejus infusioni com-
municandos elevat, phlegmaque ci-
tra ministerium ignis pro necessitate
dissipat ad amaritudinem procuran-
dam parti terrestri. Hinc inter utrum-
que mira convenientia interim sen-
tentiam viri pro celebris Domini de
la Chambre ex ejus schedis heic pro-
feram.

" Quemadmodum inquit in phar-
" macis omnibus binæ occurrunt qua-
" litates manifestæ nempe & occultę
" quæ posteriores experientia tantùm
" se se explicant, certi sumus herbæ
" Thé qualitatem nullam noxiam in-
" hærere, siquidem usus & experien-
" ti

ria quæ inter Orientales quotidie
obtinet potum non tantùm effectis
malignis carere sed & multos qui-
bus obnoxij sumus morbos inde
præcaveri testantur.

Quod ad qualitates attinet mani-
festas, ut opinor The Calidum est in
primo gradu & siccum ferè in secun-
do; quum enim primas pharmaco-
rum qualitates gustu tantùm di-
gnoscere possimus, saporque ama-
rus, salsus & acer, Calidis tribuantur,
palam est Thé quod amarum, etiam
calidum esse; at cùm omnis amari-
tudo à primo tantùm inclusive ad
tertium usque gradum extendatur,
si chicoracea excipias, necesse est her-
bam Thé quæ exiguæ est amaritu-
dinis minimum quoque caloris
gradum in se continere. Fortè qui-
dem agitationem spiritibus imper-
tiendo magis calefacere valet ob
rationes mox allegandas, verùm per
se caloris gradum quem notavimus
non excedit.

Quod ad societatem, licèt sequa-

« tur gradus calidi in rebus amari
« quæ ſubſtantiæ ſunt terreſtris & ſi
« Thé amarum ſit in primo gradu ni-
« hilominus amaritudinem ad initium
« vel medium ſecundi extendi arbi-
« tror, quia aſtringens aliquantulum
« eſt, hæcque qualitas ſiccitatis addi-
« tamentum indicet.
« Verum Thé non tam juxta quali-
« tates iſtas conſidero quàm quód val
« de ſpirituoſum eſt & cum ſpiritibu
« aliquatenus conforme: hinc eſt quo
« eo aſſumpto alacrior ſit animus om
« neſque partes ubi cuduntur ſpiritu
« ſint corrobatæ. In eo, ni fallor, exi
« miæ ejus vires ſitæ ſunt, omnibu
« enim corporis functionibus ſpiri
« tuum miniſterio peractis, fieri no
« poteſt quin accuratiores fiant & pe
« fectiores ubi ſpiritus ſunt poten
« tiores.
« Calor & ſiccitas præterquam
« quòd qualitates ſint imbecilles
« loquitur Hippocrates in grad
« ſunt adeo remiſſo & temperat
« tanta aquæ quantitate ut nihil a
ii

iis ſit metuendum, etſi Thé caloris aliquid agitatione ſpirituum cauſatur, calor ille mitis erit, naturali haud diſſormis quique ut vinum vapores non excitat. Hæc. ille.

Cæterum nihil æque herbam The ommendavit, ac ejus facultas ſomnum pellendi vireſque longioribus igiliis diſſipatas recolligendi. Hinc anto ſtudio à majoribus Miniſtris, Leatis aliiſque qui negotiis ſomno abtinere perſæpe tenentur deſideratum uit & inquiſitum. Hunc ejus effectum jam à peregrinatoribus toties leprædicatum experientiâ deprehenlerunt, cum Thé recens & bene lectum ſſumitur.

' Audiendus hic imprimis ſupra ' laudatus P. de Rhodes. Thé à cæ' na aſſumptum ſomnum ordinariè " arcet, quem tamen nonnullis pro" curat, quoniam quum craſſiores " tantùm vapores diſſipet eos qui " ſomnum cauſantur relinquit. Quod " ad me attinet (pergit idem ille) ſæ" piſſime ſum expertus, ubi Chriſtia-

" norum nostrorum confessiones tota
" nocte audire mihi incumbebat, o-
" brepebatque somnus, Thé eo ipso
" momento haustum integra nocte
" somnum fugabat postridieque ac si
" more solito dormiissem valebam. Se-
" mel id per hebdomadam sine ullo
" incommodo præstare poteram. Vo-
" lui aliquando sex noctibus conti-
" nuis id tentare, at nocte sextâ viri-
" bus eram plane exhaustus.
" Eodem modo asserit Tulpius hu-
" jus herbæ potum inter alia vi som-
" num avertendi pollere: Thé inquit,
" robur corporibus conciliat, præser-
" vat à doloribus calculi quibus in iis
" ubi germinat locis neminem obno-
" xium esse asserunt. Capitis præterea
" doloribus medetur catharro, oculo-
" rum & pectoris fluxionibus, asthmati,
" stomachi debilitati, alvi torminibus,
" lassitudini & somno quē ita eviden-
" ter reprimit ut potu isto utentes in-
" tegras interdum insomnes transi-
" gant noctes: quia moderatè calefa-
" cit & superius stomachi orificium
constrin-

nſtringens frænat & impedit vapo-
; ad ſomnum neceſſarios cerebrum
tere, ita ut qui noctes inſomnes ſtu-
ndo aut meditando inſumere ca-
unt, nihil inde patiantur incom-
odi.
Olearius, aliique multi peregrina-
res idem uno affirmant ore, præci-
ie quod facultatem ſomnum pellen-
ſpectat. Ratio in promptu eſt.
ritur duabus præcipue de cauſis
mnus, ſpirituum depauperatione,
t eorum quiete. Prima ſi adfue-
diſſipatis iis, muſculorum ceſſat
otus. Hinc ſomnus poſt laborem
laſſitudinem. Si verò ſecunda ſpiri-
ous irretitis à vaporibus ex imo ven-
e ad cerebrum elevatis, ſicuti radij
lares nubibus obnubilati, neceſſario
nſus exteriores in quibus non ra-
ant ſpiritus, functiones ſuas obire
on valentes, ſomno indulgent. Inde
ut refrigerio novi chyli ſanguinem
bintrantis, ſomnus ultro obrepat,
æcipue ſi prior etiam adſit cauſa, ut
cidit ſub finem diei poſt labores &

cænam. Utrique causæ contrariatu herba Thé, spirituosâ volatili & odo riferâ parte spiritus dissipatos repara amarâ & diureticâ alimentorum hu miditatem somno necessariam abso bet & per urinas pellit. Tum etiã for tè calor actualis quo potatur spiritu agitat sicque vigiliam procurat. Ete nim observavit quidam nobis fami liaris Medicus, aliarum herbarum ve luti salviæ & pulmonariæ decoctum calidè Thé instar epotum, eunden quamvis minùs sensibiliter, produce re effectum.

Cap. IV.

De virtute Thé ad Sanandos Capitis dolores.

CUm Thé vapores in cerebru naturaliter ascendentes retu dendo somnum avertat facile præsu mi potest id capitis quoque dolor bus non parum inservire, qui ut plur mum à vaporibus tantùm aut hum rib

bus acribus originem trahunt, cerebri vasa nimium dilatantibus aut membranam ejus nimis pungentibus. Hic quoque præcipuus effectus à nostris Autoribus ipsi tributus.

" Præcipua herbæ Thé qualitas, ait " P. de Rhodes, est quod capitis me- " deatur doloribus: me quod spectat, " pergit idem, quotiescunque hemi- " crania laborabam, mediante hoc po- " tu mirificè sanabar, crassiores enim " vapores in cerebrum elevatos certò " & prompte repellit.

Idem sentiunt Olearius & Tulpius; & ipse Simon Pauli qui tamen Tractatum de abusu Thé, in quo & ipsius usum omnem ferè improbat, hanc virtutem ipsi haud denegat. Nec dubium est, non solum præsentem dolorem inde levari, sed omnem quoque ejus recidivam impediri, siquidem levis hujusce potus amarities ejusque stypticitas fibras stomachi constringendo functionem ejus perficiunt prohibéntque ne novæ generentur cruditates crassorum horum & acrium va-

porum cauſæ ac fomites. Hincque non inconſulto tum immediatè poſt prandium, tum etiam jejunio ſtomacho diebus aliquot continuis ſumi poteſt; nec enim ſicuti de potu Café obſervatum, neceſſe videri ante ipſius hauſtum cibum aliquem ſumere.

Eadem ratione, iſthoc cum Café Thé habet commune quod ſolvat ebrietatem, corpúſque nimis Baccho peſſundatum integritati ſuæ reſtituat. De Duce Albano refertur quod à mēſa aquæ cyathum quā lingua ſua *Caſtigador* dicebat haurire ſolitus fuerit quo vini fumos caſtigaret. At Epithetō hoc potiori jure Thé potui conveniret. Dominus de Bourges in Relatione Epiſcopi Berytenſis ad Cochinchinam narrat dum Siami agerent ſe poſt cibi aſſumptionē Thé adjungere aſſueviſſe quod pauculo cū ſaccharo Calidiſſime bibendum præbent, indeque bene ſe habuerint etſi frequentiſſime piſces comederent. In regionibus illis ideo potant quia ſtomachus nimio calore eſt exhauſtus, aut quia vires ejus nu-

trimenti

imenti qualitate debilitantur; tanto-
ere nimirum folium iſtud diverſis
oprietatibus pollet, inter quas præ-
pua etiam eſt ebrietatem ſolvere. In
uo à liquoribus aliis quibus aſſueve-
unt homines longiſſimè differt, qui ſi
imiâ copiâ propinentur rationi quo-
uo modo officiunt, at è contra Thé
am ſtabiliat & vapores ipſi obvias ex-
atiat.

Idem teſtatur laudatus Autor le-
ationis Chinenſis; convenit & Pater
Martinius in Atlante ſuo Chinenſi:
ntonius Muſa Imperatoris Auguſti
Medicus proprietates quas Thé ad-
cribimus eaſdem Betonicæ quoque
ribuebat, quam contendit quadra-
inta ſeptem morbos ſanare. Et re-
era conformitas ejus cum herba Thé
otatu maximè digna eſt: ut forſan
uæ cum multis periculis impenſiſ-
que ſub cœlo peregrino quærimus in
olo noſtro reperire daretur, ſi ſa-
is curæ ad ea rimanda impendere-
nus.

Utique cerebri liberatio à vapori-

bus animo ac memoriæ firmandæ haud parùm conducit. Cerebrum nimis humidum inſtar eſt ceræ mollis ſigillum facile quidem admittentis at impreſſionem non diu retinentis; unde fit ut Phlegmatici & Infantes memoriæ ſint infidæ. Mediocris requiritur ſiccitas in organis & humorum puritas ad retinendas ideas earumque vitandam confuſionem. Moderate autem *Thé* ſiccat cerebrúmque purgat & proinde memoriam firmat mentemque purificat. Chinenſes rarò exſcreare & nares mungere, obſervantur, quod ſanè eos ſuperfluis humoribus cerebrum & mentis arcem obruentibus oſtendit liberos. Quibus ingenia erant acuta antiquis audiebant *homines emunctæ naris*, hoc eſt qui emungi non opus habent, & Chinenſes apud nos ingenioſi ſubtiles & aſtuti creduntur.

Ars ſanè Medica perfectionem partim adepta eſt analogiſmi hoc eſt conclusionum ope, quæ à morborum eorumque originis conformitate ut & pharmaci unius cum altero convenientia

nientia deducuntur. Ita ſuppoſitis iis quæ de Chinenſium Thé protuli, concludo ſummæ utilitatis eſſe in pluribus capitis morbis, ſoporoſis affectibus, aliiſque à catharris, & vaporibus ortum ducentibus: ita conducet præveniendæ imo & ſanandæ apoplexiæ, Lethargiæ, Paralyſi, Vertigini & Epilepſiæ, quæ ſæpiſſime à nimia lymphę effuſione in cerebrum oriuntur, item oculorum morbis, aurium ſuſurris; idque genus invaletudinibus aliis: præſertim ſi peritus artis ſuæ Medicus adhibeatur qui penetralia & morbi & remedij ſcrutetur. Quod ſi quis miretur tantos à levi infuſione hujus herbæ produci effectus, ſanarique morbos remediis cæteroquin efficaciſſimis vix curabiles, is duo conſideret velim: remedia nimirum uſualia, ut ſunt Thé & Café, qualitates ſuas inſenſibiliùs & tutiùs imprimere cæteris remediis, julepo putà, Apozematis, & emulſionibus, quoniam longiori tempore adhibentur. Tum etiam quod abſque ulla violentia operen-

tur, non debilitando ſtomachum, emeticorum inſtar & purgantium, non exhauriendo vires & ſpiritus, ut ſudorifica, & phlebotomia nec faſtidium ægrotis pharmacorum ad inſtar ordinariorum procreando. Inſuper ſicuti morbi noſtri maximam partem variis in victu erroribus debent ortum, conſtat potum ita familiarem & naturæ ita convenientem ægrotum ſanaturum potius, quam ullum aliud præſidium cujus uſus non ita frequens, nec naturæ ita amicus.

CAP. V.

De virtutibus Thé in morbis ſtomachi, in podagra, Calculo, dolore colico, morbis lienis, Rheumatiſmis, morbiſque aliis & de Thé cum lacte.

THé non capiti ſolum, inquit P. de Rhodes; ſed & ſtomacho digeſtionique juvandæ mirificè inſervit, ideo à prandio ordinariè aſſumitur.

nitur: dormiturus eo à cœna non uta-
ur. Cur ſtomachicum ſit facile intel-
igere eſt, cum omnia amara talia ſint.
naximè ſi ſimul ſint aſtringentia. Ejus
rgo nimiam fermenti ſtomachi acidi-
atem amaritudo corrigit, ſtypticitas
verò fibras à quarum relaxatione di-
verſa progignantur mala conſtringit:
Notandum quòd in hanc rem felicius
operabitur, ſi non tantùm infuſio pare-
ur ſed & ebullitio levis quoniam a-
maritudinem & ſtypticitatem quæ ter-
eſtri non ſpirituoſę parti inhærent hoc
pacto faciliùs deponit. Eodemque in
caſu etiam Japonenſium methodum in
ſubſtantia hauriendi prǫferendam cen-
ſeo Eximius D. Monin Medicus Gra-
tionopolitanus ſuis ægrotis maſtican-
dum & comedendum folium præſcri-
bit, in ſtomachi acoribus, ructibuſque
acidis: eoque modo certiùs vim exe-
rere, quàm epotum teſtatur. Ejus loco
ſtomachi roborandi cauſâ, utuntur Hi-
ſpani ſucco *Cachou*, cujus etiam noti-
tia in Galliam ab aliquot annis perve-
nit. Succus eſt aſper; amarus atque

ſtypticus allatus ajunt quidam, ex Japonis, ſed veriùs ex Indiis. Putant eſſe ſuccum expreſſum ex *Areca*, quæ eſt arbor illic notiſſima, cujus folia maſticare ſolent. Ex eo morſelli ſive grana cum ſaccharo & pauco ambaro griſeo formantur, quos à paſtu maſticare ſolent. Nec malè Café & Thé potui ſociatur, cùm ſtomachi coctionem pariter juvet.

Correctis digeſtionis primæ erroribus eliminantur affectus inde pendentes, ſtomachi dolor, colica paſſio à crudis humoribus aut flatibus incluſis, diarrhœaque ab indigeſtione & chyli corruptione. *Mandeleſo* in Itinerario ſuo ad Indos vim hanc herba Thé ſtomachum & viſcera roborandi ſuâmet experientiâ confirmat, narrans ſe importunâ diuturnaque diarrhœâ illius potu ſanatum fuiſſe. *Olearius*, *Guillielmus Leyl* Danus à Simone Pauli citatus, aliique plures ſcriptores de hiſce conveniunt. Aſt ejus alia non contemnenda ab iis celebratur proprietas, à nephritide ſcilicet, calculo & arthritide præſervandi.

vandi. Idque eo magis præsumitur, quòd Chinenses Thé potu indulgentes, hisce affectibus non sunt obnoxii.

Id inter alia præsint Thé, inquit P. " de Rhodes, renes nempe expurgat, & " corpus ab arthritide & calculo præ " servat, & hęc est, ni fallor ratio, qua- " re in illis regionibus ignoti sint hi " morbi. "

In hanc rem Martinus Martinius in Atlante Chinensi hæc fatur. Cali- " dum semper, inquit, potant Chinen- " ses, sive aquam, sive vinum, sive ory- " zæ decoctum. In his liquoribus cali- " dis celebrem suam *Cha* infundunt, ca- " lideque bibunt. Ubi huic calido po- " tui fui assuetus, europæos vitupera- " vi qui frigido ita delectantur. Chi- " nenses enim calido potu non solum " sitim extinguunt, sed & humiditates " superfluas exsiccant. Inde fit ut fere " nunquam spuant, nec doloribus ne " phriticis, aut stomachi cruditatibus, " sicut Europæi, tententur, tot tantos- " que morbos qui apud nos grassantur, "

calculosam renum arenam, poda- "
gram, chiragram, similesque affectus "
nesciant. "

Asserit etiam Tulpius vulgarem inter Chinenses opinionē esse, hanc plantam sibi à Diis donatam vitę prorogandę ad extremum senium & malorū avertendorum causâ sanitati insidiantiū; eamq; non solùm corpora vegeta reddere, à calculi doloribus præservare, quibus ajunt neminem illic tentari, sed etiam capitis dolores, rheumata, ophtalmias, catharros in pectus ruentes, asthma, dyspepsiam, tormina & lassitudinem curare.

Hos effectus non mirabitur, quisquis observaverit ea omnia quæ renes expurgant & serum minuunt, modo calorem aut debilitatem in visceribus non relinquant, præstantissima esse ne arena, phlegmavè calculi parentes generentur, neve arthritis aut rheumatismus prehendant. Hinc commendantur omnia diuretica in hisce affectibus. At inter diuretica non minimum obtinet locum herba Thé, cujus nimium

mium usum, observarunt quidam, uri-
næ copiosum fluxum, & vulgò dictum
Diabetem aliquando excitasse. Medi-
cum nimis agerem, si rationes afferre
stuporem quare sit diuretica. Unum
duntaxat addam, quod Sponius noster
observat ex Hippocratis Aphorismo
novo, sectionis iv. *res odoratas esse diureti-
cas*, quia constant partibus penetranti-
bus & volatilibus, quæ viscosos hu-
mores in serum liquunt, aptioresque
reddunt ut per urinas exturbentur. Si-
cuti autem observatum est diuretica
veluti cappares, ciceres, tamariscus &
vinum album, splenica esse, unde ea
commendat Hippocrates; ita Chinen-
sium Thé horum viribus donatum, &
amaritie sua lienis acidum fermentum
mitigare potens, in lienis morbis non
exiguæ futurum est utilitatis.

Subjungere possem complures mor-
bos quibus Thé non secus ac Café po-
tus conveniens est, veluti lumbricos,
vapores hypochondriacos & hysteri-
cos, palpitationes, aliosque; sed repe-
tenda forent permulta quæ in priori

tractatu jam dixi. Sufficiat notare à recentiori Autore inter Febrifuga fuisse collocatum, ut pote saltem febricitantibus non inutile. Easdem etiam conjecturas de lacte herbâ Thé impraegnato, ac de lactè cafetato, repetere possem: nec enim pectoris morbis minùs convenire videtur. Hanc mixtionem Chinensibus debemus, qui hoc modo praeparatum advenis aliquando propinant. Tartari & Chinenses nobiles, inquit Autor legationis Belgicae, foliorum Thé pugillum aquae ferventi injiciunt, deinde isti aquae quartam lactis partem cum pauco sale admiscent, sicque palato suo admodum gratam propinant. At si salis loco saccharum addas, potum non solùm utilem, sed & gratissima efficies, sicque si cui aegro conveniat, delicato ac pergrato remedio curabitur, quod in Medicina, pace Medicorum & Pharmacopaeorum dixerim, perrarum est. Imò sunt quidem pectoris affectus, in quibus Thé lacti admixtum cafetato lacti praeferendum, praecipuè sanguinis

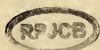
nis ſputo & tuſſi ex qualibet ferè cauſa pendentibus. Illud enim adſtrictione ſua vaſorum extrema anaſtomoſi aut diabroſi adaperta obturare valet, cumque partibus igneis torrefactione ſicuti Café non imprægnetur, ſanguinem æquè volatiliſare nequit, nec ita aptum reddere qui ex arteriis aut venis in pulmones effundatur.

Eadem ratione dyſenteriæ & diuturnæ diarrhœæ non minùs convenit, ubi opus eſt humores cicurare, nutritioni deſtinatas partes roborare, ſerumque acre abſorbere, morborum iſtorum parentes, comiteſque. Hæc ſanitati commoda methodus videtur. Poſt purgationem, ſi neceſſaria videatur, ſane lactis vaccini calicem, quam leviter ebullire ſine, ut partes butyroſas pulmonum bronchia infarcire aptas eximere queas: huic aquæ cyathos duos in quibus drachma Thé fuerit infuſa admiſce cum ſacchari ſemuncia, & calidè propina, continuando per menſem unum aut alterum, ſi inde bene ſe habeat æger, iterandoque ſingulis quin-

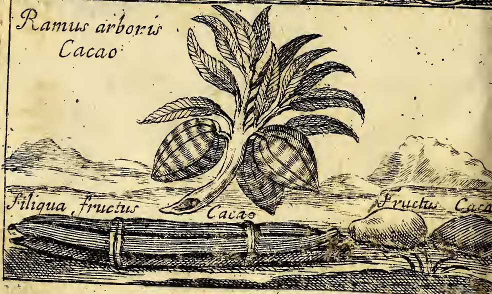
decim diebus leves & gratas purgationes ex unciis duabus caſſiæ conditæ, vel drachmis ſex ſalis Polychreſti Rupellenſis D. Saignette, in aquæ cyathis quatuor diſſolutis, & intra ſemihoræ ſpatium hauriendis.

Hæc de Chinenſium Thé habebam dicenda, cujus quidem non minùs ac Doctor Simon Pauli, abuſum improbo: frequentiorem nempe ejus compotationem. Calor enim nativus inſtar flammæ lampadis oleo conſumpto extinguitur: faterique neceſſe eſt immoderatum Thé ſicuti vini, potum, humidum nativum citò nimis abſumere poſſe, caloremque ac vitam extinguere. Vitioſa non ſolùm extrema ſunt in Morali Philoſophia, ſed & in Medicina. Virtus medium tenet, felixque ſanè qui documentum hocce mordicus retinet.

Finis Tractatus de Chinenſium Thé.


RPJCB


Americanus instructus suo vere Chocola=terio & Scypho
pag. 141.


Ramus arboris Cacao
Siliqua fructus Cacao
Fructus Caca

TRACTATVS
DE
CHOCOLATA.

Cap. I.

Quid sit Chocolata: & examen ejus ingredientium.

ITa invaluit in Europa Chocolatæ potus, ut non amplius quasi Americæ familiaris sit censendus, etsi ejus illic natalia celebrentur. Non abs re igitur, sicuti Café & herbæ Thé, hujus compositionem & vires in examen revocabimus, utrumvè

omnia quibus extollitur elogia mereatur, & quibusnam conveniat. Id jam eruditorum quorundam Medicorum ſtylum exercuit: *Bartholomæi* nempe *Marradon* Hiſpani, & *Antonii Colmenero* Andaluſii, nec non *Renati Moreau* Pariſienſis Regii Profeſſoris, qui prædictorum Tractatus in Gallicum vertit, & notis illuſtravit. Ab eo tempore curioſus Peregrinator *Thomas Gage* Anglus diu in America commoratus, diſſertationem de Chocolata ſuis inſerüit relationibus. Iis aliquid ſuperaddere vix cogito, cùm non exiguam ejus notitiam habuiſſe videantur. Fungor fere interpretis officio, ex iis quod optimum videbitur ſeligendo, at nec ſcrupulosè nimis eorum verbis affixus, nec opinionis eorum ſervus eſſe cupiens.

Vox *Chocollati*, aut uti nos pronunciamus *Chocolate*, purè eſt Americana. Oriturqut ut nonnulli cenſent, ex ſono *Choco*, *Choco*, quem edere videtur in coctionis præparatione, & voce *Atte* ſive *Atle*, quœ mexicanis eſt *aqua*. Sic rudes

rudes isti populi res nominare solent vocibus quibusdam sensibiles ideas exprimentibus : ita initio Europæos *Tonitrui filios* vocabant, ob sclopeta nostra : Epistolam, *album* quid *Ingenio præditum*, ob ea quæ legentes edocet. Fortè etiam & verisimilius quia *Cacao* basis & Chocolatæ ex hac voce cum *Atle* facta, est *Chocolatle* quasi *Cacaoatle*, aqua Chocolatæ.

Hæc minoris sunt momenti quàm disquisitio de ipsamet Chocolata. Sciendum ergo speciem esse solidæ pastæ ex variis ingredientibus cujus præcipuum est *Cacao*, ex qua pasta liquore aliquo dilutâ potus paratur palato gratus, ac sanitati perutilis. Ecce numerum & dosim ingredientium juxta *Marradonem*.

℞. Fructus *Cacaos*, num. 700. "
Sacchari ℔ij ß. "
Cinnamomi ℥ij. "
Piperis Mexicani, Chilles seu *Pimiento* dicti, grana xiv. *cariophyllorum* ℥ß. "
Vanillæ tres siliquas, vel ejus loco "

ſem *aniſi.* ℥ij. "
Achiotæ , avellanæ magnitudi- "
nem. "

Quidam, inquit, addunt parùm " aquæ Naphæ, moſchi vel ambari gri- " ſei granum unum, vel ſcolopendrii " pulverem. Ex hiſce ingredientibus *Colmenero* exulare vult cariophyllos, moſchum, ambarum & aquas odoriferas, & è contrà iis ſuperaddit *Amygdalas, Avellanas, Roſarumque Alexandrinarum pulverem.* His quoque in America addi teſtatur *de Laët arboris* cujuſdam *reſiniferæ florem* odoratum inſtar arantiorum, & ſili quam *Tlixochitla* vocatam: imò & Turcicum frumentum *Mays* dictum, *Milium Indicum*, & *Orejevala.* Eſt ergo inter Autores aliqua diſcrepantia in Chocolatæ compoſitione, quæ pro locorum uſu aut pro cujuſque ſapore diverſimodè paratur. Jam hæc ingredientia ſigillatim examinemus, antequam præparationem & mixtionem deſcribamus.

CACHO.

Arbor quæ hanc nucem fert ab Ame-

ricanis

icanis vocatur *Cucahuaquahuitl*, ut ait
u Laët Hist.Occident.lib.7.c.2.& *Ximenes*
in plantarum & animalium Americæ descriptione: sive *Cacaotal*, ut observat *Thomas Gage* Anglus. Altitudinis
& magnitudinis est Arantiorum arboris, foliaque non dissimilia, sed paulò
najora habet. *Herrera* Castaneæ foliis
a comparat. Figuram consule initio
xhibitam, quam ex Musæo Vormiao excerptam sculpi curavimus. Hæc
rbor ita delicata est, solumque in quo
ascitur ita calidum, ut Americani, ne
adiis solaribus aduratur, primô arborem quandam *Atlinam* dictam, plantare
oleant: dein ubi in sufficientem altiudinem crevit quâ satis umbræ emittere possit, sub ejus ramis *Cacao* plantant, ut scilicet obumbretur & à radiis
olaribus defendatur, quam Atlinam
deo *Cacao matrem* vocant, nulli quippe
lii usui destinatam.

Fructus *Cacaotal* nudus non succrecit, sed siliquâ camulatâ tectus & circumvestitus, non secus ac nostri mesoepones. Hos fructus *Cacahuacintli* no-

minant. Continent autem copiam non exiguam nucum *Cacao*, qui sunt amygdalarum majorum mole, sed compactiores & palato gratiores. Viginti aut triginta, imò & quadraginta, singulis siliquis continentur. Unaquæque nux in duas dividitur partes simul apprime junctas, quas tegit alba quædam pellicula, succo quodam refrigerante & humectante prægnans, qui ab Americanis mulieribus in delicias sugitur.

Colmenero & Thomas Gage duas *Cacao* species numerant. Duæ sunt, " inquit ultimus hic Autor, *Cacao* spe- " cies: vulgare unum coloris obscuri " subrubri, rotundum & in extremita- " te punctatum. Alterum *Patlaxe* di- " ctum priori latius, crassius & desic- " cans magis, pretioque minori. Som- " num potentiùs arcet, & ideo parùm " in usu, nisi inter plebeios. "

Dominus Moreau quatuor species esse ait. Prima, inquit, vocata *Caca-* " *huaquahuitl* omnium maxima & fru- " ctuum feracissima. Secunda ejusdem " nominis, mediocris magnitudinis, "

fructus

fructus habens minores. Tertia ad- “
huc minor *Xuchicacahuaquahuitl*, cujus “
fructus extrà rubri, intus aliis ſimiles. “
Quarta *Tlalcacahuaquahuitl* omnium “
minima, fructumque minimũ ferens, “
colore quanquam ab aliis non diver- “
ſum. Omnes autem iſti fructus iis- “
dem pollent viribus, eidemque uſui “
inſerviunt, quanquam ultimus po- “
tui, cæteri commercio ſint aptiores. “

Hæ *Cacao* nuces ſaporis ſunt medii
inter dulcem & amarum, ad aſperum
& aſtringens accedentis. De earum
qualitatibus hæc Colmenero & Tho-
mas Gage referunt. Quamvis *Cacao* “
ut alia mixta de quatuor elemento- “
rum qualitatibus particeps ſit, vulga- “
tiſſima tamen inter Medicos opinio “
eſt frigidum & ſiccum eſſe, ſicuti Ter- “
ræ elementum, & per conſequens “
qualitatis aſtringentis. Verum quia “
de aliis elementis, & præcipue aëris “
calidi & humidi etiam eſt particeps, “
inde fit ut partes unctuoſas habeat, “
ex quibus butyri quædam ſpecies “
elicitur, quâ Americanæ fœminæ fu- “

ci inſtar faciem ſibi perungunt.

At, inquies, quo pacto *Cacao* frigidum & ſiccum ſtatuitur, dein calidum etiam & humidum? Reſponſum non eſt difficile. Mixta variis conſtant partibus, veluti rhabarbarum partes habet calidas & purgantes, alias ſiccas & ſtypticas, ideoque frigidas ac terreſtres: ita & chalybs naturâ ſiccus, frigidus, & aſtringens, habet tamen partes aperitiras, ſubtileſque. Sic Galenus libro iij. de ſimplicium medicamentorum qualitatibus, in plurimis agnoſcit varias & oppoſitas ſimul facultates in uno & eodem ſubjecto, & cap. xv. ejuſdem libri, exemplum affert juſculi Galli veteris quæ alvum laxat, cùm ejus caro conſtipandi vim habeat. Et capite xvij. lib. j. de ſimpl. Medicam, aliud exemplum profert lactis nempe in quo tres partes naturâ diverſâ ſeparabileſque reperiuntur: caſeoſa quæ alvum conſtipat, ſeroſa quæ purgat, & butyroſa quæ anodyna eſt. Pariter in muſto tres reperiuntur diverſæ, fæces craſſiores & terreſtres, altera levior ſpumoſa, tertia

purior

purior quæ propriè vinum eſt, colore, odore, aliiſque accidentibus diſtinctæ. Inde fit ut alimenta etſi ſimplicia quatuor humores in corpore generent temperie, ſubſtantiaque diverſos, pluſque aut minùs bilis, verbi gratiâ, aut pituitæ, prout illud alimentum, plùs aut minùs tali humori conforme erit. Inde concludere poſſumus, ubi teritur & agitatur Cacao, varias partes quibus à natura donatur, hac arte intimè uniri, ita ut unctuoſæ, calidæque ac humidæ terreſtribus commixtæ eas temperent & corrigant, minuſque aſtringentes reddant, calidioreſque; quod patet ex Chocolatæ præperatione, dum igni admovetur & ligno denticulato probè agitatur: tunc enim animadvertas pinguem ſpumam elevari, quæ partem illam aëream, butyroſamque teſtatur, priùs in Cacao nucibus ſepultam, coctione verò & motu elevatam.

Inde eorum error arguendus, qui « aſſerunt Chocolatam obſtructiones « parere, quia Cacao aſtringens eſt: qua- « ſi verò hæc ſtypticitas intimâ mix- «

tione dum teritur non corrigatur ac "
temperetur. Adde quod alia tot reci- "
piat ingredientia calida, ut potius "
aperiat & attenuat, quàm obſtruat. "
Hæc ulteriùs veritas patet, ex ipſo- "
met *Cacao*: Si enim quis comedat, ut "
ſolent Americanæ mulieres, abſque "
tritum & compoſitione, qualem in "
Chocolata habemus, tum ſane ma- "
gnas parit obſtructiones, pallidum- "
que& lividum faciei colorem, non "
ſecus ac in virginibus Chlorofi & "
picâ laborantibus, quo quidem vul- "
tûs colore gaudent Hiſpanæ, etſi ab "
iſtis rebus oppilantibus oriatur, ſani- "
tatemque deſtruentibus. "

Uno verbo ex ſupradictis fatendum nucis *Cacao* partem frigidam ac terreſtrem, ab oleoſa calidaque temperari, Oleum enim & quidquid oleoſum eſt; ſulfureum & inflammabile eſt, ideoque calidum, tum etiam adjectis aliis Chocolatæ ingredientibus, eandem partem ſtypticam & terreſtrem non mediocriter corrigi ſed hæc fuſius in capite iij.

S AC-

SACCHARUM.

SAccharum Chocolatam ſubingreditur, non ſolum ad ſaporem acerbum Cacao & aliorum ſimplicium hujuſce compoſitionis temperandum, ſed etiam ad ipſius conſervationem, ut in vulgaribus conditis. Id tamen non obſtat quominus ſi vetuſtior ſit compoſitio tandem vermiculos contrahat, qui non ſecus ac vetuſtum caſeum illam utrobique perforant, præcipue ſi in loco humido detenta fuerit, aut nimia ſacchari quantitas ſit addita.

CINNAMOMVM.

CInnamomum quo in Chocolatæ confectione utebantur in America ante Hiſpanorum adventum, non erat cinnamomũ orientale in illis regionibus adhuc incognitum. Illud proculdubio uſurpabant quod apud Monardem lib. de plant. cap. 25. deſcribitur, quodque arbor eſt Mediocris magnitu-

dinis folia lauro ſimilia habens, fructum inſtar pileoli violacei ferens. Hic fructus ſaporem & odorem orientalis Cinnamomi refert, inſipito & inodoro cortice. Utuntur in ferculis pulverato. Stomachum roborat, flatus diſſipat, pravum oris odorē corrigit, correficit, & colicam ſedat. Ita non inconſulto Chocolatæ admiſcetur, ut pote qui attenuare & ſubtiliſare terreſtres Cacao partes & ejus ſtomachicum vim augere potens eſt. In ejus locum verum Cinnamomum Ceylunicum, qualitatibus iiſdem pollent ſubſtitui poteſt: ſed in eo caſu doſis minuenda, quia cùm ſit Americano validius, unciæ duæ in præſcripto requiſitæ, nimiùm eſſent.

CHILLES ſive PIPER MEXICANUM.

CHilles ſive Chilli duo ſunt genera, Orientale quod eſt Zingiber, & Occidentale aliàs Piper Mexicanum ſeu de *Tabaſco* dictum quia in illa novæ Hiſpaniæ

Hiſpanię provincia copioſé creſcit.Hu-
us quatuor ſpecies recenſit *Colmenem.*
Prima eſt *Chilcotes* ſecũda *Chiltepin* cujus
rana exigua ſũt,at ſicuti primę ſpeciei
cria & linguã fortiter pungentia.Ter-
ia *Tonachiles* mediocriter calida & ama-
a,quę non ſecùs ac alii fructus cũ pane
ianducari poteſt, & in ſolis pullulat
Mexicanis paludibus. Quarta *Chil-
athlaga* latitudinis majoris, ſed mino-
is acrimoniæ quàm duarum priorum
becierum: tertiâ verò ſpecie ſapore
cutiora, Et hæc in Chocolatæ com-
oſitionem aſſumuntur.

Multò plures ſpecies numerat Euſe-
ius *Nierembergius* cap. 80. lib. xv. Hiſt.
Naturalis: *Du Laet* in ult. cap.lib.v.ait
unc fructum ex arbore domeſtica *Xo-
xochitl* procreari, cujus folia odorata,
ores rubri ſicuti balauſtia, ejuſdem ac
ores arantiorum odoris, pergrati &
ulces, fructus rotundi & racematim
x arbore pendentes, primò virides,
nox ruſi, tandem nigri, guſtû acres,
uaveolentes, calidique & ſicci in ter-
o gradu, ita ut Piperi ritè ſubſtitui
ôſſint.

Multi tamen ex hac compoſitione Piper eximunt, quia nimis calidum & acre: protereaque Medici vix Piper rotundum niſi integrum ægris ſuis præſcribunt, hoc enim modo ſtomachum calefacit & roborat, nec tamen viſcera in quæ non permeat excalefacere valet, cùm è contra pulveratum calorem ac ſitim intolerabilem pariat. Revera enim plurimi Chocolata utentes, poſtquam obſervarunt ſe ab ejus uſu excalefieri, ſibique in facie puſtulas & jonthos excitari, meritò ab ea Piper cui hunc effectum tribuebant, exulare juſſerunt.

CARIOPHYLLI.

NOn pauci etiam in hac compoſitione abhorrent à Cariophyllis, forte quia alvum conſtipant, quanquam aliàs ſint ſtomachici, & aliis optimis qualitatibus donati. quibus ut pote notiſſimis non inſiſto.

VANILLA.

Vanilla, quam alii Mecuſuchil vocant eſt ſiliqua odore ſuavi, guſtuque acri ſtomachum & cor roborat, glutinoſos humores incidit & attenuat, potenterque venenis reſiſtit. Cum Tabaco mixta ejus ingratum fumi odorem corrigit. Fuſè deſcribitur apud *Euſebium Nierembergium*, & *de Laët* lib.5.cap.4.

ACHIOTA.

Succus eſt inſpiſſatus ex fructiferâ arbore *Achiotl*, aliis *Changuarica* aut *Pamaqua* dicta. Eam ſic deſcribit *Ximenes* referente de Laët l.5.c.3. & Nieremberg. l. 15. c. 48. Arbor eſt perſimilis " magnitudine, trunco & formâ Aran- " tiorum arbori non abſimilis; folia co- " lore & acerbitate ulmi folia referunt; " cortex, truncus ac rami ruſi ſunt ad " viride accedentes; flores in quinque " folia diſtincti ſtelliformes coloris albi "

purpurei ; fructus primo castaneæ "
cortici similes, formâ & magnitudi- "
ne parvæ amygdalæ viridis, qua- "
drangulares tamen & qui maturi "
sponte aperiuntur, granaque instar "
uvas sed rotundiora continent. Ame- "
ricani magno hanc arborem pretio "
habent, juxtaque suas edes plantant. "
Toto anno viridescit, & vere fructum "
emittit, quo tempore cæditur arbor. "
Ex ligno, sicut ex silice, ignis elicitur; "
cortex aptissimus funibus parandis, "
qui cannabinis fortiores sunt. Ex "
semine tinctum conficitur rubro sa- "
turata, quâ Pictores utuntur. Usum "
quoque habet illa in Medicina, quia "
frigidæ qualitatis est pota cum ali- "
qua ejusdem facultatis aqua aut ex- "
teriùs applicita, febris temperat ar- "
dorem, dysenteriamque sistit. Tan- "
dem omnibus potionibus refrigeran- "
tibus, & ideo Chocolatæ utiliter ad- "
miscetur saporis & coloris gratiâ. "

Achiota, inquit *Thomas Gage*, in cujus- "
dam arboris rotundis siliquis suc- "
crescit, quę granis rubris refertæ sunt, "

ex

"ex quibus paratur Achiota, quem
"primò in maſſam redigunt, mox ex-
"ſiccatam in globulos, placentuláſve
" efformant quas in foro venenum ex-
"ponunt. *Achiota*, paulò ſuprà ait, qua-
"litatis eſt penetrantis & attenuantis,
"ut ex Americanorum Medicorum
" praxi patet, qui experientiâ edocti,
" illum quotidie ad incidendos & at-
"tenuandos craſſos viſcidóſque hu-
"mores aſthmatis & dyſuriæ paren-
"tes præſcribunt, in omnibuſque pe-
"ctoris aut viſcerum aliorum in-
" farctibus, ac ſimilibus morbis utili-
"ter uſurpant.

AMYGDALÆ.

EXiſtimat Colmenero non malè aliis Chocolatæ ingredientibus adjungi amygdalas, ſed Americanas intelligit ab Acoſta ita deſcriptas hiſt.
" nat. l.4.c.29. Eſt alia, inquit, Cocos
" ſpecies, quæ intra nucleum maxi-
" mam copiam habet fructuum quo-
" rundam inſtar amygdalarum, & non

"secus ac grana pomi granati disposi-
"torum. Quæ amygdalæ Castiliensi-
"bus triplò majores sunt, sapore non
"admodum diverso quanquam acer-
"biore, humidæ pariter & oleagino-
"sæ. Cibus non ingratus est, locoque
"Amygdalarum in America utuntur
"ad massapanes aliásque cupedias
"conficiendas. Vide si velis, plura quæ de his disserit, parvæ ad rem nostram utilitatis. Convenire autem videntur meliùs ac Indicum frumentum, miliúmve, quæ nimis flatuosa sunt, cùm hæ moderatè calidæ, succique sint delicati, siccæ præsertim. Virides enim & recentiores hinc repudiandæ.

AVELLANÆ.

AMericanas avellanas ita describit Acosta, lib. de aromat. cap. 18.
"Avellana, inquit, arbor est maxima,
"recta, rotunda, tenuis & fungosa. Fo-
"lia lōgiora & altiora palmâ Cocciferâ
"habet, ex Arboris summitate enascentia

"centia, inter quæ virgulæ floribus
"albis ferè inodoris onuſtæ pullulant,
"ex quibus fructus *Areca* naſcitur, nu-
"cum magnitudine, exigui ovi gal-
"linacei formâ, quem viridem ali-
"quando cum *Bethel* foliis maſticant,
"aut ad ſolem ſiccatum cibis admiſ-
"cent, potionibuſque adſtringenti-
"bus.

Haſce avellanus eligit Medicus Ledeſmenſis, qui de Chocolata ſcripſit. Ab amygdalarum qualitatibus non recedunt, ſed magis ſiccæ & bilioſæ ſunt. Igni leviter torrefactæ ſtomachicæ ſunt, & vapores in cerebrum aſcendentes reprimunt. Itaque flatibus, & fumis ex hypochondriis ſurſum elatis rationiſque ſedem impetentibus apprimè conveniunt.

MAYS, Sive FRVMENTVM INDICVM, & MILIVM.

"MAys & Milium in Chocolatæ
"confectione malè, inquit *Col-*
"*menero* à quibuſdam aſſumitur, u-

"trumque enim flatuoſum & melan-
"cholicum, idque videntur dunta-
"xat avaritiæ cauſa præſtare, eo
"quód minimi ſint pretij. D. *Mereau*
"hujus commentator aſſerit America-
"norum *Mays* nihil aliud eſſe quàm
"frumentum Indicum in Gallia ſatis
"notum, & à *Ximene* ita deſcriptum.
"*Mays* differentia à ſpicarum colore
"ſumitur, quas vulgus *MaZorcas* vo-
"cat. Aliæ enim albæ, aliæ rubræ,
"aliæ ferè nigræ, purpureæ, æruleæ
"& coloris variegati: quod de exte-
"riori cortice intelligendum, alba
"enim farina eſt. Inter autem fru-
"menta omnia temperatum eſt ac
"polytrophum. Propterea qui craſ-
"ſum & viſcoſum alimentum eſſe
"volunt, obſtructionéſque parere,
"valde hallucinantur. Barbari enim
"qui eo utuntur nullis affliguntur
"obſtructionibus, pallidóve colore:
"aſſerunt è contra facilè digeri, & ap-
"petitum acuere, imo ſe ante Hiſpa-
"norum adventum nephriticos do-
"lores ignoraſſe. Tandem nullum
præ-

"præstantius inter eos remedium in
'in acutis morbis est, pectoris ami-
'cum, diureticum, innoxiúmque *Mi-*
'*lium* Indicum sive *Panetum*, à Dale-
'champio, Lobelio, Dodonæóque
'describitur, quos consulere licet.

OREIEVALA.

O *Rejevala* flos est ab Hispanis vo-
catus *Flor de la Oreja*, propter si-
militudinem ejus cum aure. Folia in-
us purpurea, extrà viridia habet, odo-
ata, aromatica, calida, ex arbore qua-
lam provenientia, quam *Xuchimacutzli*
eu *Huchmacutzli* mexicani nuncupant.

FLOS RESINOSÆ ARBORIS, & SILIQUA TLIXOCHITL.

OBservat D. *Moreau* in notis suis
ad *Colmenero* Tractatum, eum ali-
ua ingredientia omisisse, florem nem-
e cujusdam arboris resiniferæ, &
ummi instar styracis ferentis: qui
uidem flos arantiorum similis, sua-

veolens & ſtomachicus, quem Americani Chocolatæ inſerunt : item ſiliquam *Tlixochitl*, quæ eſt herba repens, plantagini ſimilia habens folia, ſed longiora & craſſiora: Arboribus inſtar hederæ adhærens, eaſque ampleciens Siliquas ferens longas ac ferè rotundas, balſamum Hiſpaniæ novæ redolentes, pulpâ nigra & ſeminibus inſtar papaveris plenas, in aqua maceratas potenter diureticas.

Hæ Autorum varietates oſtendunt Chocolatæ ingredientia non eſſe fixa, quæ adduntur, detrahuntur aut immutantur, pro variis conficientium intentionibus. Vulgus nigrorum & Americanorum, nihil præter *Cacaos*, *Achiotam*, *Chiles & Aniſum* accipiunt. Alij cinnamomum redolere volunt. Alij dulcem, alij acrem eſſe cupiunt. Inde fit ut varij coloris, variique ſaporis reperiatur: diverſique pretij & effectus. Chocolata in his regionibus compoſita nimis inſipida Americanis, apud illos verò confecta nobis intolerabilis foret, palatúmque noſtrum nimium pungens. Optima tamen, ſi meliorem

diamus Europæorum partem,in ur-
Cadix conficitur, præcipuè si quis
ecautione mihi familiari utatur, si
merum nempe & dosim ingredien-
m quæ optat composituro mittat,
oque committat viro, qui si non il-
s sit professionis, saltem sub oculis
s confici curet. Alioquin Mercato-
m,propolarúmque sublestam subeas
em, qui raró optimam habent. In-
illius urbis cives, qui probam ha-
re cupiunt, domi curant conficien-
m.

Cap. II.

æparatio & mixtio simplicium ad Chocolatæ compositionem, tum & bibendi modus.

CAcao & alia quæ Chocolatam componunt, inquit Colmenero, contundi & teri debent in mortario, aut super lapide lato & polito, quem in Indiis Occidentalibus *Metatl*, vel *Metate* vocant, huic usui

" destinatum. Sed antequum teran
" tur probè siccari & torrefieri a
" ignem opus est, ut faciliùs pistentu
" Achiotà excepta: Sed curandum es
" ut continuò in torrefactione mo
" veantur, ne adurantur, nigrescant &
" amarescant, quò vis eorum periret
" Cinnamomum & piper America
" num, si addere velis, primò teri de-
" bent, simulque cum pipere anisum
" & ultimò, sed sensim, *Cacao* per duos
" aut tres dies ejus trituram iterando
" super lapide. Singula autem sigilla-
" tim terenda; dein omnia pulverata
" cum *Cacao* in vase cochlearis ope
" miscenda, parandáque massa quæ
" teritur iterum super prædicta lapi-
" dea tabula *Aletata* dictâ, levi suppo-
" sito igne, ubi mixtio probè facta, vi-
" tando nimium calorem ne butyro-
" sæ partes resolvantur ac dissipentur.
" Observandum etiam simul cum *Ca-
" cao* addendam in trituratione *Achio-
" tam*, ut faciliùs color concilietur. Pul-
" veres omnes excepto *Cacao* setaceo
" trajiciendi sunt: Sique Cacao cortex
exi-

eximatur delicatior & gratior erit
confectio. Tritis & incorporatis om-
nibus, cochleari massa illa ferè li-
quefacta extrahetur, formabuntúr-
que tabellæ pyxidibus includendæ,
quæ ubi simul ac refrigerabuntur in-
durescent. Priùs tamen chartæ aut
magnis quibusdam arboris foliis,
veluti Platani Americanæ, affunden-
denda massa, & tabellæ formandæ
atque ad umbram siccandæ, postea
eximendæ & in pixidibus ligneis
reservandæ.

Non minor est diversitas in potu
hocolatæ parando. Mexicani eum
rare solent cum *Atolla*, quæ est Fru-
enti Indici farina in aqua diluta &
cta, antiquissimus eorum potus. Va-
os Atollæ præparandi modos à *de*
ët descriptos l.7.c.8. hîc recensere
persedeo, cùm in istis regionibus po-
s sit ignoratus, flatuosus ac malè sa-
s.

Sunt alij Chocolatæ bibendæ mo-
li, inquit Thomas Gage, primò
nim dissolvitur in aqua frigida, &

"ligno denticulato agitatur; ſpu
"elevata in alio reponitur vaſe, re
"quum cum ſufficienti quantita
"ſacchari portione igni apponitur,
"ubi adhuc calidum eſt ſpumæ pri
"ſeparatæ affunditur, totumque ep
"tatur. Sed vulgatiſſimus p·ran
"modus hic eſt. Aqua bulliens i
"funditur crateri quem ebibere cu
"ad medietatem, inde Chocolatæ
"bella una aut altera diſſolvitur, d
"nec inſpiſſata ſatis appareat, m
"probè ligno denticulato agitatur
"in ſpumam vertitur, tandem reliq
"crateris medietas aquâ calidâ cu
"ſaccharo repletur, propinatúrq
"comedendo priùs aliquid conſer
"aut maſſepanis Chocolata intin
"Alius adhuc eſt modus in Inſ
"præcipuè S. Domingo uſurpat
"Chocolata ſimul cum aqua & ſ
"charo in vaſe coquitur, donec
"ɛ̃tuoſa ſupernatet ſpuma, túncq
"calidè hauritur.
" Americani in feſtis & conviviis
"frigerij gratiâ frigidam Chocolat

" potant, hócque parant modo. Eam " aqua frigidâ diluunt, ligno agitant, " ſpumam eximunt enatantem, quam " in lance reponunt; mox ſaccharum " aquæ in qua diſſoluta eſt Chocolata " admiſcent, & ex alto ſpumæ affun- " dunt, ſicque frigidè aſſumunt. Aſt " ita refrigerat hic potus, ut eo pauci " uti queant; ſtomachi enim dolores, " præſertim in mulieribus, aliaque in- " commoda cauſatur.

" Eſt tandem alius, inquit Colmene- " ro, parandi modus, iis uſitatus qui " negotiis diſtricti longiori præpara- " tioni attendere nequeunt: iſque ſa- " nitati non adverſus. Dum calefit " aqua, ei deraſa Chocolatæ cum ſac- " chari ſufficienti quantitate tabella " admiſcetur, diſſolvitur & ligno agi- " tatur, nec dum ſeparata ſpumâ pro- " pinatur.

Liburni & in aliis Italiæ locis ubi omnes ferè potiones glacie aut ni- ve refrigerare ſolent, in ſubſidium ad- verſus aëris æſtum, ſæpe Chocolatam glacie refrigeratam bibunt, quæ qui-

dem palato potiùs quàm valetudini conveniens eſt; in eoque differt à Café aut Thé potu, qui frigidè hauſtus nullo modo gratus eſt. Sic tandem in Gallia parare ſolemus. In Chocolatæ cucumam ad ignem totidem aquæ crateres, quot ſunt qui potare cupiunt, immittuntur; & ubi bullire incipit Chocolatæ uncia una & quadrans pro ſingulis crateribus in pulverem detuſa injicitur cum uncia ſacchari: ſubitóque ligno agitatur & ſuper igne & ab igne exemptâ cucumâ, donec probè ſpumeſcat. Spuma crateri immittitur & agitatur denuo decoctum donec ferè totum in ſpumam illam abeat, calidiſſimè ſorbetur.

Sunt qui ante ejus hauſtum aquæ frigidæ hauſtum ſumunt, aut biſcoctorum par intingunt in Chocolata & comedunt, ſed iſtud quod magis eſt ſucculentum abſorbet, ita ut meliùs agant ni fallor, qui ſolitariam ex cucuma extractam Chocolatam epotant. Hæc verò ſi præſtantiſſima non fuerit, doſi augeri debet, ſaccharúmve pro

Inbitu

ubitu minui aut augeri. Qui volup-
ati potiùs quàm ſanitati conſulunt;
guttas aliquot ambari griſei, aut pu-
pillarum ambaro perfuſarum aliquid
n cratere ſuperaddunt, quod guſtui
gratiſſimum eſt. Sunt & qui ſaccharo
Egyptiacum ſorbetum aut aquæ lac
um vitello ovi ſubſtituunt palati po-
iùs irritamenta, quàm ſanitatis ſo-
atia.

Quod ad bonæ Chocolatæ electio-
em, plùs in hoc experientiæ, quàm
erbis dandum. Forma paſtillorum
ihil hûc confert; parantur enim lon-
i, rotundi, quadrati, majoribus aut
inoribus fruſtris ne quis putet hîc
odum in ſcirpo quærere. At non
xigui eſt momenti obſervare ne mu-
dum oleat, néve ſit vetuſtior, quod
gnoſcitur ſæpe ubi à ventriculis
erforata cernitur, Maſticando nihil
ſplicens habere debet, quòdque aro-
aticas ſpecies nimis ſapiat. Hæc ſi
otum deguſtare nequeas, obſervan-
a; verùm id ſi liceat, dignoſcere non
it difficile, præcipuè ſi optimam

aliàs ſolitus ſis potare.

Ad crateres verò quibus ad huncco potum utuntur, Americani & Curioſi Europæi, eos uſurpant qui ex nuce Cocos ſunt fabricati; non tantùm quia fórma & magnitudo commodæ, ſed quia margines non ita incaleſcunt ut labia adurere queant, ſicut argentum aut ſtannum. Hi crateres indigenâ Americanorum linguâ *Tecomates* vocantur. Alios quoque parant ex fructu Hiſpanis *Higuero* dicto. Magna eſt arbor cujus folia Mori magnitudine & formâ ſimilia ſunt, fructúſque inſtar citrullos ferens. De palmis Cocciferis nihil dicam, cùm à multis Autoribus jam deſcripta fuerint. Id duntaxat notandum Cocos duobus tegi corticibus, hiſpido & fibroſo uno funibus parandis apto, interiori altero, polito & ſolido, hiſce crateribus elaborandis aptiſſimo. Vulgaris eſt opinio adverſus apoplexiam valere, quod in Chocolatæ potu eos commendavit. Horum defectu crateribus porcellaniis aut Faentinis uti licet. Formâ

solidâ Chocolatæ usurpari potest: Ex ea enim fiunt tragemata saccharata, biscocta, Massepanes, aliæque cupediæ, si non sanitati admodum utiles saltem æquè ferè ac in liquore pergratæ palato.

Si Chocolata sanitatis gratiâ duntaxat bibatur, sufficiat ad duas vices singulis diebus ad summum, & potiùs horis matutinis quàm pomeridianis. Biliosi loco aquæ communis cum aqua Endivij præcipuè æstate sumere possunt, sicque hepatis intemperiei calidæ non erit contemnendum præsidium: obstructionibus verò & frigidâ hepatis intemperie affecti cum rhabarbari tinctura. Usque ad mensem Maium extendi potest ejus usus, temperato præsertim aëre. Eum improbat diebus canicularibus, sæpius laudatus Colmenero: nisi iis qui ita huic potui assueti sunt, ut nullam inde no-
" xam percipere queant. *Si*, inquit,
" Chocolatâ quis opus habeat diebus
" Canicularibus, sitque temperamen-
" to calido, paret cum aqua Endivij

"ſingulis quatuor diebus, ſi præſer-
"tim ſtomachi laboret debilitate.
"Quanquam verò in Americana om-
"ni tempore aſſumatur, fieriq́ue id in
"Hiſpania poſſit, reſpondeo dandum
"primò id conſuetudini ſecundò il-
"lius regionis calori extremo quo
"cum excedente humiditate conjun-
"cto pori aperiuntur, magnaq́ue fit
"ſubſtantiæ corporis diſſipatio, ita ut
"non ſolùm manè, ſed quâvis horâ, &
"tempeſtate, tutò queat uſurpari.
"Quia vero à caloris extremi exceſſu
"naturalis corporis calor diſſipatur
"ac exhalat, ſtomachi verò & aliorum
"viſcerum calor ad circumferentiam
"corporis fertur, Ventriculus admo-
"dum debilitatur, ita ut non ſolum
"ex Chocolata quæ, ut diximus, mo-
"deratè calefacit, ſed etiam ex vino
"puro utilitatem experiantur ac ſto-
"machum roborent iſti Americæ in-
"colæ. Si verò æſtibus perdurantibus
"aquam epotent, non parvam ex ea
"noxam perſentiunt, minutâ aut de-
"pravatâ alimentorum coctione, aliiſ-
que

" que exinde accerſitis morbis: Notan-
" dum etiam terreſtriorem Cacao ſub-
" ſtantiam crateris fundum petere, ubi
" ejus potus paratur, aliquôſque exi-
" ſtimantes id maximè alimentoſum
" eſſe, eam ſimul haurire, Quod non ſi-
" ne præjudicio eſt noxà fieri poteſt,
" cùm pars hæc craſſa, terreſtris & ob-
" ſtruens melancholicum generet ſuc-
" cum, aliáqe pariat incommoda.
" Eam igitur vitet qui ſanitatis ſuæ
" curæ voluerit, reliquâ parte ſuccu-
" lentâ contentus.

CAP. III.

De qualitatibus ex Chocolatæ ingredientium mixtione reſultantibus.

EXaminavimus in ſuperiori capite ſingulorum Chocolatæ ingredientium qualitates. Sed hoc non ſufficit. Dubium enim eſſe poteſt quænam ex eorum mixtione reſultet ac prædominatur, quo hujuſce compoſi-

tionis usus sanitatem nobis proponen-
" dus non ignoretur. Calida quidem
" esse, inquit Colmenero, omnia ferè
" ejus ingredientia observantur, unde
" totam calidam esse quis putabit. Sed
" animadvertendum Cacao, aliorum
" omnium quantitatem in ea superare,
" cujus cùm summè frigidus sit, alia
" concomitantia ingredientia frigidas
" terrestrésque partes duntaxat corri-
" gunt. Sicut igitur duo medicamenta
" contrariæ qualitatis suâ mixtione
" temperatam compositionem effi-
" ciunt, ita actione & reactione frigi-
" darum Cacao particularum & alio-
" rum calidorum ingredientium, Cho-
" colata temperatam qualitatem à me-
" dio parùm dissitam obtinet. Asseri
" ergo potest, si præcipuè piper &
" Cariophylli eximantur, merè tem-
" peratum esse, ut experientia & ra-
" tione probari potest. Experientia
" enim, supponendo cum Galeno om-
" ne temperatum medicamentum fri-
" gida excalefacere, & calida refrige-
" rare, ut aqua tepida frigidam cale-
facit,

« facit, calidum refrigerat, patet & « constat qua ratione Chocolata, ut « fertur, stomachum frigidum calefa- « ciat, frigidumque refrigeret. Id in se ipso expertum esse testatur idem Autor: ubi enim ex ægrorum visitatione excalefactus redibat, indigenarum persuasione Chocolatæ craterem hauriebat, quo sitim temperari, & refrigerari se persentiscebat. E contra verò ubi manè chyli reliquiæ crudæ indigestæque debilitabant & infrigidabant, ab eodem potu manifesto stomachum roboratum & incalefactum sentiebat. Sic experientiâ constat ab illius usu omnis sexus, ac ætatis temperamentique oppositi plurimos bene se habere: indicio qualitates in iis prædominantes non augeri, quod Hippocrate teste, morborum est scaturigo. Observo etiam hunc potum, neque caput tentare, neque sitim provocare, imò eo sumpto mihi in sequenti pastu bibendi minorem fuisse necessitatem, neque etiam arteriarum pulsûm agitare, quæ omnia caloris

ſunt effectus, ut cum vino, vini ſpiritu, aliiſque calefacientibus liquoribus, ſi paulò nimiâ aſſumantur copiâ, accidit. E contrà oppoſitos effectus non producere, veluti ſomnum, ſtomachi debilitatem, pulsûs tarditatem, corporiſve gravitatem, quæ frigiditatis effectus ſunt, ut in oleribus, leguminibus, lacticiniis, & aqua obſervatur. Unde, ut diximus, inferendum hanc compoſitionem temperatam eſſe.

Tandem ut experientiæ ratio in ſubſidium veniat, notandum omnes Cacao partes non eſſe frigidas, ſed non paucas butyroſas, ſulfureas ac inflammabiles, conſequentérque calidas, frigidis vix medium partem conſtituentibus, unde accidit ut utrarumque & aliorum calidorum ſecundo & tertio gradu ingredientium permixtione, compoſitum conflari in primis qualitatibus temperatum: veluti calida manus frigidâ admiſſa & tractatâ, temperata utraque evadit, aut athletæ duo viribus omnibus dimicantes,

cantes, tandem debilitantur & quieſcunt; Omne quippe agens, teſte Ariſtolete, æque ac patiens patitur, ferrum ſecans ſecando obtunditur, res calefacians calefaciendo refrigeratur, pellénſque pellendo repellitur. Ita "idem hoc in caſu evenit. Inde con-"cludo, ſubdit Colmenero, melius eſ-"ſe, ſi Chololata utamur, aliquo poſt-"quam confecta eſt tempore, poſt u-"num verbi gratiâ, menſem; quàm "recenter paratâ. Videtur enim hoc "tempus neceſſarium eſſe, ut debili-"tentur ingredientium qualitates, ac "mediam obtineant temperiem. Sic "Galenus Philonio uti ante ſex men-"ſes verebatur, quòd ex opio, pipere, "aliiſve oppoſitis concinnabatur. Et "quidem experti ſunt non pauci "Chocolatâ recenti malè ſe habere & "ſtomachum laxari, eo quod Cacao "pingues & butyroſæ partes à terre-"ſtribus nondum victæ & correctæ eſſent. Et ratio ſuadet. Si enim butyroſum ſolum bibatur, etſi jam Chocolata vetuſta ſit, ſtomachum rela-

xat, non ſecus ac recens adhuc eſſet.

Fatendum ergo eſt Chocolatam non ita frigidam eſſe ac Cacao, nec ita calidam ut alia ingredientia. Sed actione & reactione moderatam ipſi temperiem conciliati, ſtomacho calido & frigido æque commodum: modo mediocri quantitate & ætatis menſtruæ ſumatur; inde fit ut omnes ferè qui ea utuntur tum in Indiis Occidentalibus, tum in Hiſpania, quaſi ſibi utilem laudare ſoleant. Male igitur ille Marchenenſis Medicus qui de ea ſcripſit, Chocolatam exiſtimavit obſtructiones parere: obſtructis enim viſceribus corpus tabeſceret, cùm tamen è contra pinguia ſoleat reddere corpora.

CAP. IV.

Quibus affectibus Chocolata conveniat.

QUamplurimi Chocolatâ utuntur potiùs in conſuetudinem & deli-

delicias, quàm morbi curandi aut præcavendi causâ. Iis quidem, si bene habent, uti liceat. Sed quia Medicina varia esculenta & potulenta pro variis affectibus seligere solet, ita quibus apta est Chocolata non est silendum. Brevior tamen ero quia cùm hic potus non ita apud nos vigeat, ac præcedentes de quibus tractavimus, pauca nobis suppetunt experimenta, quibus ejus vis fulciatur.

Primò quia hujus compositionis præcipua ingredientia sunt stomachica, ut supra notavi: sequitur necessariò hanc ipsi inesse qualitatem. Ergo qui stomachum colicâ, diarrhæâ, flatibus aut super purgatione exhaustum habet, utilem sibi hunc potum experietur. Ideo frequentiùs in America quàm in Europa usurpatur, quòd illic stomachi debilitas sit frequentior.

" Quod ad me attinet, inquit *Thomas*
" *Gage*, per duodecim annos integros
" continuò Chocolatâ usus sum, sum-
" mo mane cyathum unum hauriens,
" alterum hora nonâ aut decimâ, ter-

" tium horâ unâ aut alterâ post pran-
" dium, ultimum quartâ aut quintâ
" pomeridianâ. Sed cùm vespertinis
" horis studio incumbere volebam,
" alium septimâ aut octavâ sumebam,
" quo facilè studium ad horam noctis
" duodecimam prorogabam. Si verò
" prædictis horis casu aut negligentiâ
" propinare omitterem, tunc stomachi
" debilitatem & quasi cardialgiâ ten-
" tabar. Ita ut hoc pacto per annos il-
" los duodecim firmâ valetudine gau-
" derem, obstructionibus, febri, om-
" nique alio affectu immunis, Aliis
" tamen nolim eandem quam mihi
" normam præscribere, nec Medici
" partes agens, potus hujusce dosim
" ac tempus præscribere, multò mi-
" nus temperamenta, morbósque qui-
" bus conveniat definire. Observavi
" tantùm ab eo malè habuisse quos-
" dam, vel quia sacchari nimium ad-
" miscebant, quod stomachum rela-
" xat, vel quia nimiâ copiâ propina-
" re solebant. At sanè non Chocolatæ
" accidit, sed aliis omnibus liquori-
bus,

bus, qui ſi nimis potentur, quamvis "
aliàs optimi, noxii penitus evadant, "
Ergo ſi ab ejus uſu obſtructiones na- "
tę ſunt, id ab ejus aſſumpta copia eve- "
nit, ſicuti namque cùm vinum plùs "
nimio potatur, non ampliùs roborat "
& calefacit, ſed frigidos morbos ge- "
nerat, naturâ illud vincere, aut co- "
piam hanc in probum alimentũ ver- "
tere non valente: ita ſi Chocolatæ "
nimiæ quis indulgeat, pingues ac "
butyroſæ partes quibus abundat non "
ritè ubique per corpus diſtribuuntur, "
& neceſſario in capillaribus hepatis "
venis reſtitant, ubi infarctus & ob- "
ſtructiones gignunt. "

At ne vanâ curationis ſpe deludantur, ſciendum has ſtomachi debilitates quibus convenit hic potus intelligi, quæ ab inanitione procedunt, ſive parum nutrientia qualia in America, alimenta ſint, ſive corpus & ſtomachum vacuatio aliqua exhauſerit, ſive aër nimium ſubtilis aſſumpta alimenta juſto citiùs diſſipaverit, ut in regionibus frigidis ac montanis in quibus

ſemper viget appetitus, accidere ſolet. Verùm ſi hæc debilitas ortum ducat à chylo corrupto, crudis indigeſtiſque humoribus in ſtomacho repugnantibus, qui quidem non ſolùm appetitum minuendo functionem ejus debilitant, ſed etiam exitum quærentes quâ data porta per diarrhœam & vomitum excluduntur, aut cardialgiam, & vomiturionem excitant, in hoc, inquam, caſu peſſimum eſt remedium Chocolata: cùm enim glutinoſa & butyroſa ſit, hiſce viſcidis humoribus permixta fermenti ſtomachi aculeos magis adhuc obtundit, ejuſque ſymptomata auget. Ægrotum in ſimili ſtatu verſantem audivi, ſe cùm amici cujuſdam ſuaſu binos Chocolatæ cratores hauſiſſet, in pejus iviſſe, donec intra decem aut duodecim dies ſuperveniente bilioſorum & viſcoſorum humorum vomitu, tandem veluti calcem quandam Chocolatam olentem evomuerit, quæ in ventriculi fundo indigeſto totidem dies repiterat. Eodem modo ſi colicus dolor ex ſubtilibus, bilioſis, acribus inteſti-

testinaque erodentibus humoribus oriatur, Chocolatæ aliquot cyathi, eos temperare & obtundere poterunt. Verùm si à pituita vitrea intestinorum parietibus agglutinata originem ducat, aliud omnino quàm Chocolata usurpandum videtur præsidium. Omnes fermè Prædicatores ab ejus usu sive ante sive post Sermonem optime se habent. Ante Sermonem pectoris & vocis vires diutiùs quàm jusculum sustinet: post verò, exhaustas corporis vires reparat. Convenit & iter facientibus: ideo in Americæ itinerariis familiarem illius usum à peregrinatoribus adoptatum legimus, manè antequam itineri se committant, & vesperi absoluto diei penso.

Chocolatum quicunque bibunt, eam multùm nutrimenti corpori suppeditare fatentur, ita ut jusculum ex carne nec tamdiu nec tam fortiter nutriat viresque sustentet. Multi qui sanitati gratiâ ad ejus usum devenire, tribus per integrum diem crateribus fuere contenti, nec inde vires minutæ, A-

micus quidam meus vulgaria alimenta ob morbum ferre non valens, Parisiis Lugdunum rhedâ vectus per undecim dies tres duntaxat cyathos quotidie hauriebat, ac bene se habebat. Haustus matutinus facilem reddit prandii expectationem.

Hæc Chocolatæ nutriendi facultas ab omnibus concessa *Calderam* Medicum Hispanum movit, ut in Tractatu cui titulus *Tribunal Medicomagicum*, eam statuerit jejunium frangere: donec Cardinalis Brancacii rationibus convictus sententiam mutaverit. Is enim dissertationem hac de re in lucem emisit, cujus mentionem faciunt Ephemerides Gallorum anni 1666. his verbis, quæ referre hîc non piget, cùm forte à multis non fuerint lecta.

Sicut in Europa vini defectu cere-« visiâ utimur, ita in America Choco-« latam usurpant. Potus hic ex qua-« dam pasta confectus est, cujus basis « est arboris fructus *Cacao* dictus, quo-« rum cinnamomi, piperis & vanillæ « fœniculum redolentis parum admi-«

scetur.

ſcetur. Paſtæ hujus uncia ſumitur "
cum ſacchari ſemuntia ut palato gra- "
tior reddatur. Americani hunc de- "
pereunt potum, tantâque copiâ in "
nova Hiſpania potant, ut ſingulis "
annis duodecim librarum pondo "
Milliones ſacchari in eum impen- "
dantur. Eoque habent pretio, non "
tantùm quia guſtui pergratus, ſed "
quia mirâ ad ſanitatem conſervan- "
dam pollet facultate. Aiunt enim di- "
geſtionem juvare, frigidos nimis ſto- "
machos calefacere, calidiores verò "
refrigerare, aliiſque quas Hiſpani "
Medici extollunt viribus donatum "
eſſe. "

Allatâ ex America in Europam "
Chocolatâ, uſus ipſius in Hiſpania "
ita invaluit, ut eâ carere extrema pu- "
tetur miſeria. Et in Italia quamplu- "
rimi cujuſvis conditionis, imo & Re- "
ligioſi, quotidie huic indulgere potui "
aſſueverunt. At jejunantium natus "
ſcrupulus celebri quæſtioni locum "
dedit, quæ Caſuiſtas diviſit, utrùm "
ſcilicet Chocolatæ potus die jejunii "

Ecclesiæ præceptum non frangant.

Difficultatis nodus in eo versatur quòd vulgaris post D, Thomam Theologorum opinio sit, cibum duntaxat, non verò potum jejunium rumpere. At Chocolata potus quidem vulgô censetur, verùm à quibusdam inter cibos annumeratur, cùm solidum præbeat alimentum, ita ut *Stubbe* Medicus Anglus qui de Chocolata trattatum edidit, expertus sit plùs unctuosi & nutrientis humoris ex Cacao uncia, quàm ex bovinæ aut vervecinæ carnis integra libra elici, Editâ tamen dissertatione asserit Cardinalis Brancacius, nullo pacto Chocolatam jejunium frangere.

Ejus præcipua ratio est quòd sit potus, talisque audiat in America, ut apud nos vinum & Cerevisia: unde concludit si vini & Cerevisiæ potus jejunium non frangant, æque licitum esse Chocolatam bibere: præcipuè cum in singulis crateribus unica sit uncia, quam nec pars media Cacao subingreditur. Ad id verò quod obji-

ciunt multæ eſſe alimoniæ, reſpon- “
det idem adverſus vinum dici poſſe, “
cùm ex Galeno ſint quædam vina “
æque nutrientia ac porcina caro, quę “
ſolidiſſimum putabatur alimentum, “
ideóque Athletis exhibebatur; item- “
que adverſus cereviſiam quæ ex fru- “
mento & hordeo alimentis polytro- “
phis paratur; nec tamen inter eſcu- “
lenta cenſentur, ſed inter potulenta “
quæ juxta communem Theologo- “
rum ſententiam jejunium non rum- “
punt. “

Prudenter verò idem Cardinalis “
monet, etſi Chocolata, ſicuti nec vi- “
num jejunium frangat, id tamen præ- “
textui eſſe non debere eâ abutendi & “
majori copiâ bibendi. Tunc enim “
peccatum non eſſet contra legem Ec- “
cleſiaſticam jejunium imperantem, “
ſed contra legem naturæ temperan- “
tiam jubentis. Et quamvis immo- “
deratè non potaretur, ſi tamen con- “
ſultò fieret, ut Eccleſiæ lex violare- “
tur, prava eſſet intentio, quamvis “
per ſe actio crimine foret libera: & “

punitio infligi mereretur non ob vio- "
latam legem, ſed ob violationis in- "
tenſionem. "

Eædem Eruditorum Ephemerides "
hæc habent ſequentibus paginis. "
Quidam, inquiunt, id reprehende- "
runt quod diximus Chocolatam ſto- "
machos frigidiores calefacere & cali- "
diores refrigerare. Sed nemo Medici- "
næ gnarus id mirabitur. Docet enim "
univerſa poſt Galenum ſchola, ean- "
dem cauſam in natura effectus cõtra- "
rios in variis ſubjectis ſæpe produce- "
re, quod rerum temperatarum eſt "
privilegium. Sic manus moderatè "
calida, illi qui nimium calidus eſt "
frigida, ei verò qui frigidas calida ap- "
paret: & ſicut calidum refrigerat, ita "
frigidum calefacit. Æqualiter enim "
res temperatæ contrariarum quali- "
tatum ſunt participes. Unde omne "
temperatum caloris ac frigiditatis "
pares poſſidens gradus, in calidum "
frigores gradibus, in frigidum calo- "
ris gradibus agit. "

Idem in Morali Philoſophia accidit.
Sicut

Sicut enim in medio virtus ſtat, ita
utrumque extremum paribus oppu-
gnat viribus. Sic fortitudo quę timidos
in prælio incitat, eadem temerarios re-
tinet. Ne cui ergo mirum videatur ſi
Medici Hiſpani Chocolatam tempera-
tam eſſe cenſentes, ipſi contrarios effe-
ctus pro varia utentium diſpoſitione
affigant.

Cæterùm non ſolùm nutrit optimè,
sed etiam impinguat Chocolata. Te-
stem non abdicandum profero Tho-
mam Gage. Ait enim ſe audiiſſe à Me-
dicis Americanis, vidiſſeque in per-
multis, etſi in ſeipſo non expertus ſit,
eos qui huic potui indulgent, quadra-
tos & pingues fieri, quod creditu diffi-
cile, cùm ingredientia omnia Cacao
excepto emaciare potiùs deberent,
quia calida & ſicca in tertio gradu, &
frigidum & ſiccum in Cacao prædomi-
nans nutriendæ & augendæ corporis
ſubſtantiæ videatur ineptum. Verùm
cum eo reſponderi poteſt, Cacao par-
tes nutientes eas eſſe propriè quæ bu-
tyroſæ ſunt, quibus alia calida ingre-

dientia vehiculi instar sunt, ut ad hepar, viscera & partes carnosas ritè distribuantur: ibique in carnem & pinguedinem facessant.

Hic tamen effectus non secus ac alii, universalis non est. Eos enim quibus obstructiones pariet, præpeditâ alimento viâ, potiùs emanabit defraudato scilicet nutritiis succis universo corpore. Et sanè Chocolata non solùm in iis qui nimiam potant obstructiones generat, sed etiam in quibusvis jam ad obstructiones dispositis, vasaque lactea exilia, depressa aut infarcta viscido ac gypseo humore habentibus, in quibus terrestres ejus partes restitant & obstructionem augent. Itaque ab ea abstinere debent juvenculæ chlorosi laborantes, aliique omnes obstructionibus affecti. Ultimis hisce annis in hac urbe apertum est cadaver cujusdam viri qui nimium Chocolatæ indulgebat, in quo reperti sunt in fellis cystide viginti saltem calculi, quos non immerito hujusce liberalioris potus soboles esse putarunt. Nihil hæc ipsi derogant.

Moderatum uſum,ut Hiſpanus Doctor *Marradon* Chocolatæ minimè amicus, improbare nolumus. Imo detrimentum quod aliquando affert, probat invictè ejus emolumentum, ubi corpus in ſtatu verſatur oppoſito. Sic quia viſcidis ac gypſeis exiſtentibus humoribus non convenit, meritò concludendum ubi nimium fluidus & acris eſt ſanguis utilem fore ipſius ſcilicet incraſſatione & temperatione. Proindeque tuſſi importunæ, febri hecticæ diarrhœæ, ſimilibuſque morbis curandis non imparem. Et hæc dicenda habebam, quæ ſi alicujus ſanitati conferant, exiguo labore ſatis compenſatum eſſe me putavero.

Sed ut, in quantum mihi licet, nihil hîc deſit, ſubjungo Dialogum à Bartholomæo Marradon Marchenenſi Hiſpaniæ Medico, olim Hiſpanicè Seviliæ editum.

DIALOGVS
DE
CHOCOLATA.

Interlocutoribus, Medico, Americano & Cive.

Medicus. EST in Indiis veſtris & in Hiſpania familiaris quidam potus Chocolata dictus, ac ut exiſtimant medicamentoſus, cujus vires nunc diſquirere volupe eſt.

Americanus. Paratur ex fructu cujusdam arboris in Hiſpania nova, cujus folia Maliarantiæ foliis ſimilia, ſed majora ſunt. Fructus verò cucumeri magno ſtriato ac rufo perſimilis eſt, granis ſive parvis amygdalis quas *Cacao* vocant gravidus, quæque pro majori aut minori mole in quatuor diſtinguuntur ſpecies ſub aliarum arborum umbra plantatur, ac eam ſolis æſtus adurat

ndurat ac exsiccet. Hi *Cacao* inter omnes merces pluris habentur, eo quòd monetæ loco inserviant, & compositionem celebrem *Chocolatam* subingrediantur.

Medicus. Vidi quidem & degustavi, sed ut verum fatear, neque pro moneta, neque pro potu mihi arridet, quocunque elogio extollatur. Celebris nominis Medicum quidem audii, qui magna de ea narrabat tum ob quæstum quem ex tabellis aut conserva ad hanc compositionem necessariis faciebat, tum ob effectuum ejus experimenta in variis quibus exhibebat ægrotis. Quod ad Cacao selectionem nonnihil virides adhuc colligendi, & tamen sicciores & vetustiores seligunt, nihilominus sapore aspero, astringente & ita ingrato donatos, ut multi qui fructum degustarunt ab hoc potu abhorreant. Qui illo utuntur refrigerans esse aiunt, nec unquam, teste experientiâ, inebriare. En ergo Cacao qualitates ubi quis in permixtis utitur, desiccantes nempe & astringentes, ac proinde terrestres ac

refrigerantes, ut ſunt omnia ſtyptica, quibus aſpera & acida accenſentur.

Americ. De eorum qualitatibns judicium non feram: ſed cùm in Indiis noſtris ſæpe placentulas Chocolatæ confici viderim, obſervaverimque Cacao nucibus pulveratis ac tritis, ſine pondere & menſura, piper, cinnamomum, cariophyllos, aniſum aliaque ſummè calida addi, irridere eos ſoleo qui aſſerunt Chocolatam eſſe refrigerantem ac medicamentoſam, ſive aqua tepida dilutam, ſive ſpiſſam inſtar cibi aſſumatur.

Civis. Ji ergo qui huncce potum ægris ſuis præſcribunt certam non habent virium ejus notitiam, cùm nec ingredientia omnia norint, nec eorum doſim. Quænam, bone Deus temeritas, cùm Doctiores quivis Medici fateantur cum Galeno lib. 1. de ſimpl. Med. facult, cap. 11. Piper tritum ac pulveratum ægris nec ſanis exhibendum, ſed duntaxat integrum; hac enim ratione ſtomachum calefacit, coctionemque juvat, nec tamen ad hepar, aliaque viſcera

ſcera quibus calorem ſuum inureret penetrare poteſt. Et propterea Eruditores Medici aquas calidas & aromaticas cinnamomi, aliaſque ſimiles, non uſurpant, niſi priùs ad Balneum Mariæ fuerint diſtillatæ.

Americanus. At dic mihi, quæſo, utrùm Chocolata æquè malè ſana ſit ac nicotiana.

Medicus. Minimè quidem, ſed Author ille qui generalem Hiſtoriam Plantarum ſcripſit (*Benzo* referente Cluſio Exotic. l. 2. c. 20.) quique hunc potum parari vidit in *Nicaragua*, & aliis Hiſpaniæ novæ locis, ait eum eſſe porcis quàm hominibus convenientiorem, attamen vini defectu ſeſe huic etiam aſſueviſſe. Unde concludendum vini inopiam in America Chocolatæ inventionem dediſſe, qua quidem variis modis, varioque ſapore utuntur, quia ingredientium maſſa quæ ſuper lapide *Metate* dicto, à quibuſdam aquâ diluitur, ab aliis verò *Atollâ*, antiquo Americanorum potu, qui ex Indico frumento cocto & loto paratur, non

dissimili ab Amylo quod in Hispania ex aquis convenientibus propinatur ægris, Hæc autem Atolla sola exhibita temperata est, ut ex dulci & grato sapore conjicere est, qui ab Amygdalis quarum temperies est moderata, non admodum differt. Unde Hispaniæ novæ Medici utiliter illam cum saccharo ægris suis præscribunt: modò viscerum fervore non laborent, quo in casu juxta Hippocratis & Galeni doctrinam, panatis, ptisana & hordeatis, ut in Hispania fieri assolet, utuntur.

At Chocolatæ usus ita urget in omnibus Occidentalibus Indiis, ut platea nulla sit, forumvè nullum, ubi non reperias Nigram aut Americanam mulierem cum suo tentorio, suo *Apastlet* seu vase huic parandæ, ligno denticulato instar fusi quo in Hispania filum contorquetur, & refrigeratorio quo aërem excipiunt ad spumam refrigerandam. Accipiunt primò istæ mulieres placentæ Chocolatæ portionem quam aquâ diluunt, spumamque separant, quæ optima & præcipua ejus est

sub-

ſubſtantia, immittuntque in crateres *Tecomates* dictos quibus illę circumdantur, adſtantibuſque Americanis & Hiſpanis diſtribuunt cum Atolla calida, quam in ollis juxta ſe habent, cuique magnas tribuunt vires, miroſque effectus. Quidam hunc potum tinctum & coloratum volunt *Achiotâ*, quæ nihil aliud eſt quàm pulvis ſive paſtillus ex fructu quodam paratus, quem aiunt in colica præſtantiſſimum eſſe remedium. Sunt enim Americani magni impoſtores, qui plantis ſuis magna nomina imponunt, ut famæ laudem acquirant. Hæc de Chocolata quæ in nundinis & foris vulgatiſſima venditur. Fit enim aliàs & varii coloris quam *Xocoatole* & *Chillatole* nuncupant. [Quæ quidem Chocolatæ fit nuncupatio ex diverſæ Atollæ permixtione, aliaſque multas ejus ſpecies refert du Laët lib. 7. c. 30. *Xocoatole* nomine intelligunt aquam acidam ex frumento Indico in aqua maceratam, & per noctem aëri expoſitam. *Chillatole* ex hac aqua cum *Chilles* ſive pipere mixta.]

Quod ſpectat ad Chocolatam quæ domi fit, amicis, viciniſque offertur, præcipuè in Monialium ædibus; quæ in tabellas efformatur quas *Pinolen* vocitant, quæque frigidè veſperi bibitur, & ſi iiſdem conſtet ingredientibus, nomine tamen & qualitate differt, majorique habetur pretio. Ecce uſitatam Receptam inter politiores populos, & præciſam ad hanc compoſitionem ſingulorum ingredientium doſim.

Recipe Cacaos, 700. ſacchari albi ℔iß. *cinnamomi*, ℥ij. *Chilles ſeu piperis Mexicani, Pimiento etiam dicti, grana* XIV. *Caryophyllorum* ℥ß. *Teſacta* (id eſt *vanille* ſive *Campéche*) *Siliquas* iij. *vel ejus loco aniſi* ℥ij. *Achiota quantùm ad colorem ei communicandum ſatis erit, quod fortè avellanæ molem æquabit. Aliqui Amygdalas; aut avellanas addunt. Ex his torrefactis eſt ſuper lapide metate tritis cum ſaccharo paſta fit, quæ pyxidibus includitur, cui addunt nonnulli aquæ naphæ guttas aliquot, vel moſchi aut ambari griſei granum, vel ſcolopendriæ pulverem.*

Quod ad utendi modum ſive in potus, ſive in cibi forma, ſumitur quotidie

quotidie mane Chocolata cù Macarone aut Biſcocto: ſicuti in Hiſpania ſumere ſolēt Amygdalatum, Avellanatū, Ovum, ſeminum frigidorū paſtum, aut Amylum. Hos autem ex hordeo, farina, ſaccharo compoſitos cremores, excalefactis & emaciatis dari non abſonum eſt. Sed Chocolatam omni tempore, & horâ exhiberi, & cuivis ſexui, ætative propinari, hoc ſanè & reprehendendum & vituperandum eſt.

Ameritanus. Horum teſtis eſſe poſſum. Quamplures enim vidi ita Chocolatæ aſſuetos, ut ab ea nunquàm abſtinere poſſent. Imo in quodam maris Littore, quo aquæ hauriendæ causà appulimus, Presbyterum vidi Miſſam celebrantem, qui cùm eſſet admodum pinguis & fatigatus, neceſſe habuit ſedere ante gratiarum actionem poſt communionem, & Tecomaten Chocolatâ plenum ab ancilla oblatum exhaurire, quo Deo juvante miſſam abſolvere potuit.

Medicus. Excuſari merebatur ob infirmitatem. Sed qui ſani ſunt &

extra necessitatem, nihil consuetudini dare debent. Hoc enim præcipuè Religiosos, quorum virtus exemplo nobis esse debet, minimè decet.

Civis. Et quidem ego ab eo tempore quo in Americam veni, id observavi, & meismet oculis usurpavi, Chocolatæ craterem durante officio divino in Ecclesiis adstantes multos haurire.

Medicus. Bone Deus; quænam erga divinum cultum irreverentia? & quæ civilitas & honos erga alios præsentes. Id certè nequaquam fieri deberet. Cæterùm inter alia incommoda quæ hic potus affert, existimo præcipuam causam obstructionum, pallidi virginum coloris, & hydropis, quorum in America proventus est maximus, Chocolatæ & *Cacao* tribui debere: cùm terrestris & frigidæ sint naturæ. Domicellæ instar Amygdalarum comedunt, sicque abutentes sexcentos sibi accersunt morbos præcipue cachexiam, pravumque faciei colorem.

Civis. Probè mihi noti sunt hi potus,

tus, ſed mihi juſculum acceptius eſt. Bonæ fidei eorum qui bene inde ſe habent Chocolatam relinquo. Num enim ſanis æquè placet comeſtus, ac pernæ aut botuli fruſtum, vel perſicorum, & curtipendilorum paſtam, aliáſve quæ hîc parantur conſervas: num verò epotus æque palato arridet, ac vinum *S. Martini, Ciutad,* aut *Paroximenes*, ſeu Patris *Ximenes* Andaluſienſis. Ac ſanè quicunque ſobriè & temperatè vivunt, abſolutè negabunt potum hunc ſuſtentando corpori eſſe idoneum, nectarique toties decantato comparandum, quippe qui caput tentet, & alia pariat incommoda, cùm è contra infinitos videamus aquam crudam aut coctum cinnamomi momento, aniſo, aliiſve cognitis aromatibus bibentes diutiſſimè ſanos & vegetos abſque vino vivere.

Medicus. Variis Medicinalibus vinos uti poſſemus à Dioſcoride deſcriptis, aut à Wechero ex aliis authoribus allatis, quibus, ingredientibus & eorum doſi cognitis, felicem in mor-

bis ſucceſſum experimur.

Americanus. Coronidem imponam Chocolatæ facultatibus, ubi dixero frequentiorem ejus uſum inopiam Hiſpaniæ novæ cauſari, cùm alias omnes, domeſticas ſuperet impenſas, & ſaccharum quod additur ad librarum duodecim milliones & ſemis accedat, Nec omittendum huncce potum mulieribus familiarem vindicandæ zelotipiæ occaſionem dediſſe, veneniſque viros intoxicandi, quæ ab Americanis fæminis artium harum peritiſſimis & à Dæmone edoctis, didicerunt. Ideoq; harum frequentationem ſapiens quiſque vitare debet, ob ſortilegij ſuſpicionem. Scandala ſilebo & homicidia mihi à Ieſuita in urbe Mexico prædicante narrata, ac hujus ope patrata. Vnde omiſſis aliis quæ affert incommodis, Chocolatâ abſtinere deberemus, vitandæ familiaritatis & frequentationis causâ, cum natione veneficij & pravarum artium adeò ſuſpecta.

FINIS.

INDEX

Capitum Tractatus de CAFE'.

INDEX

Capitum Tractatus de Chinensium THE'.

INDEX

Capitum Tractatus de CHOCOLATA.

FINIS.

